ਸੰਖਿਪਤ ਸਿੱਖ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ।

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library has been created with the approval and personal blessings of Sri Satguru Uday Singh Ji. You can easily access the wealth of teaching, learning and research materials on Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library online, which until now have only been available to a handful of scholars and researchers.

This new Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library allows school children, students, researchers and armchair scholars anywhere in the world at any time to study and learn from the original documents.

As well as opening access to our historical pieces of world heritage, digitisation ensures the long-term protection and conservation of these fragile treasures. This is a significant milestone in the development of the Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library, but it is just a first step on a long road.

Please join with us in this remarkable transformation of the Library. You can share your books, magazines, pamphlets, photos, music, videos etc. This will ensure they are preserved for generations to come. Each item will be fully acknowledged.

To continue this work, we need your help

Your generous contribution and help will ensure that an ever-growing number of the Library's collections are conserved and digitised, and are made available to students, scholars, and readers the world over. The Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library collection is growing day by day and some rare and priceless books/magazines/manuscripts and other items have already been digitised.

We would like to thank all the contributors who have kindly provided items from their collections. This is appreciated by us now and many readers in the future.

Contact Details

For further information - please contact

Email: NamdhariElibrary@gmail.com

kirpal singh chana

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ
WORLD PUNJABI CONFERENCE
عالمی پنجابی کانفرنس

JASWANT SINGH KANWAL
Coordinator

PRITAM SINGH
General Secretary,

E/49, Sector 14,
CHANDIGARH-160014, INDIA.

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ
ਕੁਆਰਡੀਨੇਟਰ

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ
ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ

ਈ-49, ਸੈਕਟਰ - 14
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ-160014, ਭਾਰਤ.

" ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ "

(ਦੂਸਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ)

ਉਦੇਸ਼ :

ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਹੁਣ ਇਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਮੰਚ ਉਤੇ ਉਭਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੀਂ ਚੇਤਨਾ ਜਾਗੀ ਹੈ; ਕੁਝ ਨਵੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਹਨ; ਨਵੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਫੋਰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਹ ਗੱਲ ਦਿਨ-ਬਦਿਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੱਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਇਕ ਸੁਚੱਜਾ ਬਿੰਬ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਯੋਗ ਮਾਣ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ "ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ" ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਆਰੰਭਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ :

ਯੂ.ਕੇ. ਵਿਖੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ "ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ" ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਹਾਲੈਂਡ, ਕੀਨੀਆ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 100 ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ 3 ਹਫਤੇ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਲੰਡਨ, ਕਵੈਂਟਰੀ, ਵੁਲਵਰਹੈਂਪਟਨ, ਮਾਨਚੈਸਟਰ, ਲੀਵਰਪੂਲ, ਗਲਾਸਗੋ, ਲੀਡਜ਼, ਔਕਸਫੋਰਡ, ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ 20 ਪਰਚਿਆਂ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ। ਯੂ.ਕੇ. ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਸਾਊਥਾਲ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਿਡਨੀ ਬਿਡਵੈਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਯੂ.ਕੇ. ਦੀਆਂ ਲੰਡਨ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੋਏ। ਕਾਨਫਰੰਸ

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ
WORLD PUNJABI CONFERENCE
عالمی پنجابی کانفرنس

JASWANT SINGH KANWAL
Coordinator
PRITAM SINGH
General Secretary,
E/49, Sector 14,
CHANDIGARH-160014, INDIA.

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ
ਕੁਆਰਡੀਨੇਟਰ
ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ
ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ
ਈ-49, ਸੈਕਟਰ - 14
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ-160014, ਭਾਰਤ.

ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬੁਧੀ ਜੀਵੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੈਕਲ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਾਲਫਰਸਲ, ਲੰਡਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡੀਮੈਂਟ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਵੀ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰੈਸ, ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ, ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਲੋਕਲ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਸਬੰਧੀ ਉਚੇਚੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ। ਪਹਿਲੇ 'ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ' ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ।

ਦੂਸਰਾ "ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ":

ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੂਸਰੇ ਸੰਮੇਲਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੀਨੀਆ, ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਖੇ ਦੂਸਰਾ ਸੰਮੇਲਨ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਜੋ ਸੱਦੇ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾ ਸੰਮੇਲਨ ਯੋਰਪ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦੂਸਰਾ ਸੰਮੇਲਨ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ - ਖਾਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਅਥਵਾਂ ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿਖੇ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਵੱਸੋਂ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਯਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਗਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਮਹਾਨ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 100 ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਲੇਖਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। ਰੂਸ, ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਿਲਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋ ਸਕੇ।

ਪ੍ਰਬੰਧ:

ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਟੇਕ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਯੂ.ਕੇ. ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸਭਾਵਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਬੀੜਾ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ
WORLD PUNJABI CONFERENCE
عالمی پنجابی کانفرنس

JASWANT SINGH KANWAL
Coordinator

PRITAM SINGH
General Secretary,

E/49, Sector 14,
CHANDIGARH-160014, INDIA.

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ
ਕੁਆਰਡੀਨੇਟਰ

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ
ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ

ਈ-49, ਸੈਕਟਰ - 14
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ-160014, ਭਾਰਤ.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਮਿਲਨ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਸਬੰਧੀ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਓਟ, ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਵਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ, ਖਾਲਸਾ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ, ਕੁਆਲਾ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰਾ ਸੰਮੇਲਨ ਸਿੰਘਾਪੁਰ/ ਮਲੇਸ਼ੀਆ/ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸੰਮਿਲਨ 4 ਤੋਂ 6 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 2-3 ਦਿਨ ਸਮਾਗਮ ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦੋ ਦਿਨ ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਵਿਖੇ ਅਤੇ 2-3 ਦਿਨ ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿਖੇ।

ਹੋਸਟ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਕ ਉਚ-ਪੱਧਰੀ ਕੌਮੀ ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਵੇਗੀ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਸਬੰਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਸ ਕੌਮੀ ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਬਰੋਸ਼ਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਬਰੋਸ਼ਰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਰਚੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਵਾਏ ਅਤੇ ਛਪਵਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਪਰਚਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਸੰਭਵ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਬਸਿਡਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਕੱਚਾ ਪੱਕਾ ਅਨੁਮਾਨ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ 75 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸੰਮਿਲਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਉਚ-ਪੱਧਰੀ ਜਨਰਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਉਚ-ਪੱਧਰੀ ਜਨਰਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਣਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਆਪ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਸਦਕਾ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇ। ਮੁੱਖ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਘ ਪੰਜਾਬੀ ਪਤਵੰਤੇ ਨੂੰ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਨਰਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਲਈ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਕੌਮੀ ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 2 ਮੈਂਬਰ ਮਹ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਤਾਕਿ ਇਸ ਸੰਮਿਲਨ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਬੰਧੀ ਵਿਸਥਾਰ-ਪੂਰਵਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਕੇ ਨਿਰਨੇ ਲਏ ਜਾ ਸਕਣ।

ਇਹ ਸੰਮੇਲਨ ਇਸੇ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ - ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ।

[illegible] ਸਾਖ ਸਾਖ ਤੇ ਵਿਚਾਰ [illegible] ੧੦ ਪੰਨੇ

[illegible]

[illegible] ਗੁਰ ਦੇ [illegible]

ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਪ੍ਰਥਾ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ [illegible] ੨੭

ਦਰਬਾਰੀ ਗੁਰ ਸਾਖੀਆਂ [illegible] । ੫੧ [illegible]

ਰਾਮਨੌਮੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਦਸਤੂਰ (ਪਿਤਾ ਜੀ — ੧੦

ਕੀ ਹੈ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਪਹੁੰਚੇ ੨੪ "

ਮਾਲਕ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ੨੫ "

ਗੁਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤਕ ਕਿਵੇਂ ਜਾਈਏ ੩੦ "

ਗੁਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ [illegible] ੩੪

[illegible] ਵਿਚ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ [illegible] ੪੬

~~[illegible]~~

ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ [illegible] ੬੨

[illegible] ਦਰਬਾਰ [illegible] [illegible]

[illegible] ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ [illegible]

[illegible] । ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ [illegible] ੫

[illegible] ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੀ [illegible]

[illegible] ਦਰਬਾਰ [illegible]

ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੀ [illegible]

[illegible] । ਗੁਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ [illegible]

[illegible] । ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੀ [illegible] ।

[illegible] ਦੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ [illegible]

[illegible] ਦਰਬਾਰ [illegible]

[illegible] ਗੁਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ [illegible]

[illegible] । ਗੁਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ [illegible] । ੫੨

੧ਓ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ॥

ਸੰਖਿਪਤ ਸਿਖ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ॥

ਸਿਖ ਧਰਮ ਭਾਰਤੀਯ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਕਸਤ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ॥ 'ਪਰਿਵਰਤਨ' ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਨੀਯਮ ਹੈ ਅਤੇ ਏਸੇ ਨੀਯਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਾਨਵ ਸਮਾਜ, ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਉਥਾਨ ਅਤੇ ਪਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ॥ ਇਹ ਉਨਤੀ ਅਤੇ ਅਵਨਤੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਰੁਕ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਭਾਵੇਂ ਪਤਨ ਜਾਂ ਅਵਨਤੀ ਵਲ ਤਾਂ ਮਨੁਖ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਅਗ੍ਰਸਰ ਹੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਵਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਜੁਗਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਮਾਨਵ ਸਮਾਜ ਦਾ ਉਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨਤੀ ਸਦਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ॥ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਤੋਂ ਕਦੀ ਭੀ ਮਨੁਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨਤੀ ਵਲ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ॥

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨਾ ਨੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਸੂਝ ਦਿਤੀ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ॥ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਭੀ ਇਸੇ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ॥ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

ਸਤਿਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ॥
ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਰਾਮੁ ਰਘੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ॥
ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ॥
ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ॥
+ (ਆਖ) ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਕਹਾਇਓ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ ਅਬਚਲੁ ਅਟਲੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ॥

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੂੰ ਹੀ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਹੋਕੇ ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤੂੰਹੀ ਤ੍ਰੇਤੈ ਜੁਗ ਵਿਚ ਰਘੂਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਰਾਮ ਕਹਾਇਆ ਸੀ ਫਿਰ ਦੁਆਪੁਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਨ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਿਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅਭੈ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਨਾਨਕ-ਅੰਗਦ ਤੇ ਅਮਰਦਾਸ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਹਾਇਆ ਹੈਂ। ਹੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਅਬਚਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਆਦਿਪੁਰਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੈ॥ ਭਾਵ ਇਹ ਸਤਿ ਨੀਯਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋਣਾ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ — ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਰਾਏ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ (ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ) ਵਿਖੇ ਕਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੫੨੬ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ (ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ) ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਜਿਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਬੜਾ ਹੀ ਹੈਰਾਨਕੁਨ ਤੇ ਹਿਰਦਾ ਵੇਧਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਪੱਸਰ ਰਹੇ ਮੁਗਲ ਪਠਾਨ। ਜ਼ਾਲਮ ਤੁਰਕ ਜਬਰੀ ਬਲਵਾਨ॥
ਹਿੰਦੂਨ ਕੋ ਦੁਖ ਦੇਤ ਮਹਾਂਈ। ਦੇਵਨ ਕੇ ਮੰਦਰ ਗਿਰਵਾਏ।
ਖੰਡ ਸਾਧ ਸੇ ਅਦਾਪਤ ਸਾਧੂ। ਪੰਡਿਤ ਦੰਡ ਸੇ ਸੁਮਤਿ ਅਗਾਧੂ॥
ਕੇਚਿਤ ਕੰਨੇ ਚੰਮ ਮੜ੍ਹਾਏ। ਕੇਚਿਤ ਕੁਟਿਓ ਸੇ ਤੁੜਵਾਏ॥
ਤੁਰਕ ਹੋਵਨ ਜਿਨ੍ਹੇ ਨ ਮਾਨਿਓ। ਤਿਨ ਤਿਨ ਕੋ ਅਤਿ ਦੁਖ ਦੈ ਹਾਨਿਓ॥
ਖੱਗ ਹਦਨ ਕੋਈ ਕਰਨ ਨ ਪਾਵੈ। ਰੋਂ ਜੋ ਤਾਹਿ ਦੁਖ ਦੇ ਮਰਵਾਏ॥
ਸੁੰਦਰ ਪਿਖੈਂ ਜਾਹਿ ਕੀ ਤਰਨੀ। ਪਕਰ ਲੈਂ ਬਲ ਸਿਉ ਨਿਜ ਘਰਨੀ॥
ਕਾਜ਼ੀ ਫ਼ਿਸਾਦ ਕੋਰਣ ਸਾਰੈਂ। ਸਾਚੇ ਕੋ ਝੂਠਾ ਕਰ ਡਾਰੈਂ॥

ਅਜੇਹੇ ਭਿਆਨਕ ਦੁਖਦਾਇਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦਰਦ ਭਰੀ ਪੁਕਾਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਟਲ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪਾਪ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮਨੁਖ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਪਾਪ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ ਗੋਸਵਾਮੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਜਬ ਜਬ ਹੋਇ ਧਰਮ ਕੀ ਹਾਨੀ।
ਬਾਢਹਿ ਅਸੁਰ ਅਧਮ ਅਭਿਮਾਨੀ॥
ਤਬ ਤਬ ਪ੍ਰਭੁ ਧਰ ਮਨੁਜ ਸਰੀਰਾ॥
ਹਰਹਿਂ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ ਸਜਨ ਪੀਰਾ॥

~~ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ~~ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਭੀ ਗੀਤਾ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ:—

ਯਦਾ ਯਦਾ ਹਿ ਧਰਮਸਯ ਗਲਾਨਿਰ ਭਵਤਿ ਭਾਰਤ॥
. . . .
ਧਰਮ ਸੰਸਥਾਪਨਾਰਥਾਏ ਸੰਭਵਾਮੀ ਯੁਗੇ ਯੁਗੇ॥

ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ:—

ਗਿਲਾਨੀ ਧਰਮ ਕੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਜਬ ਅੰਧਕਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥
ਗੁਨਾਹੋਂ ਕਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਪਾਪ ਮੇਂ ਸੰਸਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥
ਤੋ ਠੋਕਰ ਸੇ ਸੰਤਾਂ ਪੁਰਸ਼ੋਂ ਕੀ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥
ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਕੋਈ ਹਸਤੀਏ ਪੁਰਨੂਰ ਹੋਤੀ ਹੈ ॥
ਤੋ ਪਾਪੋਂ ਕੀ ਸਿਆਹੀ ਨੂਰ ਸੇ ਕਾਫ਼ੂਰ ਹੋਤੀ ਹੈ ॥

ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਸੀ ਕਿ ਗਰੀਬ ਸਾਧੂ ਦੁਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਏ ਮਿਲ ਸਕਣ ਦੀ ਕਿਧਰੋਂ ਵੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ :—

"ਆਪ ਨਰਾਇਣ ਕਲਾ ਧਾਰ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਓ ॥"
(ਗੁਰਬਾਣੀ)

ਭਾਵ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵਿਸਤਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਭਈ ਅਧਿਕ ਜਬ ਔਰ ਗਿਲਾਨੀ ॥
ਤਬ ਵਿਚਾਰਨ ਲਾਗ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ॥
ਧਾਰਨ ਹੇਤ ਸਨਾਤਨ ਸੇਤੂ ॥
ਦੈ ਦਿਕ ਧਰਮ ਭਯਨ ਕੇ ਹੇਤੂ ॥
ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰੂਪੰ ॥
ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਜਗ ਮੇਂ ਸੁਖ ਭੂਪੰ ॥
(ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦੁਰ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵਿਸਤਾਰ ਬਯਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

ਕਲਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਸਾਈ ਧਰਮ ਪੰਖ ਕਰ ਉਡਰਿਆ ।
ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ ਸਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ॥
ਹਉ ਭਾਲ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ ਅੰਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥
ਵਿਚ ਹਉਮੈਂ ਕਰ ਦੁਖ ਰੋਈ। ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ ॥ (ਗੁਰਬਾਣੀ)

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਕੂੜ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਮਸਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਵਾਂਗੂੰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਚ ਰੂਪੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸ਼ਨ ਦਾ ਦੀਵਾਲਾ ਨਿਕਲ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਭਟਕ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਧ ਪੁਰਖ ਸਨ ਉਹ ਕਿਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਰਚਾਰ :— ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਵਰਤਕ ~~ਪਰਵਰਤਕ~~ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਗੋਂ ਉਹ ਵੇਦਕ 'ਸਤਿ ਧਰਮ' ਦੇ ਹੀ ਪਰਚਾਰਕ ਸਨ॥ ਉਹ 'ਸਤਿ' ਨੂੰ ਬੜੀ ਉਚਿਆਈ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਸਨ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਸੀ॥ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਹਿਤ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪਾਂਧੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾਇਆ ਤਾਂ ਪਾਂਧਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ ਕਿ ਬਾਲਕ ਬੜਾ ਚਤੁਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਉਜਾਗਰ ਕਰੇ ਗਾ॥ ਪਾਂਧੇ (ਪੰਡਿਤ ਜੀ) ਨੇ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਦੀ ਪੱਟੀ (ਤਖਤੀ) ਫੜੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ "ਓਅੰ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸਾਇ ਨਮਾ" ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਨੇ ਝਟ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਇਹ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਜੇ? ਤਾਂ ਪਾਂਧੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਬੇਟਾ ਇਹ ਤੇਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਹੁਣ ਲਿਖਾਂਗਾ॥ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੀ ਪੱਟੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ? ਪਾਂਧਾ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ~~ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਚੰਗਾ ਤੂੰ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹ~~ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਕਹੁ ਪੜ੍ਹ 'ੳ' ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਪੱਟੀ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਬੋਲੇ 'ੳ' ਫਿਰ ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ 'ਅ' ਅਤੇ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪੜ੍ਹ 'ਅ' ਤੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਮੈਨੂੰ 'ੳ' ਦੇ ਅਰਥ ਤੇ ਸਮਝਾ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਾਂ ਗਾ॥ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਬੱਚਾ 'ੳ' ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਂ ਗਾ॥ ~~ਫਿਰ~~ ਅਛਾ ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਦਸੋ ਕਿ 'ਅ' ਦਾ ਅਰਥ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਪਾਂਧਾ ਕਹਿਣ ਲਗਾ 'ਅ' ਦਾ ਅਰਥ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਸਿਖ ਜਾਏਂਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਾਂ ਗੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਬਣ ਜਾਣ ਗੇ॥ ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਰਾਰਥਕ ਚੀਜਾਂ ਕਾਹਦੇ ਸਿਖੀਆਂ ਸਿਖਾਉਣੀਆਂ ਜੋ ਕਹੀਏ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਸੋ ਮੈਂ ~~ਨਹੀਂ~~ ਇਹ ਨਿਰਾਰਥ ਚੌਪੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ॥ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪੱਟੀ ਚੁਕੀ ਤੇ ਘਰ ਆ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋ ਪੰਡਤਾਂ ਕੋਲ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਚੇ ਪੰਡਿਤ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜੋਗੀਆਂ ਕੋਲ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਚੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ~~ਦਾ~~ ਕਰਨੀ ਕਿਹਾ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪਾਸ

ਗਏ ਤਾਂ ਸਭੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ:—

ਮੇਹਰ ਮਸੀਤਿ ਸਿਦਕੁ ਮੁਸਲਾ ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥
ਸਰਮ ਸੁੰਨਤਿ ਸੀਲੁ ਰੋਜਾ ਹੋਹੁ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੁੱਗ ਪੰਥ ਦੇ ਪਰਚਾਰਕ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ~~[illegible]~~ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਬਾਣੀ ਵੀ ਇਕ ਹੋਂਦੀ ਸੀ। ~~[illegible]~~ ਪੂਰਨ ਇਕ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਟਿਕ ਸਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹਨੇਰ ਸਾਫ ਤੋਂ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੀਵਾ ਇਕ ਜੋਤੀ (ਆਤਮਾ) ਜਗਦਾ ਜਾਣ ~~[illegible]~~ ਹੀ ਕਿ ਅੰਧੇਰਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰਨ ਰਬਦਾ ਤੇ ਪਾਪਾ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟਿਕਦੇ ~~[illegible]~~ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਬੁਕਦਿਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰ ਹਰਨ ਗਿੱਦੜ ਆਦਿਕ ~~[illegible]~~ ਸਾਰੇ ਜੀ ਜਾਨਵਰ ਏਧਰ ਉਧਰ ਨਸ ਭਜ ਕੇ ਛੁਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥ ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ!—

ਜਿਉ ਕਰ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਰੇ ਛੁਪੇ ਅੰਧੇਰ ਪਲੋਆ ॥
ਸਿੰਘ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭੰਨੀ ਜਾਇ ਨ ਧੀਰ ਧਰੋਆ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੁੰਧ ਜਗ ਚਾਨਣ ~~[illegible]~~ ਹੋਆ ॥ ਤੁਰਾਂ ਲਿਖੋ ਅਗੋਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਪਰਚਾਰ ਦੌਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦੇ ਉਨਾ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਸ਼ਸਤਰ ਸੀ 'ਗਰੀਬੀ' ਰੂਪ ~~[illegible]~~ ਨਮ੍ਰਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਭੀ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ॥ ~~[illegible]~~ ਉਹ ਕੇਵਲ 'ਸਤਿ' ਦੇ ਪਰਚਾਰਕ ਸਨ। ਉਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗਿਆਤਾ ਸਨ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਗਾਇਕ ਭੀ ਸਨ ਉਨਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਬਾਬੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਜੋ ਰਬਾਬ ਵਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਸੀ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਵਿਚ 'ਸਤਿ' ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜੋ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕੇਵਲ 'ਗੁਰੂ' ਦੀ ਸ਼ਰਨ ~~[illegible]~~ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ

ਨੂੰ ਜੋ ਪਰਵਾਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਗੁਰੂ' ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਜੋ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰੂਪ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਬਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ 'ਸਿਖ' ਪੈ ਗਿਆ।

ਅਹਿੰਸਾ ਤੇ ---

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਮੋਹਿਆ॥ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਮਸੁਮ ਚੁਪੀ ਦੇਵਲੂਤ ਕੋਲ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਈ ਪਰਸਾਦ ਦਾ ਮਾਸ ਲਿਆ ਕੇ ਅਗੇ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਖਾਜ ਪਦਾਰਥ ਕਹਿ ਕੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ॥ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਪਦਾਰਥ ਫਲ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਭੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੀ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇ :—

ਮਿਸ਼ਰਮ ਤਜੋ ਆਮਿਖ ਕੇ ਖਾਨਾ ॥
ਜੋ ਨਿਤ ਕਰ ਤੇ ਜੀਅਨ ਹਾਨ ॥

ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਤਿਆ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਫਲ ਫੁਲ ਭੀ ਕਬੂਲ ਕਰਾਂਗੇ॥ ਇਸਤਰਾਂ ਦੇਵਲੂਤ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਬਨਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿਖ ਬਨਾਇਆ ਸੀ।

ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਵਿਦਿਆ ਅਗਿਆਨੀ ਜਾਂ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਦਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਿਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਬਨਾਇਆ॥

ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਸਤਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਨ॥ ਤਲਵੰਡੀ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਆਪ ਦੇ ਉਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਸੁਚੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕਾਰਨ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਚਾ ਸੌਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਗੁਰ ਤੇ ਰੁਪਏ ਵਿਉਪਾਰ ਲਈ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਦੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਦ ਲਿਆ ਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਕੇ ਖਾਲੀ ਹਥ ਘਰ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਪੇੜਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਸਨ॥ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਨ ਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੇ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਡਾਂਟਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਲੂ! ਨਾਨਕ ਨੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਕਾਰਨ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ ਕਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਭ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ॥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਸਨ॥ ਇਕ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀਚੰਦ ਜੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਖ ਕੇ ਇਕ ਉੱਤਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਿਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਯੋਗ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਹਿਣੇ ਤੋਂ ਅੰਗਦ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਇਕ ਨਾਰੀਅਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਂਦੇ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਦਿਤਾ॥ ਤਦ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸੰਮਤ ਬਿਕਰਮੀ ੧੫੯੬ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ — ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਲਹਿਣਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਫੇਰੂਮੱਲ ਜੀ ਤ੍ਰੇਹਣ ਖੱਤਰੀ ਸਨ॥ ਇਨ੍ਹਾਂ ~~[illegible]~~ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮਾਤਾ ਸਭਰਾਈ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਵਿਸਾਖ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ੧੫੬੧ ਬਿਕਰਮੀ ਵਿਚ ਪਿੰਡ 'ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ' ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਆਪ ਦੇਵੀ ਦੇ ਭਗਤ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ~~[illegible]~~ ਹਰ ਸਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦ ਆਪ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ॥ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਪੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਪੈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹ ਮੋਤੀ ਤਬਦੀਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਭੀ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਭੁਲ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਹੋ ਗਏ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਕੇ ਹਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ੧੦੦ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੂਰੇ ਉਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।—

ਗੁਰਬਾਣੀ "ਜਾ ਸੁਧੋਸੁ ਤ ਲਹਿਣਾ ਟਿਕਿਓਨੁ॥"

ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸੂਝ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਅੰਗਦ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਦਿਤਾ॥ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਅੱਖਾ ਜੋਰ ਦੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਆਰਤੀ ਹੋਣ ਹੈ॥ ਸਵੱਈਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।—

ਤਉ ਤੇ ਅੰਗਦ ਅੰਗ ਸੰਗ ਭਯਉ ਸਾਇਰ
ਤਿਨਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕੀ ਨੀਵ ਰਾਣੀ॥

ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਨੂੰ ਖੂਬ ਫੈਲਾਇਆ ਭਾਂਵੇਂ ਗੁਰੂ

ਤੰਗੀਆਂ ਤੁਰਸ਼ੀਂ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਸਹਿਣਾ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਣ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਰਹੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਵੇਖ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ॥ ਆਪ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ 'ਗੁਰੂ' ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:—

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਦਿਉਹਾੜੀ ਸਦ ਵਾਰ
ਜਿਨ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਬਾਰ ॥ (ਮ: ੧)

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ:—

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ ।
ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਦਿਆਂ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥ (ਮ: ੨)

ਆਪ ਨੇ ਭੀ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਮਾਸਾਹਾਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜ ਦੀ ਤਰਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਕੀਤਾ ਇਕ ਸ਼ੀਹਾਂ ਉਪਲ ਨਾਮੀ ਖਤਰੀ ਕੁਝ ਬਕਰੇ ਲੈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀਹ ਕਰੇਂ ਗਾ? ਤਾਂ ਉਸ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਹਜੂਰ ਮੈਂ ਬਕਰੇ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਜਾ ਮਾਂ ਦਿਆਰਣੀ ਦੀ ਭੇਟੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਬਕਰੇ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਦੇ ਹਿੰਸਾ ਉਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਂਸਾਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਨ ਕੇ ਉਹ ਬਕਰੇ ਛਡ ਦਿਤੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ॥

ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਬਾਬਰ ਜੈਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੁਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਬਖਸ਼ੀ॥

ਆਪ ਚੇਤ੍ਰ ਸੁਦੀ ੪ ਚੌਥ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੬੬੯ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਤੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ:— ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਬਾਬਾ ਤੇਜਭਾਨ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਤਾ ਲਖਮੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ ਵਿਖੇ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੫੩੬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ॥ ਆਪ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਓਤ ਪ੍ਰੋਤ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਕਰੀਬ ੨੨ ਵਾਰੀ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਹਰਦੁਆਰ ਗਏ ਸਨ॥ ~~[illegible]~~ ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸੀ ਇਕ ਵਾਰ ਜਦ ਉਹ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਬੜੀ ਮਿਠੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਲ ਛਕਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਠ ਸੁਭਾਵ ਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਲ ਛਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ (ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਰੀਬ ੭੦ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ)

ਆਪ ~~[illegible]~~ ਘੜੇ ਜਿਨੇ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਹੋ ਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਭੀ ਚੰਗੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਆਪ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ~~[illegible]~~ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਬਾਈ ੨੨ ਵਾਰੀ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ~~[illegible]~~ ਅਜੇ ਤਕ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ॥ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੇ ਤੈਸ਼ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨ ਕਿਹਾ ਪਰ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਨਿਗੁਰੇ ਦੇ ਹਥੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲਿਆ ਹੈ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਾਇਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ॥ ਸਾਧੂ ਦੀ ਇਸ ਗਲ ਨੇ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਚੋਟ ~~ਲਗੀ~~ ਲਗੀ ਉਨਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦ ਤਕ ਕਿਸੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੀਖਿਆ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ॥ *ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਆਦਿ ਸਭ ਨਿਸਫਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ *

ਇਸੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਤੇ॥ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਨੂੰਹ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਸੀ ਜਦ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੁਧ ਰਿੜਕਨ ਲਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ

"ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਦਿਉਹਾੜੀ ਸਦ ਵਾਰ
ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ॥
ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ
ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਦਿਆ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ॥"

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਆਖੇ ਜ਼ਖਮ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਲੂਣ ਛਿੜਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਵਾਲੀ ਇਛਿਆ ਆਪਣੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਤੇ ਪੁਜ ਗਈ ਤੇ ਦੌੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਕਮਰਾ ਵਿਚ ਆਣ ਕਹਨ ਲਗੇ ਕਿ ਪੁੱਤ੍ਰ ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ? ਇਹ ਬਾਣੀ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਉਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਪੁੱਤਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਉਪਕਾਰ ਮਨਾਂਗਾ॥ ਅਗੋਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਚੁਕੇ ਨੇ ਹੁਣ ਉਨਾਂ ਦੀ ਗਦੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਕਰ ਕੇ ਸਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤ੍ਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ

* ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਸਾ ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮੰਨੇ" ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਕੀਤੀ ਹੈ॥

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਵਿਆਕੁਲ ਗੰਦਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੇ ਆਖੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਧਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੋ
ਬੀਬੀ ਜੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਉਪਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੈ
ਜਾਓ॥ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਬੜੀ ਆਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ
ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ
ਜੀ ਤੋਂ ~~...~~ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ/ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਹਾਂ ਆਸ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ
ਜੀ ਇਸ ਗਲ ਨਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ॥

ਇਸਤਰਾਂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਚਰਨ/ਵਿਚ ਪੁਜ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ॥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ
ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹੋਰ ਮਿਸਾਲ ਮਿਲਨੀ ਕਠਨ ਹੈ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਸਤੇ
ਜਦੋਂ ਆਪ ਦਰਿਆ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਗਾਗਰ ਭਰ ਕੇ ਪੁਠੀਂ ਪੈਰੀਂ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ
ਵਲ ਪਿਠ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਕਰੀਬ ੧੨ ਸਾਲ ਤਕ ~~...~~
~~...~~ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਭਰੀ ਆ ਰਹੇ
ਸਨ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਹੇ ਜਲ ਥਲ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ॥ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਖੱਡੀ
ਵਿਚ ਭੀ ਪਾਣੀ ਭਰਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿਗ
ਪਏ ਤਾਂ ~~...~~ ਖੜਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸੁਤੇ ਪਏ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ
ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕੇਹੜੀ ਡਿਗਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਜੁਲਾਹੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਕਿ
ਉਹੋ ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾਂ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਨੇ ਚੈਨ ਹੈ ਨਾ ਰਾਤੀਂ ਚੈਨ ਹੈ
ਰਹ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਢੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਜਦ ਅੰਤਰਜਾਮੀ
ਸਤਿਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ
ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਰੀਅਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ ਤੇ ਵਰਦਾਨ ਦਿਤੇ ਕਿ
ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦਾ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ
ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਵਰਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ
ਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤਰਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰਾਂ ਦਾਤੂ ਤੇ
ਦਾਸੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਸਿਖ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦਿਤੀ ਸੀ
ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ
ਖਾਤਰ ਆਪ ਨੇ ਖਡੂਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾ ਵਸਾਇਆ, ~~...~~
ਉਥੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਦਿਤਾ॥ ਸੰਗਤਾਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ

ਨਿਉਂਦਰ ਦੇਂਦੀਆਂ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਦਾਤੂ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਏ॥ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੱਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਭੇਟਾ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਏਡਾ ਵਡਾ ਸਨਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਜਰ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਤ ਮਾਰੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪਾਣੀ ਢੋਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਹੁਣ ਗਦੀ ਲਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹੈਂ॥ ਅਗੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਦਾਤੂ ਜੀ ਦਾ ਚਰਨ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਘੁਟਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਆਖਿਆ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਬੁਢੇ ਹੱਡ ਕਰੜੇ ਨੇ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨ ਕੋਮਲ ਹਨ ਆਪ ਨੂੰ ਦਰਦ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਗੀ ਆਪ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾ ਰੋਵੋ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ॥

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਦਾਤੂ ਉਸ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਲਗ ਪਿਆ ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹੀ ਉਥੇ ਆਉਣਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ॥ ਅਖੀਰ ਦਾਤੂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਉਥੋਂ ਜੋ ਧਨ ਮਾਲ ਲਦ ਲਗਾ ਤੁਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਖਡੂਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਡਾਕੂ ਧਾੜਵੀਆਂ (ਡਾਕੂਆਂ) ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟ ਲਿਆ ਅਤੇ ਖਡੂਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਲਤ ਦੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਦੁਖੀ ਰਿਹਾ॥

ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਢੂੰਡ ਲਿਆ ਤੇ ਅਰਜ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਲੈ ਆਏ॥ ਫਿਰ ਤ੍ਰਿਸੰਤਾਂ ~~[illegible]~~ ਕਈਂ ਸਾਲਾਂ ਅਗੇ ਪਿੱਛੇ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਚਾਰ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਿਆ॥

ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਰੀਪੁਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਖਾਤਰ ਆਇਆ॥ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝਾਈ ਗਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਗਰੋਂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕੋ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਨਾ ਆਉਣ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਸਭ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੈ ਇਥੇ ਸਾਦੇ ਸਫੇਦ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਮੂੰਹ ਭਾਵ ਖਿਮਾ ਪੂੰਡ ਵੱਡੇ ਹੀ ਆਉਣ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਗੇ॥ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਜ ਵਿਆਹੀ

ਗਈ ਤੇ ਸਭ ਸਹਿਸ੍ਰਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਖੁੰਡ ਵੱਢ ਕੇ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ॥ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਗਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਮਲੀ ਨਿਉ ਸਾਕ ਦਿਆਏ ਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗਜ਼ੀ ਉਸੇ ਵਕਤ ਕਮਲੀ ਹੋ ਗਈ, ਕਪੜੇ ਪਾੜ ਸੁਟੇ ਤੇ ਜੰਗਲ ਵਲ ਨੂੰ ਭਜ ਗਈ॥ ਗਜਾ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਗਜ਼ੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਛਡ ਗਿਆ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸਿਖ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਰਨਾਸਰ' ਸੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਘਾਹ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਕਕੜੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕਮਲੀ ਚੜ੍ਹਾ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ॥ ਜਿ ਕਰੀ ਤਾਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਕੜੀਆਂ ਭੀ ਏਧਰ ਉਧਰ ਖਿਲਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਇਹ ਮੋਗਾ ਜੋੜਾ (ਜੁੱਤੀ) ਲੈ ਜਾ ਕਮਲੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰੀਂ॥ 'ਸਰਨਾਸਰ' ਨੇ ਉਹ ਜੋੜਾ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਜਦ ਉਹ ਕਮਲੀ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਜੋੜਾ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ॥ ਜੋੜਾ ਲਗਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਗਜ਼ੀ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਮਲ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ॥ ਸਿਖ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਗੋਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ ਲਾਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਗਜ਼ੀ ਨੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਤੇ ਆਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸੇ ਸਿਖ ਸਰਨਾਸਰ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸ ਨੇ ਕਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਪੜੇ ਪਾਏ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੁੰਡ ਰਖਿਆ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਉਹ ਜੋੜਾ ਅਜ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਪਾਸ ਹੈ ਦਾਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚਲਾ ਜੀ ਰੋਮਨ ਸੀ ਉਹ ਜਿਸ ਦਾ ਦੁਖ [illegible] ਗਜੀ ਜਦ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਕਰਦਾ, [illegible] ਸਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਹਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ [illegible] ਸਟ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ [illegible] ਉਸ ਬਾਰੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ [illegible] ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੰਗੇ ਹੋਇਆਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਆਈ ਦਾ ਕਾਲ

ਮਹਾਨ ਨਹੀਂ ਜਾਪਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਅ ਤਦ ਉਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ॥

ਗੋਸਵਾਮੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ:—

ਸੰਗ ਲਿਏ ਰਘੁਨੰਦ ਅਨੁਰਾਗਾ॥
ਰਾਮ ਚਰਿਤ ਪਰ ਰਹਿ ਨ ਲਾਗਾ॥
ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੀਨੇ ਅਨੁਗਾਮਾ॥
ਪਰ ਜਿਸ ਕੀਨੇ ਸੋ ਗਤਿ ਪਾਈ॥

ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ/ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਪਰ ਇਹ ਕੁਝ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਸੰਗਤ ਤੇ ਉਹਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਸਦੈਵ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗ ਲਗਾਤਾ ਹੈ ਪਰ ਸੰਤ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗ ਲਗਾਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਜੋ ਪਰਮ ਸੰਤਾਂ ਹੈ ਇਸ ਜਗਤ ਸੰਤ ਜਿਹੜੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਣ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸਮਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾ ਸਤਗੁਰ ਦੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਸ ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਆਤਮਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀ ਦਾ ਸਮਾਨ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਅਤਿ ਦੈਆਲਤਾ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਦਿਤਾ ਹੈ॥

ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰਾਂ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਜਿਹਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਵਾਈ (ਦਾਮਾਦ) ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਦਰਸ਼ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਦੇਖ ਕੇ ਤੇ ਪਰਖ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਉਸੇ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਬਣਾ ਦੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਕੀਤਾ॥ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਭੇਟਾ ਟੇਕ ਦੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇਆ॥ ਆਪ ੧ ਪੋਹ ਭਾਦੋਂ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੬੩੧ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ॥

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ॥ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਬਾਬਾ ਹਰਿਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਦਯਾ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਕਤੱਕ ਵਦੀ ੨ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੫੮੧ ਲਾਹੌਰ ਚੂਨਾ ਮੰਡੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ॥ ਆਪ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਜੇਠਾ ਜੀ ਸੀ॥ ਆਪ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਆ ਗਏ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ

ਤੇ ਬਾਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਕੇ ਦੇਸ਼ ਛੋੜ
ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਕੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਭਾਗੋ ਜੀ ਵਿਆਹ ਕਾਬਿਲ ਹੋ
ਗਏ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਰੋਹਿਤ
ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਰੋਹਿਤ ਜੀ ਬੀਬੀ ਵਰ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਵਰ ਲੱਭ
ਲਿਆਓ ਕੋਈ, [illegible] ਤਾਂ [illegible] ਜਾਤ 'ਸੋਢੀ' ਹੀ ਹੋਵੇ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ.
[illegible] ਕਿ [illegible] ਦੀ [illegible]
[illegible] 'ਸੋਢੀ' [illegible]
[illegible] ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ [illegible]
[illegible] ਆਪਣੇ [illegible]
[illegible] ਗੁਰੂ [illegible] ਜੀਦੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ
ਬੀਬੀ ਭਾਗੋ ਦਾ ਵਿਆਹ [illegible] ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ [illegible]
[illegible] ਰਚ ਦਿਤਾ ॥

[illegible] ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ [illegible]
[illegible] ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ
[illegible] ॥ [illegible] ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ [illegible]
[illegible] ਬਣਾਓ ॥ [illegible] ਬਣਾਏ ॥ [illegible]
[illegible] ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible] ਨੂੰ [illegible]
[illegible] ਜੀ [illegible] ॥ [illegible] ਨੇ [illegible] ਕਿ
[illegible] ਬਣਾਕੇ ਤੇ [illegible] ਨੂੰ [illegible]
[illegible] ਕਰਕੇ [illegible] ਬਣਾਏ [illegible]
[illegible] ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ [illegible] ਬਣਾਂਦੇ ਤੇ
[illegible] ਨੂੰ [illegible] ॥ [illegible] ਦੇ [illegible] ਕਿ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਜੀ [illegible] ਆਪਣੇ [illegible]
[illegible] ਹੈ ਤੇ ਹੈ [illegible] ਹੈ ਤੇ [illegible] ਨੂੰ [illegible]

ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜਾ ਜਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜੀ ਇਸਨੂੰ ਇਸੇ ਮਸੂਰੀ ਤੇ ਆਈ ਰਹਿਣਾ ਹੈ॥ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣਕੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਭੁਜਾਂ ਇਕਦਮ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲਗੇ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜੀ ਅਜਿਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਹਨਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਬਾਣੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਸਾਧਰ ਦਾ ਵਰਤੇ ਕੀ ਮੰਗੋ ਕੋਈ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ॥ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਆਪੀ ਇੰਦਰਜੀ (ਸਿੱਖੀ) ਵਜ੍ਹਾ ਬਾਬਾ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਦੁਆਈ ਕਾ ਤਾਂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀਵਨ ਤਕ ਇਹ ਰਹੇ ਗਾ॥

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸੁਗਾਹਾ ਦੀ ਪਰਪੰਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ॥ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਤਿਲਕ ਦੇ ਪੱਗੀ ਪਾ ਦਿਤਾ॥

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜੋ "ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ" ਸਰੋਵਰ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਬਣਵਾਇਆ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅਜ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੈ॥ ~~ਇਸ ਸਰੋਵਰ~~ ਇਹ ਕੋਈ ਦੁਖ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ~~[illegible]~~ ਅਸ਼ੀਰ ਦੇਕੇ ਆਸਕੇ ਹੁਕਮ ਕਿਤਾ ਕੇ ਕੋਈ ਜਿਸ ਕੋਈ ਦੁਖ ਤੋਂ ਆਵੇ ਇਥੇ ਨ੍ਹਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਸਰੋਵਰ ਦਾਖਲ ਦਾ ਦੇਂਦਾ ~~[illegible]~~ ਸਿਮਾ॥

?
ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ ਸੀ॥ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ~~[illegible]~~

"ਰਾਮ ਰਾਜ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ ਕੀਨੇ ਗੁਰਦੇਵ॥"

(ਮਹ ੫)

ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਜ ਹੋਣਾ ਕਿਤਾ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ॥ ਜੋ ਦਸੀ 'ਰਾਮ ਰਾਜ" ਗਏ ਹੋਰ ਜਿਸ ਰਾਜੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਉਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੇਂਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਰ ਇਥੇ ਆਬਾਦ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਸੁਖੀ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤੇ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪਰਜਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ॥

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਜਨੇ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਨ॥ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਵਾਰਿਸ

ਆਪਣੇ ਸਮਾਂ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਸਿਖੀ ਦੀ ਰਾਹਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤਖਤ ਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਸੰਬੰਧ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪ ਸਾਰਾ ਵਿਵਰਣ ਤੇ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਗਿਆਨ ਕੀਤਾ॥ ਚੰਗੀਤਰਾਂ ਪਰਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ ਪਿਛੋਂ ਤੇ ਨਿਰਣਯ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਸਿਰ ਗੱਦੀ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਤੇ ਆਪ ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਸੰਮਤ ੧੬੩੮ ਵਿ: ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ॥ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ਸਾਤਮੀ ੧੬੨੦ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਬੜੇ ਆਗਿਆਕਾਰ, ਮਿਠ ਬੋਲੇ, ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਧਿਆਨੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ ਤੀਰਥ ਵਸਾਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਹਰਿਮੰਦਰ (ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ), ਸੰਤੋਖਸਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਬਣਵਾਏ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ

(੧) ਹੋਰ ਭਗਤ ਜਨ ਦਰਵੇਸ਼ ਫਕੀਰਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਅਦੁਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਆਪ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਤਰਤੀਬ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਪਰਪਾਟੀ ਪਾਈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ 'ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ' ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ

(੨) ਕਹਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਰਚੇ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ 'ਆਦਿ' ਸ਼ਬਦ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ~~[illegible]~~ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ 'ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ~~[illegible]~~ ਨਾਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ' ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਅਜਕਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਸਿਖ ਇਸ ਦੂਸਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਹੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਸਾਰ ਤਰ ਸਾਰੇ ਹੀ

? ਕਈ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬਾਨ ਉਤੇ ਨਾਮ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤਪਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਰਵੀ ਵਾਲੀ ਵਿਚਰਨਾ ਤਬ ਵਿਚ ਬੈਠੇ
ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਹੋਏ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤਾਣੀ ਵੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਬਰ ਪਕੜੇ
ਹੋਏ ਰਵੀ ਰਵੀ ਉਨ ਵਿਸਤਾਂ ਰੰਗਾ ਵਿਚ ਫੇਰੀ ਬੈਠੇ ਜਿਵੇਂ ਨਿਰਤ ਕਰੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ
ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹੀ ਜਾਣ ਉਵੇਂ ਹਰ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਵੀ ਸਨ।

ਆਪ ਸੰਗੀਤ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਮਾਹਰ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗ ਬਹੁਤ ਮਿੱਠਾ ਸੀ ਤੇ
ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਲੋਕ ਮਿੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਤਿਹਾਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ
ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਰਾਗ ਕਿਵੇਂ ਇਤਨਾ ਮਿੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਆਪ ਕੀਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ
ਦੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਬਾਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ
ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦੇ ਜਾਣੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ
ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। × ਸਾਖੀਆਂ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਵਿਚਰਦੇ ਸੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ
ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਹਿਰਦੇ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲੀ
ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਾਗ ਗਾਉਂਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਸੰਤਨ ਮੋਹੇ ਮਿਲਾਏ ਦੇਵ ॥
ਸਭ ਪਾਪ ਗੁਰ ਨਾਸੀ ਦੇਵ ॥

(੧)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾਤਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ
ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਹ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵੇਖ ਕੇ ਜਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸੰਤਾਨ
ਸਪੁੱਤਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਾਹ ਮੁਗਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਝੂਠੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਸੀ॥

'ਚੰਦੂ' ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ
ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਮਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ
ਸ਼ਾਨ ਵਿਰੁਧ ਆਪ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਇਸ ਚੰਦੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ

ਜੋ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਚੰਦੂ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਹੱਤਕ ਸਮਝੀ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਠਾਣ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲਵਾਂਗਾ।

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਤਕ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਬੜੀ ਤੌਹੀਨ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਬਾਗੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਖੁਸਰੋ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ

(੩) ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਮਤ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਤੁਜ਼ਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਝੂਠ ਦੀ ਦੁਕਾਨ। ਚੰਦੂ [illegible]

ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ ਹੀ ਉਚਿਤ ਸਮਝੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਜੁਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਵਾਸਤੇ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਜੁਰਮ

(੨) ਜੇ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਆਦਮੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੂਸਰੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ 'ਯਾਸਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ 'ਚੰਦੂ' ਨੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਆਖ਼ਿਰ ਇਸਲਾਮ ਵੀ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਣ ਗੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਗੇ।

'ਚੰਦੂ' ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ 'ਸਾਚਾ [illegible]' ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗੂ ਅਡਿੱਗ ਸਨ। ਚੰਦੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਸੁਣ ਕੇ ਰੂਹ ਕੰਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੱਤੀ ਲੋਹ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਕੜਛਿਆਂ ਨਾਲ ਗਰਮ ਗਰਮ ਰੇਤ ਪਾਈ। ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਆਲੂ ਵਾਂਗੂੰ ਉਬਲ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹ [illegible] ਈਸ਼ਵਰ ਇੱਛਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਸਹਾਰਦੇ ਰਹੇ।

ਆਖ਼ਰ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਫ਼ਤਵੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਊ

ਦੇ ਰੱਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮਤੁ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਨਾਸਕ ਤੇ ~~[illegible]~~ ਦਮ
ਘੁਟ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵੇ ਗਾ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਇਛਿਆ ਪੁਛੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਸੋ ਸਪਾਹੀਆਂ ਦੇ
ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਰਾਵੀ ਤੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ
ਹੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

"ਦੇਣੀ ਮਾਣੀ [illegible] ਪੜਿ [illegible] ਕਿਆ ਸੀ ਮਾਣਾ ਹੈ ਰਹਿਣ"

ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਵਿਚ [illegible] ਕਰਦ [illegible] ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਗਏ ਵਰਤ ਦੇਕੇ ਕਾਲੀ ਜੀ ਦਿਲ ਦੇ/ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਮਰ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਣ ਉਹ [illegible] ਜ ਲਗ ਸਦੇ ਹੋ [illegible] ਸਾਹਿਤਕ ਬਖੀਦਾ
ਦੀ ਕਾਰਨ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਤਾ ਵਿਚ ਟੁੱਬੀ ਮਾਰੀ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ
ਨਿਕਲੇ। ਇਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਪਰ ਉਹ ਗਏ ਗਇਆ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ
ਲਿਆ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਸਾਹਿਤਕ ਬਖੀਦਾ ~~[illegible]~~ ਵਿਚ ਅੰਗਮੀ
ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਆਪ ਜੇਠ ਸੁਦੀ
ਚੌਥ ਸੰਮਤ ੧੬੬੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰ ਗਦੀ ਆਪਣੇ
ਸੁਪੁਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ:— ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਹਾੜ ਵਦੀ ਏਕਮ ਸੰਮਤ
੧੬੫੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਵਡਾਲੀ ਜਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਤਖਤ
ਤੇ ਗੁਰ ਗਦੀ ਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨੀਆਂ ਜੋ
'ਪੀਰੀ' ਤੇ ਨਾਲ 'ਮੀਰੀ' ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ
ਸਿਖਾਂ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤੀ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ
ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲ ਹੁਕਮ ~~[illegible]~~ ਕਾਸੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਕਿ ਜੋ ਸਿਖ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ
ਘੋੜੇ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ ਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਗੀਆਂ।
ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗਿਣਤ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ
ਕਰਕੇ ਦਿਸਤਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਾਕਤੀ ਫੌਜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਈ।

ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੇਲ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹਿਲੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਜਾਉਣਾ ਧਰਮ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਸੀ॥ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਭਗਤਾਂ, ਫ਼ਕੀਰ ਲੋਕ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜਿਤੂ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹੈ॥ ਜੇਕਰ ਇਕ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 'ਧਰਮ' (ਰੱਬੀ ਰੂਪ) ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਇਕ ਵਿਚ ਤਿਆਗ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ 'ਗਦਾ' ਵੀ ਹੈ॥ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸਲ ਭਗਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਉਚਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ॥ ਪਰ ਮੁੱਖ ਧਰਮ ਭਗਤੀ ਹੀ ਹੈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਇਹ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀਪੁਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ॥ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨੀਆਂ॥ ਆਪ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ॥ ਆਪ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਸਤਰ ਅਭਿਆਸ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ॥ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਅਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਘੋੜੇ ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਵਣਾ"
(ਵੇਖੋ ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਸੰਪਾਦਿਤ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ)

ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜ਼ਾਲਿਮ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਵੱਡੀ ਟੱਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਵਾਰ ਹੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਹੋਈ॥ ਆਪ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਜੋਧੇ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ॥ ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

"ਦਲ ਭੰਜਨ ਗੁਰ ਸੂਰਮਾ ਵਡ ਜੋਧਾ ਬਹੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ"

ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਗਦਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਕਾਲ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ॥ ਅੰਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਉਥੋਂ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ॥ ਪਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੌਖ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸਾ ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਕਿ

ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਕੈਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ॥ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਕੈਦ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮੈਂ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ॥ ਉਧਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਨ ਤੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਬੀਵੀ ਨੂਰਜਹਾਂ ਵੀ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਆਖਦੀ ਸੀ॥ ਆਖਿਰ ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਪਲਾ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ॥ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਵੰਜਾ (੫੨) ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚੋਲਾ ਸਿਲਾਇਆ ਤੇ ਹਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਕਲੀ ਦਾ ਪਲਾ ਪਕੜਾ ਦਿਤਾ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਵੰਜਾ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਮੁਕਤ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ 'ਬੰਦੀ ਛੋੜ' ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੈ ਗਿਆ॥

ਆਪ ਆਪਣਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸਮੇਂ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਚੇਤਰ ਦਸੀ ਰੰਗੀ ਸੰਮਤ ੧੭੦੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਆਪਣੇ ਪੋਤਰੇ ਹਰਿ ਰਾਏ ਨੂੰ ਦੇ ਗਏ॥

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ:— ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਤ੍ਰੌਦਸੀ ਸੰਮਤ ੧੬੮੭ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ॥ ਆਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਜਮੀ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ॥ ਬਚਪਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨਾਲ ਬਾਗ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਚੋਲੇ ਨਾਲ ਅੜ ਕੇ ਇਕ ਫੁਲ ਟੁਟ ਗਿਆ॥ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪਿਛੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਫੁਲ ਨੂੰ ਟਹਿਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਜਾਮਾ ਚੋਲਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਤੁਰੋਗੇ ਤਾਂ ਫੁਲ ਟੁਟਦਾ ਨਹੀਂ॥ ਬਸ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ ਸਦਾ ਆਪਣਾ ਚੋਲਾ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਟ ਕੇ ਚਲਦੇ॥ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਿ ਕਵਿਤ੍ਰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ 'ਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਰ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ਸੀ॥

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਭਗਤੀ ਦਾ ਹੀ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੇ ਉਹਨਾਂ

ਪਾਸ ਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਗੇ॥

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਭੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਕਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ॥ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਰਾਏ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ॥ ਰਾਮ ਰਾਏ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਕਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੱਕੀ ਬਣ ਲਿਆ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਲਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਬਣੀ ਰਹੇ॥ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਮਿਟੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ ਪੇੜੈ ਪਈ ~~ਘੁੰਮਿਆਰ~~ ਕੁੰਮਿਆਰ। ਘੜਿ ਭਾਂਡੇ ਇਟਾਂ ਕੀਆ ਜਲਦੀ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰ॥" ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ ਰਾਏ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ "ਮਿਟੀ ਬੇਈਮਾਨ ਕੀ ਪੇੜੈ ਪਈ ~~ਘੁੰਮਿਆਰ~~ ਕੁੰਮਿਆਰ......" ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਨੂੰ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਰਾਏ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲਗੇ॥ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਸੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਸੀ ਜੋ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਾਣੀ ਬਦਲੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ॥

ਆਪ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੌਂਪ ਕੇ ਕਤਕ ਵਦੀ ਨੌਮੀ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੭੧੮ (1718) ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ॥

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ।— ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਸਾਵਣ ਵਦੀ ਦਸਵੀਂ ਸੰਮਤ ੧੭੧੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ॥ ਆਪ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ॥ ਆਪ ਜਿਸ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਿਆਈਐ ਜਿਸ ਡਿਠੈ ਸਭ ਦੁਖ ਜਾਇ"

ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਦੀ ਭੀ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ ਦੋ ਮੰਦੇ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ॥ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਜਾਣ ਕੇ ਸਭ ਵਿਸ਼ੀ ਚੁਣਾ ਕੇ ਜਿਸ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈ ਵਿਸ਼ੀ ਦਸ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਗਏ ਨਾਲੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਗਏ॥

ਜਗਤ ਵਿਚ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਨੇੜੇ 'ਪੰਜੋਖਰੇ' ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ॥ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ॥ ਜਦ ਉਹ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਡੇਰਾ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਈ ਤੰਬੂ ਲਗੇ ਹੋਏ ਤੇ ਘੋੜੇ ਬਧੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਇਹ ਕਿਸ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੈ? ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੈ ਆਪ ਦਿਲੀ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ॥ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਕੋਈ ਬੜਾ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸਭ ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਯੂ ਕਿਤਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਖ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਤ ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ॥ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਸਤ ਸਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਕੀ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਇਕ ਦੇ ਉਤੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪੰਡਿਤ ਹੋਰ ਵੀ ਅਸਚਰਜ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਨਾਮ ਤੇ ਬੜਾ ਦੀਰਘ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ' ਨੇ ਗੀਤਾ ਰਚੀ ਸੀ ਤੇ "ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ" ਉਸ ਗੀਤਾ ਦੇ ਇਕ ਸਲੋਕ ਦਾ ਅਰਥ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ॥ ਪਾਠ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ?

ਇਹ ਸਾਰੀ ਗਲ ਸੁਣ ਸਿਖ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਉਸ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਓ॥ ਸਿਖ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਇਆ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਮਨੁਖ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ॥ ਪੰਡਿਤ ਇਕ ਛੀਂਵਰ ਨੂੰ ਸਦ ਲਿਆਇਆ ਜੋ ਗੂੰਗਾ ਭੀ ਸੀ ਤੇ ਬੋਲਾ ਭੀ ਸੀ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਛੀਂਵਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦਯਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ

ਆਪਣੀ ਛੜੀ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਹ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਉਸ ਝੀਵਰ ਨੇ ਅਜੇਹਾ ਸੁੰਦਰ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ (ਸੀਤਲਾ) ਨਿਕਲ ਪਈ ਤੇ ਅੰਤ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸੰਗਤ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਸਗਲੀ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਿਕਲੀਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ।

ਬਾਬਾ ਬਸੇ ਜੋ ਗ੍ਰਾਮ ਬਕਾਲੇ।।
ਬਨ ਗੁਰ ਸੰਗਤ ਸਕਲ ਸਮਾਰੇ।।
(ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ)

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਤੇ ਆਪ ਚੇਤ੍ਰ ਸੁਦੀ ਚੌਦਸ ਸੰਮਤ ਬਿਕਰਮੀ ੧੭੨੧ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ:— ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ਪੰਚਮ ਸੰਮਤ ਬਿਕਰਮੀ ~~੧੬~~ ੧੬੭੮ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ~~ਜੀ~~ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਤਿਆਗਮੱਲ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੇ ੧੩ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜੰਗਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਭਜਨ ਦੀ ਮੂਰਤ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਰੰਗ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਬੈਰਾਗੀ ਸਨ। ~~[illegible]~~ ਆਪ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ~~[illegible]~~ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲਏ ਬਗੈਰ ਇਹ ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ' ਬਕਾਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਵੰਸ਼ੀ ਸੋਢੀਆਂ ਨੇ ~~[illegible]~~ ਥਾਂ ਥਾਂ ਮੰਜੀਆਂ ਡਾਹ ਲਈਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਏਜੰਟ ਵੀ ਰੱਖ ਲਏ, ~~[illegible]~~ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਿਆ ਕਰਨ ਲਗਾਏ ਇਹਨਾਂ ਬਾਈ ੨੨ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ~~[illegible]~~ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਅਸਲ ਵਾਰਸ ਕੌਣ ਹੈ। ਇਸੇ ਤੌਰ ਆਖੀਰੀ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ੧੩ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਪਰ ਸੰਗਤ ਅਸਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਭਟਕਦੀ ਸੀ।

ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਲੁਬਾਣਾ ਸਿਖ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੂੰ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭੀ ਹੈਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ
੫੦੦ ਪੰਜਸੈ ਮੋਹਰ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਊਂ ਗਾ। ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸੰਕਟ ਤੇ ਉਬਾਰ ਕੇ ਮੇਰਾ ਜਹਾਜ਼ ਡੁਬਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਦੇ। ਇਸਤਰਾਂ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਕਟ ਟਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਪੁਛਦਾ ਹੋਇਆ ਬਕਾਲੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੁਖਣਾ ਪੂਰੀ ਕਰੇ ਪਰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਆਖਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਅਸਲ ਵਾਰਸ ਕੌਣ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਖਣਾ ਦੇਵਾਂ? ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ੨੨ ਗੁਰੂਆਂ ਅਗੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਮੋਹਰਾਂ ਧਰ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਨਾ ਬੁਝਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਵੰਸ਼ੀ ਭੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਸਿਆ ਇਕ 'ਤੇਗਾ ਕਮਲਾ' ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਤਾਂ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਨ ਧਾਰਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਭੋਰੇ ਦੇ ਤੇ ਜਤਨ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮੋਹਰਾਂ ਧਰ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਣ ਲਗੇ ਉਏ ਮੱਖਣਾ ਉਏ ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪੰਜ ਸੈ ਮੋਹਰ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਗਲ ਤੋਂ ਫਿਰ ਗਿਆ ਹੈਂ? ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪੈ ਗਿਆ
੫੦੦ ਪੰਜ ਸੈ ਮੋਹਰਾਂ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੱਲੂ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਕਾ ਦਿਤਾ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ' ਗਾਦ ਤੁਸਾਂ ਅਸਲ ਗੁਰੂ ਲਭਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੋ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਟਕ ਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨ ਲਗੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਤਾਈ ਸਾਲ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਈਸ਼੍ਵਰ ਭਜਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਲ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਪਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨ ਲਗੇ।

ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਧਾਰੇ ਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਤੇ ਅਜੇਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਥੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਕੇ ਇਥੇ ਆਪ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਕਿਵਾੜ ਬੰਦ ਕਰ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਲੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਤੇ ਏਧਰ ਉਧਰ ਹੋ ਗਏ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ 'ਗੁਰੂ' ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ— ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਚਰਨ ਧਰਦੇ ਹਨ ਉਹੋ ਅਸਥਾਨ ਹੀ ਤੀਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

'ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਜਹ ਸਾਧ ਪਗ ਧਰੈ,' ਗੁਰ ਕੀ ਚਰਨੀ
(ਗੁਰਬਾਣੀ.

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਬਾਣੀ ~~ਤੋਂ~~ ਉਜਾਗਰ ~~ਹੈ~~ ਹੈ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਵੈਰਾਗ ਮਈ ਹੈ॥ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਭਤੀਜਾ "ਧੀਰ ਮਲ" ਸਦਾ ਆਪ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਰਿਹਾ॥ ਉਸਦੇ ਸ਼ੀਹਾਂ ਮਸੰਦ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਗੋਲੀ ਭੀ ਚਲਵਾਈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚ ਗਏ। ~~ਇਹ~~ ਧੀਰ ਮਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਾੜ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅਸਬਾਬ ਲੁਟ ਲਿਆਂਦਾ ਇਹ ਮੱਖਨ ਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਧੀਰ ਮਲ ਦੇ ਘਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਲੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਧੀਰ ਮਲ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਭੀ ਲੁਟ ~~ਲਿਆਇਆ~~ ਲਿਆਂਦਾ॥ ਇਸ ਸਾਮਾਨ ਵਿਚ ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਭੀ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਲਿਖੀ ਸੀ॥ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬੀੜ ਧੀਰ ਮਲ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ॥ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧੀਰਮਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮੰਨ ਕੇ ਉਹ ਬੀੜ ਵਾਪਸ ਨਾ ਕੀਤੀ॥

ਗੁਰੂ ~~ਜੀ~~ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਪਰ ਜਾਨ ਵਾਰਨੇ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਸਾਮਾਨ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸਿਰ ਉਤੇ 'ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ' ਚੁਕੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਪੁਛਣ ਲੱਗੇ ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਸਿਖਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਹ ਹੀ ਬੀੜ ਹੈ ਜੋ ਧੀਰਮਲ ਦੇ ਘਰੋਂ ਸਾਮਾਨ ਵਿਚ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤੋ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਧੀਰਮਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇ ਕੇ ਆਉ॥ ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਸ ਗੁਰ ਦੋਖੀ

ਤੁਸਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਾਖੇ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਸੀਸ
ਉਥੇ ਹੀ ਦਫਨਾਇਆ ਵਿਚ ਰਖਣ ਦਿਤੀ ਤੇ ਇਕ ਰਕਾਬਗੰਜ ਜਗ੍ਹਾ ਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫਿਰ
ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਰੰਗ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਕਿ 'ਸੀਸਗੰਜ' ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਲਾਵੇ।
ਸੀਸ ਗੰਜ ਵੇਖੋ (ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ) ਨੂੰ ਦੇ ਆਇਆ ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਚ ਜਗਤ ਕਰਨ ਪਰਤੀ
ਉਹ ਸੀਸ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਤਾਂ ਇਕ ਸਤਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਕਿ
ਤੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਆਠਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤਕ ਹੀ
ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸੀਸ ਲਭਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਤੂੰ ਪਰ ਨੌਵੇਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗੁਰੂ
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਸੀਸ ਨਹੀਂ ਲਭਣੀ
ਆਖੀਰ ਹਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਅਰਦਾਸ ਕਰ
ਕੇ ਟੋਏ ਦਫਨਾਇਆ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੀਸ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਸੀਸਗੰਜ
ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ
ਬਨਾਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਬਰ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਧਰਮ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ
ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਨਾਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ
ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪੰਡਿਤ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਪਾਸ ਅਨੰਦਪੁਰ
ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੂਬੇਦਾਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬੜਾ ਤੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗਲੂ ਦੇ ਜਨੇਊ ਤੇ ਛੁਰੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ
ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੋ ਕਿ ਜੇ
ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ
ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ।
* ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਦਿੱਲੀ ਵਲ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ ਆਸਾਮ
ਤਕ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਤੇ
ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਕ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਸਨ
ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਆਪ
ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਰਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ ਤੇ ਪਟਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ

ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਆਗਰਾ ਗਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੰਕਟ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੋਏ ਕੁਝ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ~~[illegible]~~ ਹਕੂਮਤ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਅਨੇਕ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਤੇ ਸਾਡਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਜੇ ਹੁਣ ਬਚਾਓ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਖਤਮ ਕਰ ਛੱਡੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਾਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ ~~[illegible]~~ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣਾ ਮੰਨ ਲਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਜਦ ਆਪ ਆਗਰੇ ਪਹੁੰਚੇ — ? (ਕਿਹਾਂ) ਤਾਂ ਉਥੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ~~[illegible]~~ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪ ਦੇ ਇਕ ਸੇਵਕ ਭਾ: ਦਿਆਲਾ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਪਾਣੀ ਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਉਬਾਲ ਕੇ ਉਬਾਲ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸੇਵਕ ਭਾ: ਮਤੀਦਾਸ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰ ਕੇ ਦੋ ~~[illegible]~~ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਪਾਸੇ ਕਿੱਲ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਸੌਣਾ ਆਦਿ ~~[illegible]~~ ਅਤਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਆਖਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਖੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ਪੰਜ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ 1732 ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਐਸੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ। ~~[illegible]~~ ਇਸ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਜਾਗ ਪਿਆ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਈ। ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਅਜ ਕੱਲ੍ਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸਗੰਜ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਵੇਂ ਆਪ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਏ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ:— ਆਪ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਤਮੀ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ 1723 ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ॥ ਆਪ ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਦੇ ਧਨੀ, ਜੰਗੀ ਜਿਊਣੇ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਸਨ॥ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਆਪ ਹੀ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਨੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਰਖਿਆ ਹੈ॥ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਇਹ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੋਝਾ ਭੇਦ ਹੈ। ਕਥਾ ਸਧਾਰਨ ਤੇ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤ ਨਾਲ ਲਾਈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ:—

"ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤਕ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗਲ ਨਾਟਕੀ ਸੀ, ਹਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਟਕੀ ਸੀ, ਹਰ ਪਰੇਰਨਾ ਨਾਟਕੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰਚਨਾ, ਨਾਟਕੀ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨਾਲ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਸੀ...... ॥"

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁਖ ਨਾਟਕੀ ਜੀਵ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਨਾਟਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਨਾਟਕੀ ਹਨ॥ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਲੂਣਿਆ, ਉਕਸਾਇਆ, ਜਗਾਇਆ, ਉਭਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਤਮ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ......"

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਟਕੀ ਕਰਤਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰਸਤੇ ਲਗਾ ਪਏ ਸਨ॥ ਸਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰਸਤਾ, ਗਾਜਾ ਮੱਟੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ 'ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ'। ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨਾ, ਪੀਰ ਨੂੰ ਸਾਂਝ ਦੀ ਦਸ ਪਾਉਣੀ, ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਜਦ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲਈ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਬਲੀ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਤਮਾ ਕਹਿਣਾ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਸਾਜਣਾ, ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਪਰਖਣਾ, ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਦੇ ਕਹਿਣਾ "ਮੈਂ ਚਲਿਆ", ਉਚ ਦਾ ਪੀਰ ਬਣਨਾ ਸਭ ਨਾਟਕੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ।"

(ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਮਾਰਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੧੭-੧੮)

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਡਾ: ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

"ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ। ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰੇ; ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੋਗ ਬਿਮਾਰੀ। ਆਪ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁਣਨ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛੇ ਪਾਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਭਿੱਜ ਕੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਕਿਤੇ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ? ਆਪ ਨੇ ੪੦ ਸੁਣਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ। ਆਪ ਉਸ ਦਾ ਪੀਰ ~~[illegible]~~ ਹੋਕੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਿਆ। ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ।"

(ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਰੌਸ਼ਨ ਤੇ ਰਤਨ ਪੰਨਾ ੨੪੭)

ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ (ਨੌ ਸਾਲ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸੀਸ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਵੇਲੇ) ~~ਦੀ ਉਮਰ~~ ਦਸ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ~~ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ~~ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪਾਈ। ਆਪ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਅਤਿਅੰਤ ਤੇ ਅਰਬੀ ਦੇ ਵੀ ਗਿਆਤਾ ਸਨ। ਆਪ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਦਰ ਦਾਨ ਸਨ ਤੇ ਬਵੰਜਾ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ ਆਪ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਰਤਨ ਸਨ।

ਆਪ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰੀ ਸਨ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤਾਕਤੀ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕੀਤੇ। ਆਪ ਨੇ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਲੜੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਆਪ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਦੱਸੋ ਕਬੀਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੌਣ ਸੀ ਤਾਂ ਸਭ ਚੁੱਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਕੋਈ ਕੁਝ ਆਖੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਦੇਖ ਲਉ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਰਤਾਪ। ਇਕ ਕਪੜੇ ਬੁਣਨ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਜੁਲਾਹੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ [illegible]

(ਭਾਵ ਭੋਗ) ਨਗਰ ਦੇ ਦੇਗ ਤਿਆਰ ਕਰੋ॥ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ॥ ਤਰਸਾ ਕੀਤਾ ਇਕ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਤਕ ਵਡੋ ਪਰ ਇਹ ਪੀਣਾ ਨਹੀਂ ਸਾਰੇ ਦੇਣ ਭੁਖੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ॥ ਤਾਂ ਸਭਨੇ ਭੁਖੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ॥ ਚੌਥੀ ਦੇਹ ਧਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਇਸ ਨੂੰ ਆਸਰ (ਸਹਾਂ) ਭੀ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗੁਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀ ਰਸਾ ਬਾਸਦਾ ਹੋਣ ਸੀ! ~~ਸਾਰਾ~~ ਸਭ ਤਾਂ ਭੁਖੀਆਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ॥

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਦੀ ਦੇਗ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਤਰਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੇਮ ਤਕ ਵੰਡੋ॥ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਗ ਦਾ ਭਰ ਦਿਤਾ॥ ਤਰਸਾ ਕੀਤਾ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਘੁਟ ਭਰ ਵੰਡੋ ਬਾਕੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ॥ ਜਦ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਇਕ ਘੁਟ ਭਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਚੌਥੀ ਦੇਹ ਧਾਰ ਜੀ ਸਭ ਸਨੇ ਇਕ ਹੋ ਗਏ॥ ~~ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚੌਥੀ ਦੇਹ~~ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਅਜ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਰੰਗ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਰੋਜ਼ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਭੁਖੀਆਂ ਹੀ ਰਹ ਗਏ ਹੋ ਇਸ ਦਿਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਦੋਵੀ ਪੰਗਤੀ ਹੀ ਤੁਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੰਝਾ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸੀਤਲਤਾ ਵਾਲਾ ਸੱਚਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਮਲ ਬਾਣੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਂਦੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਰੇ ਰਹਿ ਕੇ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹੋ॥

ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਹਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਪਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪ ਸੁਚੇਤ ਸਨ॥ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ॥ ਆਪ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਉਪਜਾਉ ਦੇਣਾ ਹੈ॥ ਆਪ ਨੇ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਨਵੀਨਤਾ ਨਹੀਂ ਉਪਜਾਈ ਕੀਤੀ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਪਰਮਾਣ ਸਮਾਇਕ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

'ਤਿਤੁ ਪਿਆਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਭਰ ਪੂਜਾ ਕਿਤੁ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਮ ਸੋ'"
(ਗੁਰਬਾਣੀ)

ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇਹ ਹੀ ਉਪਮਾ ਦੇਣ ਦਿਸੇ ਵਰਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਥਾ:—

ਗਾਂਈ ਰੰਗ ਬਰੰਗ ਚਰੂ ਦੁਧ ਉੱਜਲ ਵਰਨਾ ।
ਦੁੱਧੋਂ ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਐ ਨਾ ਨਿਰਮਲ ਧਰਨਾ ।
ਦਹੀਂ ਵਿਲੋਇ ਅਲੋਇ ਕੈ ਛਾਹ ਮੱਖਨ ਕਰਨਾ ।
ਮੱਖਨ ਤਾਇ ਉਤਾਇ ਕੈ ਘਿਅ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨਾ ।
ਘਿਉ ਤੇ ਹੋਵਨ ਹੋਮ ਜਗ ਸਭ ਕਾਰਜ ਸਰਨਾ ॥ "

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਵਨ ਯੱਗ ਰਚਾਣਾ ਮਰੀ ਹੋਈ ਭਾਰਤੀਅਤ (ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ) ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ॥ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਕੂਮਤ ਹਵਨ ਯੱਗ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਂਦੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕੀਤੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਹਾਰਨਪੁਰੋਂ ਦੀ ਹਵਨ ਸਾਮਗਰੀ ਮੰਗਵਾਈ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਪਰਬਤ ਉਤੇ ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿਚ ਹਵਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਬਣਾਇਆ॥ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ~~ਵਿਚ~~ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਬੁਲਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਸੋ ਦੱਤ ਪੰਡਿਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ॥ ਪੰਡਿਤ ਕੇਸੋ ਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਆਪ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਹਵਨ ਯੱਗ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ:—

" ਜਗ ਤੇ ਧਰਮ ਹਮਾਰਾ ਸਾਰ ॥
ਕਰਤ ਹਉ ਨਿਰਧ ਸੁਨਿ ਅਚਾਰ ॥
ਸੋ ਤਉ ਹਮ ਭੀ ਕਰਾ ਚਹਾਂ ॥
ਜਾ ਤੇ ਸਕਲ ਕਿਸ਼ਟ ਸੁਖ ਪਾਂਹ ॥
ਇਹ ਤੌ ਹੈ ਦੁਰਭਿਖ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ॥
ਹੈ ਪਸ਼ੂ ਜਿਤੇ ਨਾ ਚਰਸਤ ਚਾਰੀ ॥
ਦੂਸਰ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਮੰਝਾਰੇ ॥
ਮਾਂਸਾਹੀ ਪਸ਼ੂ ਹਨੀ ਅਪਾਰੇ ॥
ਤ੍ਰਿਤੀਏ ਦੇ ਨਰ ਨਾਰੀ ਆਰਜ ॥
ਤੇਇ ਹੋ ਸਭ ਧਰਮੋਂ ਖਾਰਜ ॥
ਪਾਪ ਦੁਰਾਚਾਰ ਮੇਂ ਅਤਿ ਸਾਠੀ ॥
ਇਸੀ ਹੇਤ ਚਹ ਹੋ ਆਰਾਗੇਂ ॥

ਖੱਗ ਤੇਗ ਧਰਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਜੋ ਹੈਂ ॥
ਗਰਬ ਤੁਰਕ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੈਂ ਹੈਂ ॥
ਹਮ ਜਬ ਜੰਗ ਹਦਨ ਕਰੈਂ ਹੈਂ ॥
ਖੁਸ਼ ਹੋ ਪਾਨ ਜਸ ਬਹੁ ਬਰਸੈਂ ਹੈਂ ॥
ਦੁਰ ਭਿਖ ਨਸੈਂ ਅੱਨ ਬਹੁ ਥੈਂ ਹੈਂ ॥
ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਮਤ ਕਰੈਂ ਨਰ ਜੋ ਹੈਂ ॥
ਨਸੈਂ ਅਵਿਦਿਆ ਵਿਦਿਆ ਔ ਹੈਂ ॥
ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਵਿਦ੍ਰਤ ਪ੍ਰਗਟੈਂ ਹੈਂ ॥
ਦਯਾ-ਸ਼ਰਮੀ ਜਨ ਹੈਂ ਜੇਤੇ ।
ਕਵਿਤਾ ਕਰ ਪੂਰਨ ਤੇਤੇ ॥
ਓਤੇ ਹਦਨ ਕੀ ਪਦਨਾ ਕਰੇ ਸਬ ॥
ਸੋਰ ਬਖਿਆਤ੍ਰਨ ਸੇ ਹਦੈਂ ਹੈਂ ਸਬ ॥
ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਉਰ ਮੇਂ ਜਗਿ ਹੈਂ ॥
ਧਰਮ ਪ੍ਰਗਤਨ ਕਰੇ ਲਗਿ ਹੈਂ ॥
ਪਤਤਾ ਦੇਗਿ ਔਗਨ ਛੋਡੀ ॥
ਵਿਦੈਂ ਗਿਆਨ ਸੰਤਤਿ ਸੁਖ ਦਾਤੀ ॥
ਨਿਰਭੈਤਾ ਜਸ ਗੁਣ ਦੈਂਦੀ ਸਬ ॥
ਹਦੈਂ ਹੈਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੈਂ ~~[illegible]~~ ਤਬ ॥
ਧਾਨਕ ਭਗਵਾਨ ਪ੍ਰਗਟੈਂ ਹੈਂ ॥
ਰੋਗ ਸ਼ੀਤਲਾ ਆਦਿ ਨਸੈਂ ਹੈਂ ॥
ਰਾਮਾਦਿਕ ਕੇ ਅਨੁਗੀ ਸੰਪਤਿ ॥
ਖੱਗ ਤੇਗ ਕਰਿ ਵਿਘ ਕਰ ਕੈਪਤਿ ॥
ਉੱਤਮ ਗੁਣ ਮੰਗਲ ਆਦਿਕ ਜੋ ਹੈਂ ॥
ਬਾਦਨ ਕਰੇ ਦੇਰ ਨਿਜ ਸੇ ਹੈਂ ॥
ਸੋ ਅਦਭੁਤ ਜਗ ਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟੈਂ ਹੈਂ ॥
ਤੇਗ ਖੰਗ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਜਬ ਲੈਂ ਹੈਂ ॥

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸੰਸਕਰਣ ੬)

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਤੇਗ ਜੰਗ ਧਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ~~[illegible]~~ ਵਿਦਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਭੇਟਾ ਦੇਈ

ਮੰਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਤਰਨ ਲੱਗਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਪੰਡਿਤ ਮੰਤ੍ਰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਹੂਤੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਇਕ ਤੇਜ ਲੱਗਾ ਕਰੀਬ ਇਕ ਹਾਥ ਤਕ ਤੇਜ਼ਾ ਦਿਸਿਆ। ਪੂਰਨ ਆਹੂਤੀ ਦੇ ਵਕਤ ਪੰਡਿਤ ਤੋਂ ਭੀ ਤੇਜ਼ ਦਿਸ਼ ਉਧਰ ਡਰ ਗਏ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਅਡੋਲ ਹੀ ਸਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਤਰਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਿਰਪਾਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਅਜਕਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ~~ਤਖਤ~~ ਪੰਜਾਂ ਤਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਖਤ ਤੇਗ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਪੰਡਤੀ ਤੇ ਬਿਆਨ ਕਿਤੀ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਰਨ ਕੁੰਡ ਦੀ ਰਹਿਆ ਰਸਮ ਰਤਨ ਦਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ਸਮਾਪਤਿਆ ਤੇ ਇਕ ਬਾਟਾ ਬਾਣੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ। ਅਰਪ ਕਰਕੇ ਪੰਜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ। ~~'ਸੁਧਰਮ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ~~

ਇਹ ਕੂਟੇ ਹੋਏ

"'ਸੁਧਰਮ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰ; ਕਰਦ ਸੰਗਤ ਪਾਂਚੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਆਪਨੇ ਸੂਰ ਮੇਂ ਲਿਖਾਏ। ਉਚਾਰਾ —

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ'

ਨੈਨੋਂ ਮੇਂ ਡਾਰੇ, ਪੁਨਾ ਕੇਸੋਂ ਮੇਂ ਪਾਏ ਇਸ ਪਰ ਉਨਕਰ ਸਮਗਤੋਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਜਾਨ ਕਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਆ ਆਪ ਤਖਤ ਪਰ ਬੈਠੇ...."

(ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੪੨)

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ' ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੩ ਪੁਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

"ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਭੀ ਕਰਦ ਤਗ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ - ੮ ਪਤਾਸੇ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਉਸੇ ਖੰਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ~~ਪਾ~~ ਪਾਇਆ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪੰਜ ਚੁਲੇ ਪਿਆਏ, ਫਿਰ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਫਿਰ ਕੇਸਾਂ ਪਰ ਛਿੜਕਾਏ....."

(ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਪੰਨਾ ੪੩)

ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ~~[illegible]~~ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਜੋ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦੇਵ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗੀ ਇਹ ਸਭ ਮਨੋ ਕਲਪਿਤ (ਮਨਘੜਤ) ਗੱਲ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਚਾਈ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕ ਦਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਵੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਤੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਖ ਲਿਆ ਤੇ ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਸਭ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ 'ਸਿੰਘ' ਸ਼ਬਦ ~~[illegible]~~ ਜਰੂਰ ਜੋੜਨ । ਇਸਤਰਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੀ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਇਕ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ । ਜੋ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਸੀ ।

ਔਰੰਗ ਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਬਾਕਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਾਰ ਖਾਧੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਔਰੰਗ ਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਫੌਜ ਭੇਜ ਦਿਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ । ਕਈ ਵਾਰ ਭੁਖਿਆਂ ਤੇਹਿਆਂ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਕਰਾਰੇ ਹਥ ਦਿਖਾਏ ।

ਫੌਜ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਇਆਂ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ । ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਅੰਨ ਰਸਦ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ~~[illegible]~~ ਭੁਖ ਦੇ ਦੁਖੋਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਿਖ ਨਹੀਂ । ~~[illegible]~~ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਛਡ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਏ । ਇਸ ਕਾਰੇ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਘਬਰਾਹਟ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ । ਉਧਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਇਕ ਚਾਲ ਚਲੀ ਆਟੇ ਦੀ ਗਊ ਦੇ ਨਾਲ ਛੂਹੀ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ ਕਸਮ ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਆਪ ~~ਕਿਲਾ~~ ਛਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਓ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੇ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਿਆਂਗੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ~~[illegible]~~ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਗਊ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਕਸਮ ਨੂੰ ਮਾਨ ਦੇਣਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਰਤਵਿਆ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੭੬੩ ਨੂੰ ੧੫ ਮੱਘਰ ਵੀਰਵਾਰ ਦੀ ਰਾਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮਹਿਲ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਟਹਿਲੀਏ ਟਹਿਲਣਾਂ ਸਮੇਤ, ਭਾਈ ~~[illegible]~~ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾ: ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦਿਲਵਾਲੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ~~[illegible]~~ ਪਹੀਏ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿਤੇ । ਪਰ ਅਗੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਨੇ ਔਖਾ ਮਾਰਗ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸਭ ਪਰਿਵਾਰ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਗਊ ਦੀ ਕੁਰਾਨ

ਉਧਰ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਭੁਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿਛਾ

ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਰ ਕੇ ਸਰਸੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਨਾ ਪਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 16 ਮੱਘਰ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤੇ ਕਰੀਬ 40 ਕੁ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ~~ਚਮਕੌਰ~~ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਪੋਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਬਾਂਹੀ ਵਿਚ ~~ਪਹੁੰਚ~~ ਹੋ ਗਏ।

17 ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ~~ਹੋਏ~~ ਹੋਏ ਸਾਹਿਬ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ, ਹੋਰ 37 ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਪਰਮ ਪਦੀਆਂ ਜੰਗ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜੂਝ ਗਏ। ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ) ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੜ੍ਹੀਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ (ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ - ਅਜਿਹੀ ਆਤਮਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਪੁੱਜੇ।

ਤੇ ਤਿੰਨ ਪੋਹ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਵੀ ਪਰਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਗਏ।
ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਪੁੱਜ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਹੀ ਗਨੀ ਖਾਂ ਨਬੀ ਖਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਨੀਲੇ ਬਸਤਰ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚ ਦਾ ਪੀਰ ਬਣ ਕੇ ਭਾਈ ਲਾਲਾ ਕਰ ~~ਕੇ~~ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟਾ ਪਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲੇ।
~~ਉਥੋਂ ਦੀਨੇ, ਕਾਂਗੜ (ਭਾਈ ਦੇਸਾ) ਆਦਿਕ ਪਿੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਲਵੰਡੀ - ਸਾਬੋ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ~~

ਜਦ ਖਿਦਰਾਣੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸੋਢੀ ਫੌਜ ਨੇ ਸਫ਼ੈਦ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਆਂਦੇ ਤੇ ਆਨੰਦ ਜੀਤੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੁਰ ਇਕ ਤਰਕੀ ਬਾਗ ਨਾਲ ਦਿਓ ਤੇ ਇਕ ਸਹੇੜ ਅਤਿਸੁੰਗੀ ਬਾਗ ਪਹਿਲਾ ਕੱਢੇ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕਰਕੇ ਸਹੇੜ ਬਸਤਰ ਪਹਿਲਾ ਕਟੇ ਤੇ ਮੱਘਰੀ ਅੰਗੀਠੀ ਪਾਸ ਬੈਠ ਕੇ ਨੀਲੇ ਬਸਤਰ ਲੀਰ ਲੀਰ ਕਰਕੇ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਅੰਗੀਠੀ ਵਿਚ ਪਾਂਦੇ ਗਏ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਗਏ ~~ਕਿ~~ 'ਨੀਲ ਬਸਤਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਫਾੜੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲ ਗਇਆ" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੁਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਸੋਢੀ ਫੌਜ ਨੇ ਆਨੰਦ ਜੀਤੀ ਨੇ ਬਲੋਚ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਭੇਦ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਵੀ ਤੁਰ ਦੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੁਰਕ ਦੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਇਤ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਤੁਰ ਬਣਦੀ ਹੈ,

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਤਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

" ਚਿਕਨਾਂ ਕੇਸਾਂ.... ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਫੁਰਲਾਂਗ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਲਗੀਧਰ ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬ ਨੈਣਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ। ਨੈਣਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਾਲਾ ਨੀਲਾ ਬਾਣਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਚਿੱਟਾ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨੀਲੀ ਚਾਦਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜਨ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ:—

" ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਫਾੜੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲ ਗਇਆ।"

(ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ - 565)

ਇਸੇ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖਾਂਦਿਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਾਸਵਾਲੀਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

" ਡੇਰਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹਾਉਣ ਲਗੇ,
ਨੀਲੀ ਲਾਹ ਪੋਸ਼ਾਕ ਰਖਾ ਲਈ ਏ।
ਨੈਣਾ ਚਿੱਟੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਲਿਆ ਭੇਟੀ,
ਨੀਲੀ ਆਪ ਦੇ ਵਿਚ ਉਠਾ ਲਈ ਏ।
ਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰੋ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਸੀ
ਚਿੱਟੀ ਪਹਿਨ ਲਉ ਆਸ ਸੁਣਾ ਲਈ ਏ।
ਉਹਦਾ ਵੇਖ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘਾ,
ਚੱਕ ਉਹ ਪੋਸ਼ਾਕ ਸੀ ਪਾ ਲਈ ਏ।
ਕੇਸ ਤਰੇ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ,
ਚਕ ਪਾਸ ਅੰਗੀਠੇ ਦੇ ਜਾਂਵਦੇ ਨੇ।
ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਕੇ ਨੀਲੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਦੀਆਂ,
ਵਿਚ ਅੱਗ ਦੇ ਪਾ ਜਲਾਂਵਦੇ ਨੇ।
ਨਾਲੇ ਤੁਰਕੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਾਂਈਂ,
ਨਾਲੇ ਤੁਰਕ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਾਂਵਦੇ ਨੇ।
" ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਫਾੜੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲ ਗਇਆ "
ਸਦਾ ਕਲਗਿ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਫੇਰ ਸੋਢੀ,
ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ਇਸਤਰਾਂ ਜਾਂਵਦੇ ਨੇ।
ਰਸ ਗਏ ਨੇ ਤੁਰ ਉਚਾਰਦੀ ਜੇਹੀ,
ਗੁਰੂ ਤਿਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾਂਵਦੇ ਨੇ।

ਤੁਸਾਂ 'ਪਹਿਰ' ਦੇ ਥਾਂ ਚਾੜ੍ਹੇ ਆਖਿਆ ਹੈ,
'ਗਿਆਨ' 'ਧੀਆਨ' ਦੀ ਉਸਤ ਕਿਸਾਂਦੇ ਜੇ।
ਸੁਧਰ ਉਸਤਿਆ ਚਾਰ ਪਹਰ ਸਾਰਾ,
ਸ੍ਰੀ ਗਜਨੀਪਰ ਮੁਖੋਂ ਬਤਾਂਦੇ ਜੇ ॥
ਸੁਧਰ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘਾ,
ਕਾਧੂ ਤਾਰ ਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਂਦਰੇ ਜੇ ॥
(ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰ: ੪੪੮ ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ)

ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਏ ਰਾਂਗੜ (ਤਖੋਰ ਮੰਗਾ) ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਾ ਸਮੀਰ, ਕਾਂਮੀਰ ਤੇ ਤਖਤ ਸਰ ਪਾਕੀਦਾਸ ਸਰਦਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ॥ ਏਥੋਂ ਸੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਸ ਨੁਹਰਨਾਮਾ (ਕਿਤੇਂ ਪੱਤ੍ਰ) ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਮੰਗੀ॥

ਚਉਦੇ ਰੋਤਰ (ਮਾਰਚ ੧੭੦੬) ਦਬਾਬ ਸਿਤਾਰੇ ਨੇ ਮਦੇਗੀਆਂ ਦੇਕੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਸਿਖੀ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਫੌਜ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਤੀ॥

੬ ਰੋਤਰ (੪ ਮਾਰਚ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੰਘਾ ਦਸ ਤੁਰਨਾ ਜਾਮਾ ਭੇਜ ਦਿ ਬਾਰਦਸ਼ਤੀ ਮਾਇਆ ਫੌਜਾਂ (ਫੌਜ ਦੂਜਾ, ਫੌਜ ਭਾਈ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰ ਫੌਜ) ਪਾਰ ਹੋਂਦੀ ਕਰਦੇ ਭੇਜੇ ਤੇ ਤਖਿਆਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇ ਤਜ਼ੂਰ ਪਹੁੰਚੇ॥

ਫੈਸਲਾ ੨੧ ਚੰਮਤ ੧੭੬੩ ਨੂੰ (੧੮ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੦੬) ਵੀਰਵਾਰ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ (ਮੁਕਤਸਰ) ਕੋਲ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ (ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ) ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਭਾ: ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਬੇਦਾਵਾ ਪਾੜ ਦਿਤਾ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ॥

ਇਸ ਜੰਗ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਆਣ ਬਿਰਾਜੇ ਇਥੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਬਿਸਰਾਮ ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਨਿਵਾਸ ਧਰਮ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਢੰਗ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਤਾਂਦੇ ਰਹੇ॥

ਕਈ ਸੱਜਣ ਇਸਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ (ਦਮਦਮਾ) ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਹੀਨੇ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾ: ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ

ਸਿਖਵਾਦੀ ਸਿੱਖ ਤੇ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਉਕਾ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। [illegible] ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਦਮਦਮੇ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੌਂਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਲੱਗਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕੀ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਬੁਰਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਮਦਮੇ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਤਾਂ ਰਹੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

੨੦ ਕੱਤਕ (੨੧ ਅਕਤੂਬਰ) ਸੰਮਤ ੧੭੬੩ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ) ਤੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਕੂਚ ਫੁਰਮਾਇਆ।

(ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੰਗਤ ਧੌਲਾ ਦੀ ਦੇ ਨਾਂ)

ਕਰੜੀ-ਸਾਖੀ ਲਿਖਾਰੇ (ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੧੭੦੬) ਬੀਕਾਨੇਰ ਵਿਚ ('ਕਰਾਮਾਤ ਜੀ') ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਤਾਂ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਮਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਆ ਮਿਲਿਆ।

ਬਾਦ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗਦੀ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਹ ਤਖਤ ਪਰ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ [illegible] ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗਲ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਿਰਹੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ [illegible] ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ [illegible] ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਪਰ ਅਜੇ ਉਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਮ ਲੈਣ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਬਗਾਵਤ ਨੂੰ ਦਬਾਣ ਵਾਸਤੇ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੱਖਣ ਵਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਖਣ ਵਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਦੱਖਣ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੈਂਪ ਨਾਲੋਂ ਅਲਗ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਦੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਦਖਲ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਅਜੇ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਟਾਲ ਹੀ ਟਾਲੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ਾਜ਼ਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਹੀ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੇ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜੋ ਬੜਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸੀ॥ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ 'ਬੰਦਾ' ਬਣਦਾ ਹਾਂ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਉਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਵੇਰਵਾ ਦਸਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਸੁਣਾਈ॥ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣ ਕੇ 'ਬੰਦਾ' ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਆ ਗਿਆ॥ 'ਬੰਦਾ' ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਵੀ ਮਿਲ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਛੱਕੇ ਛੁੜਾ ਦਿਤੇ॥ ਸਿਰਹੰਦ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਕਈ ਜਗਾਹ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ॥

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ 'ਬੰਦਾ' ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ॥ 'ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ' ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਵੀ ਇਕ ਅਣੋਖੀ ਬਲੀਦਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਕਲ ਸਿਖ ਉਸ ਨੂੰ 'ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ' ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਉਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 'ਸਿੰਘ' ਕਦੀ ਸਜਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ॥ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ॥ ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸੀ ਤੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਕੰਠੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਬਾਲਕਦਾ ਸੀ॥ ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਇਹ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 'ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ' ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ॥ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਕਰੀਬ ਨੌਂ ਸਾਲ ਤਕ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ॥

ਉਧਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੰਦਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਤੋਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ॥ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਪਠਾਣ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਮੌਕਾ ਤਾੜਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਪਾਸ ਹੀ ਇਕ ਤੇਗ਼ ਕਟਾਰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਰਖੀ ਹੈ॥ ਤੇ ਮੌਕਾ ਵੀ ਏਧਰ ਉਧਰ ਵੇਖਿਆ ਕੋਈ ਨਹ

ਇਹ ਮੌਕਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸਨੇ ਉਹ ਕਟਾਰ ਛੁਰੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਪਠਾਣ ਦਾ ਸਿਰ ਧੜ ਤੋਂ ਅਲਗ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸ਼ੋਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੌੜ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾ ਜ਼ਖਮ ਲਗਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਜਰਾਹ ਨੇ ਉਹ ਜ਼ਖਮ ਸੀ ਦਿਤਾ। ਕੋਈ ਦਸ ਦਿਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਪੁਰ ਬੈਠ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਗੇ।

~~ਦਿੱਲੀ~~ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਉਥੋਂ ਕੋਈ ੧੦੦ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੋ ਅਹਿਲਕਾਰ ਭੇਜੇ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਹਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਿਆਉ। ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ~~ਗੁਰੂ~~ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਹਿਲਕਾਰ ਭੀ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਵਡੀ ਕਮਾਨ (ਧਨੁਸ਼) ਰਖੀ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਏਡੀ ਵਡੀ ਕਮਾਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕਾ ਨੂੰ ਤਾੜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਕਮਾਨ ਤੇ ਚਿੱਲਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਖਿੱਚ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਜ਼ਖਮ ਦੇ ਟਾਂਕੇ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਜ਼ਖਮ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗ ਤੁਰਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਗ੍ਰਹ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਨ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹਨ ਤਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ।

ਚੰਦਨ ਦੀ ਲਕੜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਗ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੰਗਵਾ ਰਖੀ ਸੀ।✳ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚ ਕੁਮੈਤ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਕਾਠੀ ਪਾਕੇ ਤਿਆਰ ਰਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਚਿਤਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਨਾਤਾਂ

✳ ਕਰਨ ਸੂਚੀ ਪੰਥ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ

ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਸ਼ਤਰਕ ਪਾਲਨ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਦਸਵੀਂ ਸਭਾ ਦੇ ਇਕੱਠ ਤੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ (ਵੰਸ਼ੇ ਵੰਸ਼ੇ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ (ਸਿਖਿਆਵਾਂ) ਦਿੱਤੀਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜੋ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇ ਗਾ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਗਾ॥ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦਰਾਂ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰੀਏ ਸਭ ਸਿਖ ਦਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਸ ਦਿਨ ਤਕ ਖੜੇ ਹੋਣ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਦਖਲ ਨਾ ਕਰੇ॥ ਜਦ ਅੰਗੀਠਾ ਠੰਢਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਮੰਦਰ ਯਾਦਗਾਰ ਉਸਾਰਨੀ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇ ਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗੀ (ਪੜ੍ਹੋ *)॥ (ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਭੀ ਇਸ ਥਾਂ ਉਤੇ ਇਕ ਮੰਦਰ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ॥)

ਇਸਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸ਼ਤਰਕ ਧਰਮ ਸਮੇਤ ਦਰਾਂ ਅੰਦਰ ਪਰਵੇਸ਼॥ ਅੰਦਰੋਂ ਸਤਿਸ੍ਰੀਅਕਾਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਤੇ ਅੰਗੀਠਾ ਬਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ॥ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਹੀ ਰੂਪ ਲਿਖਦਾ ਹੈ॥ ਕੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗੀਠੇ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਅੱਗ ਲਾਈ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨਿਰਾਲਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਹੈ॥

ਅੰਗੀਠਾ ਠੰਢਾ ਹੋਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਅੰਗੀਠਾ ਫੋਲਿਆ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਮਿਲੇ:—

"ਢੂੰਡ ਆਸਣ ਦੇਹ ਸੂਖਮ ਨ ਪਾਇਓ ।
ਫੂਲ ਪਤ ਨਹੀਂ ਜੈਗ ਸਮਾਇਓ ॥

---

* ਸੰਨ ਪੰਜਾਹ ਦੇ ਲਗਭਗ ਡਾ: ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤਾ ਦਰ ਸਿੰਘਾ ਤੇ ਕਈ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਾ ਗਈ॥ ਉਹ ਅੰਗੀਠਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖੀ ਗਈ॥ ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਤਖਤ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾਇਆ ਹੈ॥ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਉਸੇ ਬਣੀ ਹੈ॥

ਅਸਥੀ ਲੈ ਤਹਿਂ ਖੇਪਨ ਕੋਈ ।
ਈਧਿੰਨ ਭਸਮ ਪਰੀ ਘਰ ਸੋਈ ।
ਆਯੁਧ ਸਭੀ ਏਕ ਥੋ ਪਾਇਓ ॥
ਤੇਗ ਸਤਨ ਕੇ ਸਾ ਬਿਸਮਾਇਓ ॥
ਏਹ ਸਤਿ ਸੀਤਸ ਪ੍ਰਸਥਾਨਾ ।
ਸਭ ਗਨਤੇ ਪਿਖ ਬਿਸਰੇ ਛਨ ॥ ੩੬ ॥

ਇਸਤਰਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਤਾਂ ਆ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਪਰਗਟੇ ਸਨ ਉਸ ਦੀ ਏ ਚਿੰਤੀ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਖਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਏ ਕਿਧਰ? ਇਸ ਬਾਰੀ ਉਹ ਰੋਕੇ ਕੇ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਰੋ ਸਕਦੇ ਸਨ!—

" ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਇਕ ਸਿਖ ਤੁਖਾਰਾ ।
ਜਹਿ ਸੰਗਤ ਤਹਿ ਕੀਨਿ ਪਯਾਨਾ ।
ਤਿਨੈ ਆਨ ਕੈ ਕਹਤ ਗੁਸਾਈ ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾਸ ਸੁ ਤਹਿ ਸੁਦਾਈ ।
ਹਮ ਆਵਤ ਇਸ ਨਗਰ ਮਝਾਰੇ ।
ਗੋਰੂ ਚਾਰੇ ਬੰਸ ਹਮਾਰੇ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੇ ਮੋਹਿ ਸਗ ਮਾਹੀਂ ।
ਕਹੀ ਬਾਤ ਜੋਤਕ ਹਮ ਪਾਹੀ ।
ਸੰਗਤ ਕਹਿ ਸੰਦੇਸ ਦੀਜੈ ।
ਘਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਭ ਕਰਿ ਯਾਦ ਦੀਜੈਂ ।
ਪ੍ਰਸਤਰ ਏਕ ਸੋ ਕਹਿ ਗੁਰ ਦੀਨਾ ।
ਦੀਜੈਂ ਸੰਗਤ ਕਹਿ ਮਮ ਚੀਨਾ ।
....
ਔਰ ਏਕ ਬਰ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ।
ਜੌ ਸਿਖ ਮੋ ਤੁਮਾਂ ਸਦਾਇਆ ।
ਸਤ ਚਿੰਤ ਸੰਗਤ ਸਮ ਕਰੈ ।
ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਮੰਦਰ ਸਤ ਧਰੈ ।...—

(ਪਾਠ ਜਾਗਣ ਇਸ ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਪੰਨਾ)

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧ ਨਵੀਂ ਦੀ ਸੰਦੇਸ ਅਨਿਟ ਹੀ ਸੁਣਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ...

" ਔਰ ਸਾਧ ਏਕ ਆਇਓ ਉਦਾਸੀ ।
ਤਿਨਹੂੰ ਸੰਖਿਆ ਲੁਗਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ।
ਸਿੱਖ ਸੰਗਿ ਗੁਰ ਜੀ ਧਨ ਰਾਸੀ ।
ਦੇਵੇ ~~ਕੁਕਤ~~ ਤਰੰਗ ਕੁਕਤ ਸੁ ਗਾਸੀ ।
ਕਰ ਆਦੇਸ ਆਪ ਗੁਰ ਦਿਆਲੇ ।
ਸਿਖ ਸਾਧ ਗੁਰ ਪੰਥ ਨਿਆਰੇ ।
ਕੀਓ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ ਸੰਗਿ ਗੁਰ ਆਪ ।
ਸਤਿਨਾਮੁ ਦੀਨੋ ਗੁਰ ਜਾਪ ।
ਦੀਆ ਸੰਦੇਸਾ ਸੰਗਤ ਕਹਿ ਗੁਰ ।
ਸਿੰਘਨ ਕਹਿ ਧਨ ਕੋ ਲਾਂਗ ਪੁਰ ।
ਸਤ ਅਕੀਤਾ ਕਹਿ ਨਿਕਾਰੇ ।
ਕੋ ਦਿਖਾਵ ਜੜ ਨਹੀਂ ਜਾਵੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਜਕ ਨਾਜਕ ਸਾਜੇ ।
ਸਤ ਗੁਰ ਕਹਿ ਕਹਿ ਸੁਆਸ ਜਾਗੇ । ......

ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਜਾਕੇ ਤਖਤੇ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਕੁਝ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਭੀ ਗਾਇਬ ਸੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਦਸਮ ਨਾਰੇਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਰਹਿਆ ਮੁਬਾਰਕ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਾਦਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੀਤੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੀਕਰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਾ ਸਾਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਸਿਖ ਪਰਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਭੀ ਸਾਰੂ ਹਸਤਾ ਤੇ ਰੂਪ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਦਰ ਹੋਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਤ ਏਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਕਿ ਦੇਖਣ ਭੁੱਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮਾਜ ਤਾਂ ਹੋਰ ਤੋਂ ਸਕਦੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਜੇਹੜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਸਿਖ ਫੌਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਤਿਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ~~ਸਨ~~ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ~~ਸੋਹਣੀ~~ ਪੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ~~ਦੇ~~ ਸੋਹਣਾ ਵਿਖਾਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਜਿਸ ਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤਾਰੀਆਂ ਫਿਰ ਦਸਮ ਵਿਚ ਭੀ ਫੌਜੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਕਾਇਮ ਜਾਰੀ ਹੋਣ

ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੁਸੀਂ ਵਿਚੋਂ ਪੁਛਾ ਕੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕੀਤਾ
ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੀ ਗੁਰਦਾਸ ਕਵਿਆਂ ॥
ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸੱਦ ਬਹਾ ਲਿਆ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਾਦ
ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਰ ਪਰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਰਤੀ ਸੋਧੇ ਦਾਸਤੇ ਇਹ
ਸੰਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਧਰ ਕੇ ਚਲਿ ਗਏ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥
~~ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਸਤ ਨੂੰ ਵਿਚ ਜੋ ਵੇਰੀ [illegible]~~

ਇਹ ਸਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਇਹ ਜੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਗੋਂਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਈ ਜਾਂਦੇ ਆਪ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਹਟ ਗਏ। ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਜੁਗਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ॥ ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇਕ ਰਚਨਾ ਦਾਸਾ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਤਖ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ॥

ਅੰਦੇਸ਼ ਛੱਡਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾਸਾਂ ਸਾਰਾਂ ਰਹੀਂ ਭੀ ਘੋੜਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਉਥੇ ਅਲੋਪ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ॥

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਉਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਭਸਤਾ ਰਾਓ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਓ ਪੁਤ੍ਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਠਹਿਰ ਸਨ ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ ॥ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦਸਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਗਿਆ ਕਰਨ ਉਹ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ॥ ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾ: ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਦੋਹਰਾ:- ਬਿਚਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦੇਸ ਮੈਂ ਜਗਦਾਸ ਇਕ ਗ੍ਰਾਮ ॥
ਤਾਕੇ ਪਤਿ ਅਤਿ ਜਾਣੀਆਂ ਬਾਸ ਰਹਿ ਤਿਸ ਨਾਮ ॥ ੨ ॥

ਚੌਪਈ।
ਭਸਤਾ ਰਾਏ ਬੰਧ ਦੁਤਿ ਤਾਕੇ ।
ਸੁਰਬੀਰ ਸੁਨੀਅਤ ਬਰ ਬਾਕੇ ।
ਦੋਨੋ ਬੀਰ ਅਧਿਕ ਬਲਵਾਨਾ ।
ਜਾਨਤ ਜਾਹਰ ਰਾਣ ਅਰ ਰਾਨਾ ॥ ੩ ॥

ਇਨਾਂ ਕਾਰਣਾ ਕਿਸੇ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਅਨਾਪਨਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਪਾਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਦਸੌਂਤ ਘੋੜੇ ਤੇ ਰਾਤ ਹੋਣ ਕਿਤੇ ਅੰਦਰ ਪਰਦੇਸ।
ਏਸ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ~~[illegible]~~ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਘੋੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖ਼ਤਮ ਹਾਲੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਰਖਵਾਲਾਂ
ਪਰਵਰਦਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਉਹਨਾਂ
ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਦਦ ਵਿਚ ਮਜਬੂਰ ਕਿਹਾ ਇਹ ਖ਼ਤ ਦੇਵੋ, ਇਤਰਾਜ਼ ਗੁਰਦੁਆਰਾ
ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਉਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਰਹੇ
ਹਨ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਸੰਮਤ ੧੭੬੬-੬੭ ਬਿਕਰਮੀ ਦੀ ਹੈ।

ਤਦ ਉਪਰੰਤ ਤੈਨਾਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਰਹੇ ਇਹ ਅਤੇ ਮੰਗਲ ਦਿਆਂ
ਪਰ ~~[illegible]~~ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਦੇ ਭਾਣੇ ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹਕੀਮ ਦੀ ਸਾਹਿਬ ਰੀਤੀ
ਆਪ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੮੧੨ ਹੋਣ ਹੋ। ਉਥੇ ਆਪ ਜੀਵਨ ਆ ਗਏ।
ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੮੧੮ ਤਕ ਜੀਵਨ ਜੀ ਬਿਤਾਇਆ ਗਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ
ਕਰੀਬ ੧੨ ਸਾਲ ਤਕ ਪਟਿਆਲਾ ਰਹੇ ਫਿਰ ਸਾਲ ਸੰਮਤ ੧੮੩੦ ਨੂੰ ਆਪ
ਸ੍ਰੀ ਤੇ ਦੀ ਸ਼ਿਵੜੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਰਹਿਆ। ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

ਆਪ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਨਾਮ ਚਲੇ ਜੀ ਚਕੀਤ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਸਿਰਜਣ ਸਮੇਂ ਜੀ ਆਪ ਆਪਣੇ
ਸਿਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ~~[illegible]~~ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀਮ। ਖੇਤ ਮਿਸਾਲਦਾਰ
ਦੀ ਸੰਗ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਹਰਿ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤਾਂ ਪਤੇ
ਪਤਰਕਾ ਵਿਚ ਗਿ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਆਦਿ।

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਤਕ ਗੁਪਤ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ
ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭੀ ਗੱਦੀ ਸਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ
ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਭੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰੂਪ
ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਦੇ ਪੜਦਾਦਾ ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ
ਦੀ, ਦਵੀ ਹੋਈ ਨਾਭੇ ਅਤੇ ਅਜੀਤਗੜ੍ਹ ਦੇ ਡੇਰੇ ਬਾਬੀ ਜਿਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਸਾਖ਼ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। 'ਦਸਵਾਂ ਜੀ'
ਇਹ ਕਥਾ ਇਕ ਹੋਰ ਇਹ ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ

ਲਿਖਿਆ ਸੀ :-

" ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਸਨ ।। ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੰਦੇੜ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਨਹੀਂ ਸਮਾਏ ਸਨ "

(ਫੁਲਵਾੜੀ ੧੯੮੩-੮੪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂਕ)

ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਬਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਲਿਖਵਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ "ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਾਬਿਤ ਕੀਤੀ ॥" ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਹਕੂਮਤੀ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸਹਿੰਦੇ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਨੋਕ ਤੇ ਹਕੂਮਤੀ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਤਾਰ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ. ਇਸ ਵਿਚ [illegible] (Pilot-Cilkau) ਨਿਵਾਸੀ ਜੋਧਾ ਦੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਉਹ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਬਾਓ ਪੈਣ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ (ਲਿਖਵਾਈ ਤੋਂ) ਲਿਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਵੀ ਸਚ ॥ ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ, ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਿਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਗਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੌਣ ਹਨ? ਕੀ ਇਹ ਆਪ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਨ? ਤਾਂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਦੇਖ ਕੋਈ ਜ਼ਖ਼ਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਖੰਜਰ ਦੇ ਲੱਗੀ ਹੈ ॥ ਤਾਂ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ ॥ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੇ ਘਾਉ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਇਹ ਘਾਉ ਕਦੋਂ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਘਾਉ ਹੈ ਜੋ ਪਠਾਣ ਮੁੰਡੇ ~~[illegible]~~ ਰਾਹੀਂ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਸੀ ॥ ਜਦ ਤਾਂ ਦੇਹੀ ਨੇ ਸਿਖਣਾ ਸੀ ਨੇ ਸਿਖਿਆ ਪਰ ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਹੀ ਸਦਾ (ਸੰਤ) ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ॥ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ

ਤੇ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜਗਾਧਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ॥ ਇਹ ਉਤਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਰੀ ਲੋਕਿਆ ਗਈ॥

ਪ੍ਰੋਗਾਮ ਸੁਦੀ ਦਸਵੀਂ ਸੰਮਤ ੧੮੬੬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਗਿਆ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਹਰਿਕੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਟੋਟੀ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਗਿਰੇ ਹਰ ਸਦੀ ਤੇ ਰਹਿਆ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਗਤਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਤੇ ਪੰਜਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੇ ਨਗਾਰਾ ਕਰ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਧਾਰ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਆਵਾਂਗਾ ਤੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਇਹ ਗਿਆਨ ਦਸ ਤੇ ਧਾਰਨਾ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ॥ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਇ ਉਪਦੇਸ਼ ਗਯਾ,
ਘਰੀ ਸਰ ਗਈ ਹੈ ਆਪਣੀ ਤਦ ਤੇ ਤਰੋਂ॥
ਔਰ ਇਕਤਾਲ ਦਈ ਬਾਰ ਕਰਤਾਰ ਰਹਿਓ,
ਸਗ ਹੈ ਉਧਾਰ ਕਰ ਜੀਵਨ ਦਾਤੁ ਘਰੋਂ।
ਸੌ ਪੈ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਦਰਸ ਦੈ ਕੇ ਰਹਿਓ ਨਾਹਿ,
ਮੋਰੋ ਅਵਤਾਰ ਆਇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੂੰ ਤਰੋਂ॥
ਬਾਹਿ ਇਤ ਤਹਿ ਗਹਿ ਅਵਿਰ ਕਹਿ ਆਹਿ,
ਇਸ ਤਰਤ ਰਖਣੀ ਗੁਰ ਦਾਨ ਦ੍ਰਿੜ ਕੇ ਧਰੋਂ।
(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ)

ਤਾਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਸੌਂਪ ਕੇ ਆਪ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਇਥੇ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਸੰਮਤ ੧੮੬੬ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ॥

ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ:— ਆਪ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਜ਼ਿਲਾ ਕੈਂਮਲ ਪੁਰ ਵਿਚ ਸਰਾਏ ਸਾਲੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਸਤੁ ਦੇ ਗਰਭੇ ਸਤ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਭਾਗ ਭਰੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਕਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ ੧੮੪੨ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ॥ ਆਪ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਤੀ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਸਿੱਧ ਦੇ

ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ॥ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਬਾਲਕ ਰੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਖੇੜਾ ਸੀ॥ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ॥

ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਜਿਸ ਵਲ ਤੱਕਦੇ ਜਿਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਤੱਕਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਤੀ ਕਿਤੇ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ॥ ਰੋਣਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੇ ਬਾਲ ਰੋਂਦੇ ਬਣ੍ਹਾ ਹੀ ਮਿਠਾ ਬੋਲ ਬੋਲਣਾ॥ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ॥ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ॥ ਆਪ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਬੜੀ ਤੀਖਣ ਸੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹ ਯਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਖੇਡ ਖਿਡਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਅੱਗੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦੇ॥

ਕਦੀ ਕਦੀ ਘਰੋਂ ਦੂਰ ਰੁੱਖਾਂ ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮੱਝਾਂ ਚਰਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਹੋਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦੇ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਘਰ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਸੀਂ ਪਸ਼ੂ ਬੀਜ ਆਇਆ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉੱਗਣਗੇ ਤਾਂ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੀਜ ਬੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਸਲ ਪਕਣ ਤੇ ਗੱਡਿਆਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਘਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ॥ ਆਪ ਦਿਉਤਾ ਦਾ ਕਹਿਆ ਕੋਈ ਤੇ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ ਬਾਲ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਲਗਨ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਵਲ ਹੀ ਰਹੀ॥ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੰਦੇੜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ~~ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ~~ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਨਹੀਂ ਸਮਾਏ ਪਰ ਕਿਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ॥ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ

ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਲਿਵ ~~ਲਗੀ~~ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ॥ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਛੋਟੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਭੀ ਸਮਝਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਦੁਧ ਤੋਂ ਦੁਧ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ।

ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਦਸਵੀਂ ਸੰਮਤ ੧੮੬੬ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਭੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ॥ ~~[illegible]~~ ਆਦਰਸ਼ ਰਾਮਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ। ~~[illegible]~~ ਦੇਹਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਆਪ ਆਣ ਕੇ ਦਿਤਾ ~~[illegible]~~ ਦਸਾਂਤ ਦੇ ਦਸਾਂ ਗਏ॥

ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਜ਼ਰੋ ਚਲੇ ਗਏ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸ੍ਰ: ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੁਕਾਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ॥ ਹਜ਼ਰੋ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਆਪ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰਸਾਊ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੀੜ ਲਗ ਜਾਂਦੀ॥ ~~[illegible]~~ ਆਪ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲੋਗ ਸਾਧਾਰਨ ਹੀ ਸਦਾਚਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਣ ਲਗੇ, ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਅਤੇ ਭਗਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ॥ ~~ਆਪ ਦੇ [illegible] ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ~~ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:– [illegible]

ਤਾਂਹਿ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਤੇ ਹਜ਼ਰੋ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ,
~~[illegible]~~ ਭਗਤਿ ਸਭ ਅਧਿਕ ਤਬ ਸੰਗਤ ਵਿਧੈਂ ਗਈ॥
ਭਏ ਹੈਂ ਵਡ ਭਾਗੀ ਭਗਤੀ ਮੈਂ ਪਗੇ, ~~[illegible]~~ ਪਾਗੀ,
ਸੰਤ ਸੰਗ ਲਾਗਿ ਜਾਗੀ ਸੰਤ ਸੇਵ ਨੂੰ ਠਈ॥

ਆਪ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਨਾਲ ਹਜ਼ਰੋ ਆਦਰਪੂਰੀ ਸਮਾਨ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਤੇ ਸੰਤ ਸੇਵ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੋਣ ਲਗਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ~~[illegible]~~ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–

ਗੋਬਿੰਦ ਸ਼ਰਧੀ ਘਟ ਦੀਪ ਜਿਸ ਜਿਸ ਅਜਮਤ,
ਸਜਮਤ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਕਟਿ ਅਣਗੀ ਹੈ॥

ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਫੈਲਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਘਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀਪਕ ਜਗਾਈਏ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਾਹਰ ਫੈਲੀ ਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥ ਪਾਠਕ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਨੇ

ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਨ—

"ਬੋਲ ਮਿਆਨਵਾਲੀ ਹਸ ਭਰ ਆਵਣਿ,
ਤਿਸ ਤੇ ਵੇਹਿ ਚੜ੍ਹ ਹਸ ਧਰ ਪਾਵਣਿ॥"

ਇਸਤਰਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੇਖਕ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਸਤਰ ਵਿਚ ਸਤਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਮੰਗਤਾ ਜੀ— ਭਾ: ਮੰਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਹਜ਼ਰੋ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਉਥੋਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੀ॥ ਉਹ ਅਕਸਰ ਹਜ਼ਰੋ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਦਾ ਖਰੀਦਨ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਸੌਂਪੀ ਸੀ ਸੋ ਆਪਾਂ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪਰ ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਗ ਜਾਗਣਗੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ॥ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਵਿਚੋਂ ਫੁਰਸਤ ਹੀ ਕਿਥੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ? ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ ਕਿਥੇ ਕੈਂਦਾ ਰਿਹਾ॥

ਫਿਰ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਦਾ ਖਰੀਦ ਕੇ ਖੋਤਿਆਂ ਤੇ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ॥ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ॥ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਖੋਤਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ ਤੇ ਮੈਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਚਰਨ ਪਰਸ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ॥ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਤਰਨ ਵਿਚ ਇਸਤਰਾਂ ਲੀਨ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੁਧ ਬੁਧ ਗੁਆ ਬੈਠੇ॥ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਹੁਣ ਖੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਮੰਗਤਾ ਹੁਣ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ॥ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥੀ (ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ) ਖੋਤਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਤਮਾਮ ਉਮਰ ਸਤਸੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ॥

ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਸੈਰ ਕਰਦੇ

ਬਾਹਰ ਗਏ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਇਕ ਖੂਹ ਤੋਂ ਜਲ ਪੀਣ ਤੇ ਭੁੱਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਗਤਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖੂਹ ਗੇੜੋ ਜਲ ਭੁੱਲਾ ਕਰ ਲਈਏ। ਸੰਗਤਾਂ ਜੀ ਖੂਹ ਗੇੜਨ ਲਗੇ॥ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਭੁੱਲਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਪੁਛਿਓ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਕਿਥੇ ਹਨ? ਸੇਵਕਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਨਾ ਦੇਣੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਕੇ ਖੂਹ ਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿਤੇ ਖੂਹ ਹੀ ਨਾ ਗੇੜਦੇ ਹੋਣ॥ ਜਿਸ ਖੂਹ ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਚ ਮੁਚ ਸੰਗਤਾਂ ਜੋ ਭਜਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਖੂਹ ਹੀ ਗੇੜੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ॥ ਜਿਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ॥ ਸਗੋਂ ਉਹ ਪੁਛਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਭੁੱਲਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ? ਇਸਤਰਾਂ ਉਹ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਪਰਤੇ॥ ਆਪ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਥਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ॥

ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਜੀ:— ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਜੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਸੰਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਪ ਸੁਨਾਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੀ ਉਥੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆਂ ਤੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਹੀ ਰਖਣਾ ਹੈ॥ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਜਾਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਂਈ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਦੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਸੋਭਾ ਸੁਣੀ ਹੈ ਆਪ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਰਹੇ ਹੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਆਪ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਪਧਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਦਸੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਂਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਸੋ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਆਏ ਹਾਂ॥

ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਅਉਂਦੇ ਹੋ ਵਕਤ ਨਾ ਕਰਨਾ ਦਾਸ ਆਪ ਜੀ ਆਪਦੇ ਡੇਰੇ ਹਾਜਰ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੂੰਗਾ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ॥ ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਜੀ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਮੇਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ॥

ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਜੀ ਇਕ ਤਾਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸਨ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣਾ ਸਨ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੈਣਾ, ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਂਞ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਵਕ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ॥

ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਡੇਰੇ ਵੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੋ ਉਹ ਕਿਤੇ ਭੁੱਖੇ ਤਿਸੇ ਹੀ ਨਾ ਬੈਠੇ ਹੋਣ॥ ਸਭੇ ਸਿਖ ਏਧਰ ਉਧਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਢੂੰਡਣ ਲਗੇ॥ ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਜੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਝਾੜ ਦੇ ਉਹਲੇ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ॥ ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਨੇ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕੌਤਕ ਹੈ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਗੇ ਸਨ ਉਹ ਇਥੇ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ? ~~ਫਿਰ~~ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਡੇਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ? ਮੰਗਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛਡ ਕੇ ਡੇਰੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਜਾਂਦਾ? ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਬੁਧ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਡੇਰੇ ਆਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਬਿਰਾਜ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ॥ ਫਿਰ ਸਾਂਈ ਜੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਸਮਿਤ ਹੋ ਗਏ॥ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਗੇ ਤਾਂ ਸਾਂਈ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਜੀ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ। ਤੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਆਪ ਤਾਂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣਾਓ ਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿ ਸੰਗ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਕਰੋ। ਸਤਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤਰ ~~ਦਿਤਾ~~ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਭਾਰੀ ਗਰੀਬੀ ਨੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹਸਵਾਰ ਸੂਚ ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਹੋ ਗਏ।

ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਬਾਰਗੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਂਈਂ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ *. ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿਉ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰੋ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਸਾਈਂ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ *. ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੀ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਰੇਖੂ ਹੋਰ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਮੰਜੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ ਬਿਕਰਮੀ ੧੮੬੮ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ — ਆਪ ਨੇ ਸੰਮਤ ਬਿਕਰਮੀ ੧੮੭੨ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ~~ਮੋਹਰ~~ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ~~[illegible]~~ ਘਰ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਜਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਜਹੇ ਪਿੰਡ ~~ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ~~ ਭੈਣੀ ਅਰਾਈਆਂ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਸਾਖੀ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਜਹੀ ਹੈ। ਜਦ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੀ ਦੀ ਤਰੀ ਹੋਈ ਚੌਂਕੀ ~~[illegible]~~ ਲੋਗੀ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਦਾਈ ਭੀ ਬੜੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋਈ ਕਿ ਘੱਰੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਕ ਮਾਸ ਜੇਹੀ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ਹੈ। ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਪਾਸੀ ਦਾ ਤਰਿਆ ਲੋਥੜਾ ਲਿਤਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਹੋਇਆ ਪੁੱਟ ਦੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ਉਹ ਦਾਖਲ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੜਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ~~[illegible]~~ ਨਵ ਜਾਤ ਬਾਲਕ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਜੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ~~[illegible]~~ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੋਹਣਾ ਨਿਰਮਲਾ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ~~[illegible]~~ ਬਾਲਕ ਦੇ ਪੈਦਾ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਣ ਲਗੀਆਂ।
~~ਇਹ ਬਾਲਕ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਕੇ ਰੋਇਆ ਨਹੀਂ~~।।

* ਸੀ ~~[illegible]~~ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਈਸ਼ਰ ਕੌਰ ਜੀ ਸਾਂਈਂ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪੜਪੋਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਪੁਤ੍ਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਤੇ ਸਾਰੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਪ ਅਜੇ ਛੋਟੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਰੰਗਰੇਜ਼ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਸਮੇਤ ਪਰਵਾਰ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਭੈਣੀ ਨੂੰ ਆਂਦਾ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਹੀ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਭੈਣ ਭਿਰਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈ। ਜਦ ਆਪ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਮੰਗਣੀ (ਮੰਗਣੀ) ਪਿੰਡ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂ ਤਰਖਾਣ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜੱਸੋਂ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਕਲੇ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠ ਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਧੁਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿਣਾ। ਫਿਰ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਖੇਤੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਚੋਖੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਲਗੀ ਤੇ ਗਊਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਜਾਣੀਆਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਜਾਗੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ। ਜੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਥੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੇ ਦੇ ਮਿਹਰ ਪਾਉਂਦੇ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲੀ ਖੇਡੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਖੇਡੇ ਜਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਦਾ ਸੁਭਾ ਬੜਾ ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੂਜੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਬੜਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਆਪ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਝਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਸਾਥ ਦੇ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਆਉ ਭਾਈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲੀ ਬਚਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਅਖਵਾਂਦੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੜਧਾਣੀ ਦਾ ਦੇਈ ਸ਼ੁਕਰ ਆ ਕੇ ਸੁਣਾਂਦੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਲ ਚੋਜ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਆਪ ਦੀ ਸਰੀਰ ਸੁੰਦਰ, ਮੋਟੇ ਨੇਤਰ, ਤਿੱਖਾ ਨਕ, ਦਰ ਕੰਨ, ਚੌੜਾ ਮਸਤਕ ਦੰਦੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰ, ਆਪ ਦੀ ਬਾਹਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਲੰਮੀਆਂ ਤਾਰ ਅਸਾਧਾਰਨ ਲੰਮੀਆਂ ਸਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਬੜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਭਰਾ ਵੱਡਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ। ਉਸ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਉਚਾ ਲੰਮਾ ਸੁੰਦਰ ਸਡੌਲ ਸਰੀਰ ਵੇਖ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਫ਼ੌਜ

ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥ ਫੌਜ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਜਵਾਨਾ ਦੀ ਫੌਜ ਤੇ ਕਦਰ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ॥ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪ ਸੰਮਤ ੧੮੯੪ ~~ਵਿਚ~~
(ਸਨ ੧੮੩੭) ਵਿਚ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰੈਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ॥

ਫੌਜ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਐਸਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ
ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣੇ ਤੇ ਜੇ ਵੇਹਲੀ ਘੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦਾ ਹੀ ਕਰਨਾ।
ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੈਜਮੈਂਟ ਪੈ ਗਿਆ॥
ਆਪ ਰੋਜ਼ ਉਠ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ। ~~ਆਪ~~ ਦਿਨ ਰਾਤੀ ਆਪ ਸਭ
ਆਪ ਜੀ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਪਏ ਰਹਿਣ॥

~~ਇਕ~~ ਆਪ ਦੀ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਸੀ॥ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ
ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਜਨਮ ਦੀ ਜਾਗ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਂਗਲੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ
ਸਮਾਧੇ ਦੀ ਫੌਜ ਤੇ ਪਹਿਰੇ ਪਰ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਆਗਿਆ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ
ਫੌਜ ਜਰਮ ਹੈ॥ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਲਗੇਂ ਤਾਂ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਏ ਗੀ।
ਸਾਂਗਲੀ ਆਖਿਆ ਤੇ ~~ਜੀ~~ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਮਾਧਾ ਪਹਿਰੇ ਪਰ ਗਿਆ ਹੈ॥ ਉਸ
ਨੇ ਸਮਾਧੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਪਹਿਰੇ ਪਰ ਖੜ ਹੋ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਕਹੀ
ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ ਪਰ ਕਹੀ ਤਾਂ ਸਮਾਧੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਤਕ ਫੌਜ ਆਪੀ ਕਰਾਂਗਾ
~~ਜਦ~~ ਮੇਰੇ ਪਹਿਰੇ ਦੇ ਸੀ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਕਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਸੋ ਮੈਂ ~~ਪ~~ ਪਹਿਲਾ ਪਰ ਦੇ ਵਿਚ
ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਰਾ ਦਿਆਂ ਗਾ। ਸਾਂਗਲੀ ਨੇ ਜਾਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਪਾਸ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ
ਸਮਾਧਾ ਪਹਿਰੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦਾ॥ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬੜੇ ~~ਗੁਸੇ~~ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਆਖਿਆ
ਤੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਸਮਾਧਿਆ ਮੇਰੇ ਸਾਂਗਲੀ ਨੂੰ ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ ਕਰੀ
ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦਾ? ਤਾਂ ਸਮਾਧੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ "ਮੇਰੀ ਸਮਾਧਾ ਹੈ, ~~ਮੇਰੀ ਫੌਜ ਨੂੰ~~
~~ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ॥ ਤਾਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ॥ ਇਹ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਪਰਾਣੀ~~
~~ਜਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੇਰਾ ਸਾਂਗਲੀ ਪਰ ਦੇਂਦਾ~~ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਤੇਗਾ ਕਰ ਕਰੀ ~~ਕਿਸ~~
ਸਾ॥ ਸਮਾਧੇ ਨੇ ਇਹ ਕਹਣੀ ਨਾਲ ਫੌਜ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਵੇਖ॥ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤੂੰ ਪਰਾਣੀ ਜਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਪਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ॥
ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਪਾਸੇ ਸਮਾਧਾ ਪਹਿਰਾ ਪਰਾਂਦਾ ਹੈ ਫੌਜ
ਹੈ ਉਹ ਪਾਸਾ ਮੋਰ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਤਨੇ ਪਾਸੇ ਸਾਂਗਲੀ ਪਰਾਂਦਾ ਹੈ
ਉਹ ਪਾਸਾ ਫੌਜ ਦਾ ਹੈ॥ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਸਮਾਧਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕਰਾਮਾਤੀ
ਹੈ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਚਤਾ ਨੂੰ ਜਾ ਸਮਝਿਆ ਕਾਫ਼ੀ

ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਖੇਵਾਰ ਨੇ ਹਰਚਰਨ ਨਾਲ ਮਸਤਾਨੇ ਦੀ ਜੋੜੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਬਾਹਰ ਸੇਵਕ ਸੌਦਾ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਵੀ ਸੁਖੇਵਾਰ ਨਾਲ ਗੜਬੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਇਹ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਸਤਾਨੇ, ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਸ ~~ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ~~। ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਦਾ ਸਤਕਾਰ ਕਰਦੇ।। ~~ਇਸ~~

ਸੰਮਤ ੧੯੯੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (ਸੰਨ ੧੯੪੧) ਵਿਚ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ 'ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ' ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਇਥੇ ~~[illegible]~~ ਹਜ਼ੂਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤੁਰ ਹੋਏ। ਅੱਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ "ਠਾਕੁਰ ਤੁਮ ਸਰਨਾਈ ਆਇਆ ...." ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਜਾ ਆਪ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਆਓ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਆਪ ਦੀ ਹੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਆਪ ਹੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਹੀ ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਇਹ ~~[illegible]~~ ਸ਼ਬਦ ਮੰਤ੍ਰ ਸੋਢੀ ਜੀ ਸੋ ਆਪ ਹੀ ਹੁਣ ਦੇਵ ਹਜ਼ੂਰ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਦੀਖਿਆ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਤੁਸੀ ਸਭ ਪੰਥ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਹੀ ਉਗੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ~~[illegible]~~ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ~~[illegible]~~ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਆਪ ~~[illegible]~~ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਦਿਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਤੇ ਪਛਮ ਵਿਚ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਪਠਾਣ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਆਖਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ~~[illegible]~~

ਯੂਰਪੀਨ ਜਰਨੈਲ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਪਸੰਦੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫ਼ਿਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਸਿਖ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਪਾਪ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਚੋਰਾਂ ਨੇ ਚੋਰੀ ਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਨੇ ਡਾਕੇ ਮਾਰਨੇ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਰਾਤੀਂ, ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਤੋਂ ਬੇਡਰ ਹੋਕੇ ਸੌਂਦੇ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਜਾ ਦੇ ਸੁਖ ਚੈਨ ਦੀ ਪਰਤੀਤ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਲੋਕ ਪੰਚ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਸਚਾਈ ਲਭਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਅਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗਊ ਘਾਤ ਦੇ ਜੁਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮੌਤ ਰਖੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਸਤਕਾਰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਪਰਜਾ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਸੁਖੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸੀ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਔਗੁਣ ਭੀ ਜਨਮ ਲੈ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਸੁਖ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਸਨ। ਉਹ ਔਗੁਣ ਸਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵੇਸਵਾ ਗਮਨ ਆਦਿ ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਅਗੇ ਨਿਕਲ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਿਰੁਧ ਗੁਣਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਣ ਦਿਤਾ ਪਰ [illegible] ਉਸ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ੨੭ ਜੂਨ ੧੮੩੯ ਈ: (੧੫ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੮੯੬) ਦੇ ਦਿਨ ਮੌਤ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਲੇ ਦੁਪਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਈ ਲੁਕਾ ਲਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੇ ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਖੂਨੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਦੇ ਸੀਨ (ਦ੍ਰਿਸ਼) ਤਖਤ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਤੇ [illegible] ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ [illegible]

ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਸਿਖਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੂੰਹ ਰੰਗੇ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ~~ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ~~ ~~ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ~~ ਆਦਿ ਦੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ॥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਰਹੀਆਂ ਜਾਰੀਆਂ ਸਨ। ਸਿਖ ਸਰਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਪੈ ਚੁੱਪ ਸਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਹੁਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ॥ ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਹੈ ਇਸ ~~[illegible]~~ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਤੀਬਰ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਰੰਗੀਨ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿਖ ਧਰਮ ਪਰਚਾਰ ਤੇ ਰਣਜੀਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਤੋਂ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖੀ ਉਭਰੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੈ॥ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਅਵਸਥਾ ਬਣਦੀ ਹੋਈ। ਉਸ ਦੀ ਦੁਖ ਦਾਇਕ ਤੇ ਸਿਖਾ ਦੇਣਾ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਤਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ, ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ~~[illegible]~~ ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ:—

"ਸਿਖਾਂ ਅੰਦਰ ਗਦੇਰਤਾ ਉਤਪਨ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਸਿਖ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ।"

ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਜਲੌ ਪੂਰੇ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਵਾਪਸ ਲਾਹੌਰ ਪੁਜ ਗਏ।

ਪੋਹ ੧੯੦੨ (੧੮ ਦਿਸੰਬਰ ੧੮੪੫ ਈ.) ਨੂੰ ਮੁਦਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕਈ ਦਿਨ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਆਪ ਸਿਖਾਂ ਦੀ

ਫੜ੍ਹਾ ਦਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ (ਪੁੱਤ) ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਕਾਂਡ ਦੇ ਅੰਤ ਕਰ ਇਕਤੀ ਕਿ "ਭਾਣੇ ਕਿਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜਾਏ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਫੜਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ"।

ਕੈਦੀ ਸਮਾਚਾਰ:— ਆਪ ਦਾ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਰਹੀ ਰਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਕੈਦਗੀ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਦਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਸਿੱਧੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪੁਜ ਗਏ॥ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ॥ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਸ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤ ਸ: ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਗਾਂਵ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗਾਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਇਕੱਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ॥

੧੮੪੫-ਤੋਂ ੧੮੫੭ ਈ: ਦੇ ਵਿਦਰੋਹ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ॥ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਜਾਇਆ ਹੈ॥ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਂ ਪੰਥ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਤਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਵੇਂ ਸਮੇਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤਹਿਆਂ ਹੇਠ ਦਬਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ॥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਤਾਂ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ/ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਜ਼ੁਟਾਂ ਚੁੱਕੂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦਬ ਕੇ ਦਬ ਮੈਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ॥ ਜਿਵੇਂ ਸੋਨਾ ਭਾਵੇਂ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪਿਆ ਰਹੇ ਉਸਨੂੰ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਭੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਗਾ ਉਹ ਉਜਾਗਰ ਹੀ ਹੋਏ ਗਾ॥ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਨਿਕਲੇਗੀ॥

ਇਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ C. Nelson ਸੀ: ਹੰਸਰਾਜ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਸੰਬੰਧਤ ਦੀਆਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤਾਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਸੀ॥ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਉਸ ਨੇ ੧੮੭੬ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਹੈ॥ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ॥ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਖ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

'Guru Chānder Udey Kaumdi' written by Narayan Das pupil of Guru Ram Singh.."

ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਉਤੇ ਵੈਸਰੀ' ਸਭੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਤੇ 'ਗਰ' ਸਭ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸਦਾ ਰਚਤਾ ਗਰਾਇਤ ਦਾਸ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹਾਂ ~~[illegible]~~ ਮੈਂ ਵਿਦਿਆ ਜਿਸ ਕਿਸ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਲਿਖਕੇ ਉਪਰੰਤ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮ ਬੋਧ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ੧੮੫੦ ਦੀ ਤਬਾ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੯੦੭ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਚੋਖਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਆਚਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਚਰਚੇ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਮ ਦੇ ਸਿਖ ਥਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਗਰਾਇਤ ਦਾਸ ਨੇ ੧੨ ਬਾਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਇਹ ਜੋ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਜਿਥੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ ਕਰਨ ਦੇ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅੱਗੇ ਤੇ ਜਾਕੇ ਉਪਰੰਤ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਾਂਗੇ ਤੇ ਭਗਤ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ੧੮੫੦ ਈ: ਤਕ ਜੋ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ :— ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀਨੇ ਨੈਣੀ ਵਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦੇ ਰਖੜੇ ਦੀ ਟੁਕੜ ਮੰਡਲੀ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਪਰ ਚੜਤ ਸਮਾਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਆਪ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਟੁਕੜ ਦੇ ਲੋਗ ਰਾਤ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਧਰਤੇ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅਸੂਲ ਇਹ ਉਸਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੀਰਤਾ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਤਦਿਆ ਸੀ।

~੩੫੬੦੨

ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ— ੨੯ ਮਾਰਚ ੧੮੪੯ ਈ: ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ੭ ਵਜੇ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਭੋਗਨੁਮਾ ਦਰਬਾਰ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਲਕ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਖਤ ਉਤੇ ਆ ਅਖੀਰਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠਾ। ਸਭ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਕੁਮਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਤਰਫ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰ ਫਰਿੰਗੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਸਾਂਝ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਜਿਗਰ ਦੀ ਸਭ ਤਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਸਨ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਸਰ ਹੈਨਰੀ ਲਾਰੈਂਸ ਦੇ ਆਖਣ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਰਬਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਦਾ ਇਕ ਐਲਾਨ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਲਾਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਬੀ ਜਿਹੀ ਛਿੜ ਗਈ। ਦੀਵਾਨ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਨੇ ਅਥਰੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਦਾਰਤਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ। ਵਿਚਾਰ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਬਗਾਵਤ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੌਜ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਿਉਂ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਦੀਨਾਨਾਥ ਨੂੰ ਸਰਬਤ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤੀ ਪਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਆਖਿਆ "ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਓ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਾਗੀਰ ਖਾਲਸਾ ਤੇਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ"

ਹੁਣ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਜ਼ਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਾ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਦਸਤਬਰਦਾਰੀ ਦੇ ਪਰਵਾਨੇ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੜੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਹੀ ਪਾ ਦਿਤੀ

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦਰਬਾਰ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਦਾ ਸੂਰਜ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਗਵਾਚ ਗਿਆ॥

ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਉਪਰੰਤ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੇ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੂੰਜਦੀ ਗੜਗੜਾਹਟ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਤੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਗੁਲਾਮੀਅਤ ਜੋੜ' ਸੁਟਿਆ ਦਿਤਾ॥ ਅਜ ਲਾਹੌਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹਥ ਮਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹੀ ਨਹੀਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਇਸ ਬਰਬਾਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਬਚੇ ਪਰਾਧੀਨਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ੇਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੈਰ ਉਤੀ ਰਖੀ ਹੈ॥

ਪੰਜਾਬ ਹੁਣ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ॥ ਸਿਖ ਗੁਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦੇ ਹੇਠ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਤੇ ਕਈ ਗਦਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਗੀਰਦਾਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ॥ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਤੇ ਕੌਮ ਖ਼ਾਤਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਵਿਰਲਾ ਅਤੇ ਜਾਗੀਰਾਂ ਲੈਣ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਪਏ ਸਨ॥ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਹੇਠ ਦੱਬ ਦੱਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਭਾਗਾਂ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ॥ ~~[illegible] ਕਰੇ ਕਰੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ ਕਿਰਿਆਂ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਰਹੇ [illegible] ਨਾਲ ਸੀ~~

ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦੁਰਦਸ਼ਾ — ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਤਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇਨੀ ਨਿਘਰ ਚੁਕੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਖ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਮਹਾਨਸੀਨ ਹੋਣੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਵਿਆਹਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਵੇਚਣਾ ਅਤੇ ਮਾਰਨਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕੁਰੀਤੀ ਦੇ ਪੈਰ ਰਖੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਵਡਾਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਦਿਆਰਥਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਕ ਦਮ ਵਧ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਾਬੰਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਦੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤੇ, ਵਿਰਤਾਂਤ ਤੇ ਪਰ ਕਰਨ ਕਿ:——

ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਖੀ ~~ਦੇ ਬੋਹੜਾਂ ਹੇਠ ਆ ਗਈ ਸੀ~~ ਉਤੇ ਪੱਤਝੜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਸੂਲ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਘਟਦੇ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਮ ਗਏ। ਫਿਰ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਲਿਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ~~[illegible]~~ ਈਸਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇਨ੍ਹੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉਥੇ ਧਾਮੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਉਪਰ ਅਸਰ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਨੇਕ ਸਮਾਜਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਆ ਗਏ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਪੰਥ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਉਲਟਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ~~[illegible]~~ ਪਤਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਲਾਲਚੀ ਸਨ, ਕੁਝ ਡਰ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਤੇ ਕੁਝ ਡਰ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਨ ਪਤਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੂਤ ਦੇ ਧਾਗੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਲ ਗਏ, ਤੇਲੂ ਤੇਲਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਸਮੀਰ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀ ਨੀਤੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਾ ਉਪਰ ਸਿਧੇ ਵਿਚਾਰ ਪੱਤਝੜ ਲਿਆ ਦਿਤੀ। ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤੀ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੇ ਧਰਤੇ ਸੀ ਪੱਟੇ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਰੋਜ਼ੀ ਜੀਵਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਿਚ ਲਿਆ ਦਿਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣ ਪਾਣ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਸਿੱਖੀ ~~ਅਸੂਲਾਂ~~ ਅਸਲ ਦੇ ਉਲਟ ਹੀ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੁਤਰ ਸਨ। ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ 'ਸਿੰਘ' ਪਦ ਲਗਿਆਂ ਸੀ। ਪਰ ਦੁਰਾਚਾਰ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਲੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਰੂਪ ਰੰਗ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦਸਿਆਂ ਸਣੇ ਬੁਤ ਸੋਭਣਾ ਅਤੇ ਧਾੜਿਆਂ ਕੀਆਂ ਵਿਚ ਪੂਜਨ ਲੱਗਣਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਕਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੬੩੮)

ਸਿੱਖ ਪਰ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੇ ਤੇ ਗਏ। ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵੇਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਂ, ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਟੀਆਂ ਦੀ ਰੋਗ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਦਾ ਰੋਗਾ ਰੋਣ ਤੇ ਹੀ ਸੰਤੋਖ। ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭੈਣੀਆਂ ਤੇ ਸਤਾਉਣ ਤੁਰੇ, ਮੁਰਦਾਂ ਦਾ ਸਨ ਤੇ ਗੁਲੀਆਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ। ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਤੇ ਪਾਉਂਦੇ ਪਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਸਨ (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੬੩੯

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ'' ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀ ਪ੍ਰਤਖ ਪੋਥੀ ਧੂਪ ਦੀਪ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਗੁਰ-ਪਰਵਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੂੜੇ ਪੱਤਰੇ ਕੂੜਾ ਮਾਰੇਂ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਜ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਗੁਆਉਣ। ਜਦੋਂ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਤੋਤੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ("ਤੱਕਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ" (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੬੩੦-੩੪)

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਵੀਚਾਰਵਾਦ, ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ, ਮਾਇਆ ਵਾਦ, ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕਰਮਕਾਂਡ ਆਦਿ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਂਝੇ ਹਨ। ਵਰਨ ਆਸ਼ਰਮ ਆਦਿਕ ਸੰਸਕਾਰ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ, ਮੰਦਰ, ਤੀਰਥਾਂ, ਜਨੇਊ, ਅੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਆਦਿਕ, ਜੋਤਸ਼ੀ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਆਦਿ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਜਕੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਸਮੋ ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਇਕੋ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਉਤੇ ਹੋਏ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਵੱਖ ਉਭਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ। ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ, ਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ (ਚੱਲੇ) ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੀ ਵਧੀਕ ਤਰਸ ਯੋਗ ਸੀ। ਪਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਾਦੂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਤੁਰਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਾਦੂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਤਰਸ ਯੋਗ ਸੀ।

ਅਜੋਕੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁਗ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕੋ ਅਜਿਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਕਾਫ਼ੂ ਸੁਨਹਿਰੇ ਦਾ ਰੀਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸਭ ਕਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਚਾਕੇ ਦਿਖਾਉਣ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਤਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਇਕਰਿਆ ਹੈ—

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਕਾਰੋਂ ਆਪਣੇ ਤੇ,
ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਣ ਤੇ ਕਰਨ ਅਨੁਸਰਿਆ।
ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੂਟ ਨਾਮ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ,
ਸਿਖਾਂ ਸਿਖਾਇਆ ਗਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ।
ਅੱਤ ਦਾ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਅਸਾਰ ਧੰਦੇ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਤਖਤਾ ~~ਉਲਟਾਇਆ~~ ਉਲਟਿਆ।
ਫੇਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਲਾਉਣ ~~ਲਈ~~,
ਉਸੇ ਜੋਤ ਜਿਸ ਰੂਪ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਧਾਰਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ, ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣੀ ਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ

ਅਜ ਇਹ ਸਰਬ ਪ੍ਰਵਾਨ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਸ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਰ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ ਅਜੋਕੀ ਸਦੀ ਚੌਥਾ ਦਸਕ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰਾ ਸਮਾਂ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਂਗ ਅਜੋਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ~~ਫੈਲੀਆਂ~~ ਕਰੀਆਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੱਬਾਂ ਕੇ ~~ਚੰਗਿ~~ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਵਾਂਗ ਉਭਰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੇ ਸੋ ਇਸ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਹੋਏ ਜੋ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦਾ ਇਕ ਮੋਢੀ ਕੀਤਾ। ਸਾਵੀ ਸੰਮਤ ੧੯੧੪ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ, ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ, ਅਤੇ ਕੂਕਾ ਪੰਥ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਅਤਿ ਸਾਦਗੀ ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕੂਕ ਮਾਰਦੇ ~~ਹੋਣ~~ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੂਕੇ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਪੀਲਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ—

1. ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ, ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਕਲਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
2. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
3. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਅਲੋ ਅਰਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ।
4. ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਵਲਿਆਂ, ਤਹਿਸੀਲ ਤਰਨਤਾਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
5. ~~ਆਤੇ~~ ਸੁਧ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਦੁਗਰੀ ਮੁਹ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਹੈ—

I ਸਦਾਚਾਰਕ— ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ, ਚੋਰੀ, ~~ਯਾਰੀ~~ ਜਾਰੀ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਤਿਆਗ। ਵਿਆਹ ਜਦੀ ਸੌਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰਧਾਲੀ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਹੀਂ ਵੇਚਣੀ। ਆਦਿ

2. ਸਮਾਜਿਕ— ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਰਨ, ਦੇਵਣ, ਵੱਟੇ ਦੇ ਸਾਕ ਤੇ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਉੱਕੀ ਮਨਾਹੀ। ਦਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਤੇ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ। ਦਰਿਦ੍ਰਤਾ ਘਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਆਦਿ

3. ਧਾਰਮਿਕ — ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਸਾਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਸਾਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ, ਚਿੱਟੀ ਦਸਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਆਪਸ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਗਊ ਦਾ ਰੱਖਣਾ, ਸਤ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ, ਆਤਮਕੀ ਸਤਿਕਾਰ, ਗਊ ਰੱਖਿਆ, ਯੱਗ ਹੋਮ, ਤੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ। ਆਦਿ

5. ਰਾਜਨੀਤਕ— ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਣੇ, ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੇ ਝਗੜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਨਿਬੇੜਨੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਰਤਣੀਆਂ, ਤਾਰ ਵਿਚ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕ ਰੇਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨਾ ਆਦਿਕ।

ਉਪਰੋਕਤ ~~[illegible]~~ ਨੌ ਨਿਯਮਾਂ ਹੀ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਆਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਜ਼ੋਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੁੱਰਤ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦਸਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿਤਾ। ਅੰਤਰ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਵਹਿਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਏ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਮਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਕੋਨੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਧੜਾ ਧੜ ਕੂਕੀ ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਜਣੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਸਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਪਿੰਡੋਂ ਆਰੰਭ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਉਪਰੰਤ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਸਮਰਾਲਾ, ਰਾਏਕੋਟ, ਜਗਰਾਉਂ ਅਤੇ ਗੁਜਰਵਾਲ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੌਰੇ ਕਰ ਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿਤਾ।

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੁਹੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਕੀ ਸਿੱਖ, ਰਾਜੇ ਰਜਵਾੜੇ, ਫ਼ਕੀਰ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਧੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਘੋਰ ਅਤਿਆਚਾਰ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਜਿਸ ~~[illegible]~~ ਦੇ ਅਸਰ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਰੇਵਾਲਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਇਸ ਘੋਰ ਪਾਪ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ।

ਰਾਏ ਪੁਰ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸਜ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸੌ ਪਿੰਡਾਂ

ਵਿਚ ਜੋ ਮੁਕਦਮਾ ਤੇ ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਪੱਕੇ ਗਵਾਹ ਬਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ॥ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਏਜੰਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਆਗੂ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਤਕੜੀ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਪਰ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਆਪਣੇ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਧ੍ਰੋਹ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਆ ਜਾਵੇ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਜਨ ਦੇ ਜੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੁਣ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਹੈ॥ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਤੇ ਸਤ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਹੋਣੇ ਸਭ ਨਾਲ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ॥ ਆਪ ਸ੍ਵੈ ਦੇਖ ਅਗੇ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੱਖ ਸਜੇ ਤੇ ਉੱਚੀ ਰਸਮਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤੇ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਜਿਥੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਜਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਅਮੀਰ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ~~[illegible]~~ ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਅੱਖਾਂ ਸੀਤਲ ਕਰਦੀ ਸਾਧੂ ਭੇਖ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਸਿਖ ਸਜਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਸਮਝਦੇ॥ ~~[illegible]~~॥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੋਖੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਬਾਦ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ ਹਨ॥

ਸੰਮਤ ੧੯੧੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੮੬੧-ਈ:) ਵਿਚ ਆਪ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਪਧਾਰੇ॥ ਇਥੇ ~~[illegible]~~ ਭੀ ਪੱਕੀ ਕਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਦਸਤੀਰ ਸਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ) ਚਰਣੀ ਆਣ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘੇ ਜੀ ਦੱਖ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਖਿਆ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿਆਈ ਦੇ. ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾਇਆ ਸੀ॥ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਨਾਮਬਾਣੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ॥

ਸੰਮਤ ੧੯੧੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੁਤਾਬਕ ੧੮੬੨ ਈ: ਤਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਏਨਾਂ ਅਸਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਤੇ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪਰਸਿਧੀ ਅਤੇ ਨਾਮਬਾਣੀ ਬਹਿਰ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸੀ॥ ~~[illegible]~~ ਸੁਧਾਰਕ ~~[illegible]~~ ਪਰੋਗ੍ਰਾਮ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਲਤ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਰਸਮਾਂ ਤੇ. ਰੀਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਸ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਅਤੇ ਅਫ਼ੀਮ ਆਦਿਕ ਨਸ਼ਿਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਰਸਮੀ ਵਿਖਾਵਾ ਰਹਿਤ ਵਾਲੇ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ~~ਇਸ~~ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਪਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪੰਥ ਪਰਕਾਸ਼ (ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

"ਤਜੇ ਭੇਖਧਾਰੇ, ਗਰਧਾਰੇ ਦੇਸ ਮੋਹਿਓ ਹੈ, ~~ਸੁਧਾ ਭੇਖ ਧਾਰੇ ਸਿਖ,~~
ਸੁਧਾ ਭੇਖ ਧਾਰੇ ਸਿਖ ਜਾਗ ਤਿਨ ਜਾਗਿਓ ॥
ਛੋਡਿਓ ਜਸ ਤਾਣੀ, ਸਿਖ ਬੀਤੇ ਤਾਹਿ ਦੇ ਆਧਾਰੀ,
ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਸਥਾਰਿਓ ਨਾਮ ਰਸ ਪਾਗਿਓ ॥
ਕੀਮ ਤੇਗ ਪੋਸਤ ਸਰਾਬ ਮਾਸ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ,
ਠੱਗੀ ਤਜ ਦੀਏ ਸੰਤ ਸਤਿਜੁਗ ਆ ਗਇਓ ॥
(ਪੰਥ ਪਰਕਾਸ਼)

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਆਦ ਰੀਤੀਆਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨਾਂ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀਆਂ ਅੰਦਰ ਘੁਟ ਘੁਟ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਸਨ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਤਪ ਤੇਜ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਨੇ ਵਿਧਵਾਂ ਦੁਖੀ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ॥ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸ ਰੀਤ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਛੁਟ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥ ਇਸ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਇਆ ॥ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ॥ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਭੈੜੀ ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਰਿਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ॥ ਪੂਜਾ, ਪਾਠ, ਨਾਮ, ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦਾ ਗਿਆ

ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਲਿਆ ਦਿਤਾ ਹੈ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੱਸ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ॥ ਹਰ ਕਿਰਿਆ (action) ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ (reaction) ਵੀ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਜੁਗੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਅਟਕਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੬੩ ਤੋਂ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਬਾਬਤ ਅਜੇਹੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭਿਜਵਾਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ~~[illegible]~~ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ~~[illegible]~~ ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਏਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਏਜੰਟਾਂ ਅਤੇ ਸੂਹੀਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਾਹਰ ਨਾਲ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥

ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ:— ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਸਟਰ ਜੇ: ਡਬਲਯੂ: ਮੈਕਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜ਼ਿ: ਸਿਆਲਕੋਟ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ੫ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਭੇਜੀ॥ ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਗੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ:—

"ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਤਕੜੀ ਉਮਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸੌ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ~~[illegible]~~ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂਏਂ ਸੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਕਵਾਇਦ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਦੀ ਈਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ॥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ॥ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸੇਵਕ ਹਨ।

ਅਤੇ ਉਹ ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।"[2]

ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ :— ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ੧੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸਨ ੧੮੬੭ ਦੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਾਟ ਦੇ ਤਰਜਮਾਨ ਮੇਜਰ ਮੈਕ ਔਲੀਫ਼ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਸਕੱਤਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੇਜਰ ਪਰਕਿਨਸ, ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸੁਪਰਿਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ। ਉਸ ਦੇ ਜਿੰਮੇਂ ਇਹ ਕੰਮ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰੇ। [illegible] ਮੇਜਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ —

ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਮੇਜਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :—

" ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬੜੇ ਗੌਰਵ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ..... ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਢੰਗ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਵਿਸਾਖੀ ਤਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ।"

~~ਵਿਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ :— ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਮ੍ਰਿਤ~~

ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਪਰਚਾਰ :— ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ~~[illegible]~~ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ 'ਘੋਟਿਆ' ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਸੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ~~[illegible]~~ ਪੁਰਾਣੀ ਧਾਰਮਿਕ* ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ

ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਵੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਆਰੰਭ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜੰਗ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਪੱਕੇ ਵੈਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੀ ~~ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ~~ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਆਪਣੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਕੋਲ।

ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨ ਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੯੭੪ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਦਿਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਆਪ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਹੁਣ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਨੇ 'ਸਿਆਣੂ' ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹੀ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਘਰਬਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ॥ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਛਕਾਂਦੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੂਜਾ ਪਰਤਖ ਇਸ ਰਸਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ ਦੀ ਰਸਮ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਰਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ॥

ਪਰੰਤੂ ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਬਾਰੇ ਨਵੀਂ ਰਸਮ ਦਾ ਕ੍ਰਿਆ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਆਸਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਘੋਰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਅਸਲ ਸਨ ੧੯੬੩ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵੇਰ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ~~ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼~~ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ॥ ਇਸ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ~~...~~ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਬਲ ਕਰ ਢੇਰੀ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਗੋਰਮਿੰਟ ਪਾਸ ~~...~~ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਦਾ ਦਸ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ॥ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਜਾਣਦੀ ਇਸੇ ਪਿਛੋਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਜ਼ਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹੀਂ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ॥

ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਤ੍ਰਿਪੰਥ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਪਹਿਰੇ।
ਅਨੰਦ ਸੁਧਾਰ ਪੜ੍ਹਾਏ ਸਹਿਰੇ।
ਉਨ ਕਹੁ ਦੇਖ ਔਰ ਸਿਖ ਘਨੇ।
ਕਰੇ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਵਨ ਤਨੇ। (ਭਾਗ ੨, ਪੰਨਾ ੩੦-੩੧)

ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਪਰਚਲਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਵਾਰਾ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਅਨੰਦ ਗੁਰਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਕੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਅਪਣੇ ਵਿਆਹ ਭੀ ਵੇਦ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ॥

ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਇ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿਚ 30 ਅਕਤੂਬਰ 1908 ਈ: ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਸਬੰਧੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੇ ਅਪਣੇ ਵਕੀਲ ਸ: ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਲੈ ਗਏ॥ ਤਾਰ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ੫੦ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ॥ ਇਸ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਪਾਸ ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ॥ ਸੋ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਅਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ ੨੨ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੦੯ ਨੂੰ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ॥

ਕੂਕਾ ਪੰਥ ਉਤੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਬੰਦੀ :— ਇਸ ਮੌਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲਾ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਮੋਗੇ ਤੇ ਹੀ ੪ ਕੋਹ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੋਈ ੫—੬ ਸੌ ਸਿੱਖ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸਤਾਰਾਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤਿਆਰ ਹਨ॥ ਉਹ ਇਸਾਈਆਂ ਪਾਸੋਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰੋਕਣ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਆ ਕਰਨ ਹੋ ਜਾਇਗਾ॥

ਚੌਕੀਦਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਸਾਰਜੈਂਟ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਾ ਦੇ

ਉਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਦਿਤੀ ॥ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਕੂਕਾ ਦੀਵਾਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੇ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ॥

ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਡਰ:— ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ॥ ~~[illegible]~~ - ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਚਰਚਾ ਸੀ ਕਿ ਸਨ ੧੮੬੩ ਦੀ [illegible] ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਗ਼ਦਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਗੇ॥ ਫੈਂਪਟਨ ਮੈਕੈਂਜ਼ੀ ਡੀ: ਐਸ: ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ੩੧ ਮਈ ੧੮੬੩ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :—

"ਸ੍ਰ: ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਪੁਲੀਸ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਥਾਣੇ ਦੇ ਆਖਣੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੀਪਮਾਲਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਆਖੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਗਾਵਤ ਤੇ ਜਾਣੇ ਦੀ [illegible] ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸੇਵਕ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ ॥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਤੇ ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਘੋੜਿਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣਗੇ ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੀਘਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਚੁਕਾ ਹੈ ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਸਮਾਚਾਰ ਪੁਜਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਕਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।"

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੇਜਰ ਫੈਰਿੰਗਟਨ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਤੇ ਬਗਾਵਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿਤੀ ਸੀ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਫੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਸਭ

ਦੇਖ ਕੇ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੀਤ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਜੋ ਬੜੀ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ~~[illegible]~~ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੁਆਰੇ ਹਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਦੀ ਹੀ ਬਦੌਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਕੂਕਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਛੇਤੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਇਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਪਰੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ~~ਕੋਈ ਕੂਕਾ~~ ਕੂਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਸੀ ਝਗੜੇ ਭੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਬੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਹੋਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੇ। ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿਰਫ ਹੀ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਬਗਾਵਤ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ 30 ਜੂਨ ੧੮੬੩ ਈ: ਨੂੰ ਟੀ: ਡੀ: ~~[illegible]~~ ਫੋਰਸਾਈਥ ਆਫੀਸ਼ੀਏਟਿੰਗ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ~~[illegible]~~ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰਖੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੰਦੀ ਰਹੇ ਜੀ। ਜਿਸ[3] ਅਨੁਸਾਰ ੧੮੬੩ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਸਰਕਾਰੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਇਕ ਗੁਪਤ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ~~[illegible]~~ ਸਭ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਭ ~~[illegible]~~ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੂਹ ਤਕ ਨਾ ਲਗੇ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਗੋਰੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੁਧ ਕੂਕਾ ਦਾ ਵਿਦਰੋਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਤੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰੀਆ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਤੇੜਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤਾਂ ਤੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲਗੇ।

~~ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰ~~

ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ !— ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਦੌਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਪਰਚਾਰ ਤੇ ਪੰਥਕ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ੨੨ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਝੀ ਸੇਵਕ ਥਾਪ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ੨੨ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਸਮਾਜ ਦੇ, ਪੰਥਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣੇ ਤੇ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਪਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ। ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਗੋਰੀ ਨੇ ਏਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਕ ਤੇ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਗੋਰੀ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਪੱਕੇ ਸੂਬੇ ਥਾਪੇ ਸੀ ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਸਤਾਰਾਂ ਸੂਬੇ ਥਾਪ ਦਿਤੇ, ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ। ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਘਰ ਘਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਰ ਦਿਆਂ ਗਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਅੱਜ ਸਾਖਿਆਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਹਰ ਕੂਕਾ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ

ਵਰਗੀ ਵਿਚ ਜਾਪਦੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਹੈ।

ਸਤਗੁਰ ਜੀ ਇਸ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਲੋਕ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਗਈ ਇਸ ਦੌਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚਾਰ ਲੱਖ ਤਕਰੀਬਨ 432000 ਗਿਣੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਨ ੧੮੬੮ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ੧੧ — ਲੱਖਾਂ ਵਧ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਗੀ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸੀ।

ਸਨ ੧੮੬੬ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਵਧਾਇਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੌਰੇ ਕੋਈ ਔਕੜ ਜ਼ਾਹਰ ਤੇ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ।

ਨੋਟ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਸਭ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਲੋਕ ਦੂਰੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਅਡਿਗ ਨਹੀਂ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਾਂਗ ਪਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਖ ਤੇ ਜਾਰ ਸਭਾਂ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾ। ਇਹ ਸਦਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ ਬਾਹਰ ਸੀ ਜੋ [illegible] ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਸਭ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੇ ਤੇ ਖਿਆਲ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਜੋ ਵਰਤ [illegible]

ਕ੍ਰਿ: ੧੯੬੯ ੧੮੬੨ ਈ: ਸੀ ਇਹ ਸਦਾ ਵਰਤ, ੧੮੬੩ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਵਾਰਾ ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਅਜ ਤਕ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ~~ਇਸ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਤਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ~~

੧੮੬੬ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਾਲੀ ਪਾਬੰਦੀ ਢਿੱਲੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਵੱਡੇ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ।

ਸਨ ੧੮੬੭ ਵਿਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਗੇ॥ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ~~ਇਕ ਸਰਕਾਰ~~ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਐਲਾਨ ਸੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੁਪ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾਈ ਸਮਝੀ। ~~ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ~~ ਤੇ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪਾਈ॥ ~~ਪਰ~~ ਮਹਾਰਾਣੀ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੋਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠੇ ਕੇਵਲ ਪੌਲੀਸ ਭੇਜ ਦਿਤੀ॥ ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਰੋਜ਼ ਆਉਣਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖਦਿਆਂ ਸਨ:—

1. ਮਿ: ਐਨਕਰਬ੍ਹਤ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ ਪੁਲੀਸ
2. ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦੁਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ~~ਸਾ~~ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਦਫਤਰ ਅਫਸਰ
3. ਫ਼ਤਹਖ਼ਾਨ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲੀਸ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ
4. ਰਤਨ ਖਾਂ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲੀਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
5. ਮੋਹਨ ਪਰਕਾਸ਼ ਤਿਵਾੜੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਆਦਿਕ

ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਅਮਲਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ॥ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ/ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਦਿਨ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ॥

੧੯ ਮਾਰਚ ੧੮੬੭ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜੇ॥ ਜ਼ੂਰ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਤਿਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਗੁੰਜਾਊ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਜੋ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਰੁਕੀ ਤਸਲੀਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਸੋਂ ਉਨਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ॥ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਿਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪੰਥ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੋਣਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ॥

ਮੈਂ [ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼] ~~[illegible]~~ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਵੇਖ ਦਿਲ ਨੂੰ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕੀਤਾ॥ ~~ਜਿਸ ਤੋਂ~~ ਇਸ ਥਾਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ~~[illegible]~~ ਦੀ ਮੰਗ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਗੌਰਮੀ ਉਸ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਪਰਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਭਾਈ ਖਾਸ ਸਜਣ ਹਨ॥ ਮੈਂ ਆਪ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੀ ਹਾਂ॥

ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮਹੰਤਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਸਰਦਾਰ ਸਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ~~[illegible]~~ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕ ਕੁਤਰਕ ਦੂਰ ਕੀਤੇ॥

ਪੰਥਕ ਉੱਨਤੀ:— ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਕਿਰਤੀ ਤੇ [ਗਰੀਬ] ~~ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ~~ ਲੋਕ ਹੀ ਸਨ ਫਿਰ ਵਡੇ ਰਈਸ ਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਆਦਿ ਭੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਜੇ॥ ਕੁਝ ਸੋਢੀ ~~ਭੀ~~ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਭੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣ ਗਏ॥ ਕਿ ਸੋਢੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੋਢੀ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੋਢੀ ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ॥ ਰਾਜ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸ: ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ~~[illegible]~~ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰਦਾਰ ਸਿਖ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਚੀਨੀ ਘੋੜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ ਸੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਨੂੰ ਭੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਚੀਨੀ ਘੋੜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਸਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਪਮਾਲਾ:— ੧੮੬੭ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਪਮਾਲਾ ਤੇ ਪੁਜਨ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼* ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ~~[illegible]~~ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ॥ ਉਥੇ ਕੋਈ [illegible] ਗੜਬੜ ਕੁਝ [illegible] ਹੋਇਆਂ॥ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤੌਖਲਾ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੂਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੇ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣ ਗੇ ਪਰ ਇਸਤਰਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਤੌਖਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਭੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੂਕਾ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਕੂਮਤ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦੀ ਸੀ

ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਹਰ ਕੂਕਾ ਬਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੀ ਹੋਣਾ॥ ਇਹ ਹਾਲ ਏਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਕਿ ਕੂਕੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਸਨ॥ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਪਏਗਾ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਜਿਸਦੇ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪਏ ਗਾ। ਹਰ ਕਸਬਾਈਆਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਦੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖੰਡਨਾ ਗਏ॥ ਇਸ ਮੇਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋ 2000 ਹਜ਼ਾਰ ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੂਕੇ ਸਨ॥ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਸਰਦਾਰ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਆ) ਵੀ ਬਾਹਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਏ॥ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਗਈਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ॥ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਡਿਪਟੀ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਐੱਸ. ਪੀ ਨੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਨੇ 700 ਰੁਪਏ ਤੇ ਕਈ ਥਾਨ [illegible] ਕਪੜਿਆਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ ਵਿਚ ਅਰਪਨ ਕੀਤੇ॥ ਆਪਾਂ ਇਥੇ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਰੌਣਕ ਸੀ॥

ਮਹਾਤਮਾ ਹੁਕਮੀ :— ਸਾਡੀ ਹੁਕਮੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸਭ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੀ ਤੇ ਭਜਨ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸੀ॥ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾਂ ਹੁਕਮੀ ਕਰ ਕੇ ਪਰਸਿੱਧ ਸਾਡੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਥਾਪ ਕੇ (ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ) ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ॥ ਇਸ ਮਹਾਤਮਾਂ ਹੁਕਮੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਰਾਜ ਘਰਾਣਿਆਂ ਤਕ ਸੀ॥ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਹੀ ਇਸ ਮਹਾਤਮਾਂ ਹੁਕਮੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ :— ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਮੀਰ [illegible] ਦੇ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਰਾਜਾ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਦਰਬਾਰ ਪਰ ਵੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜਨੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਆਉਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਨੇਪਾਲ ਰਾਹ:— ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਸੁਦਾਗਰ ਰਾਹੀਂ ਚੀਨ ਵਪਾਰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ (ਤਿੱਬਤ ਰਾਹੀਂ) ਇਕ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸਾਖੀਆਂ ਬਾਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।

(ਗੁਪਤ ਸਰਗਰਮੀਆਂ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ~~ਸੂਬਾ~~ [illegible] ਰਾਜਾ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਦੋ ਪਰਚਾਂ ਦੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੁਝ ਗੁਪਤ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ। ਉਪਰੰਤ ਰਾਜਾ ਨੇ ੧੦੮ ਰੁਦਰਾਖੀ ਦੇ ਮਣਕੇ ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਇਕ ਰੇਸ਼ਮੀ ਥਾਨ ਤੇ ਇਕ ਗੁਰ ਘੋੜਾ ਆਦਿਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭੇਟ ਵਜੋਂ ਭੇਜੇ।

ਕਸ਼ਮੀਰ— ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਕੂਕਾ ਪਲਟਨ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਬਾਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਖਣ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੇ ਤੋੜ ਦਿਤੀ—

ਰੂਸ:— ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੂਬਾ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ~~ਰੂਸ ਦੇ ਸਬੰਧ~~ ਨੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਰੂਸ ਗਿਆ ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ:— ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਸਨ। ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਬਾਬਤ ਮੌਤ ਨਾਮੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। "ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ" ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਭੀ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਭੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਭੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੇ। ਉਧਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਗਊਵਧ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮੌਤ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਗਊ ਵਧ ਹੋਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਿਖ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤਖਤ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਲਗੇ ਵਾਸਤੇ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਉਤੇ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਗਊਵਧ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਗੇ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖ ਗਊ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਸਖਤੀ ਭੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਊਵਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਚੜ ਖਾਨੇ ਖੋਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਭੀ ਬੁਚੜਖਾਨਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੁਚੜਖਾਨਾ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਪਰ ਗੋਮਾਸ ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਟੋਕਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਗਲੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਦੇ ਦੇ ਵੇਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਗੋਮਾਸ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੀਰ ਬਣਿਆ ਸੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਕਰੜੇ ਸਾਸ਼ਨ ਦੀ ਡਰੀ ਜਨਤਾ ਇਹ ਭੀ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੀ ਜਿਗਰਾ ਕਰਕੇ ਬੁਚੜਾਂ ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਹੋਰ ਵਧੇ। ਉਹ ਇਸ ਪਰਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਮਾਸ ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਗਊ ਵਧ ਭੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਰਾਤ ਨੂੰ

ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸੁਟ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧੰਧਾ ਕਰਦੇ॥ ਇੱਥੇ ਕੰਢੇ ਦਰਿਆ ਗੋਮਾਂਸ ਦੀਆਂ ਬੋਟੀਆਂ ਕਰੀ ਫਿਰੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਦੀਆਂ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਮਲ ਦਾਰੀ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਭੀ ਮੂੰਹ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕੀ॥ ਸਰਕਾਰੀ ਰਵੱਈਏ ਵਿਚ ਵਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਦੁਆਬਤੀ ਨੇ। ਪਰਕਮਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਕਿ ਗਊ ਦੇ ਇਕ ਟੋਟੇ ਨੂੰ ਚੁਕ ਦਿਖਾਇਆ ਤੇ ਲਿਆਕੇ ਹਰਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਗੇ ਦਿਖਾ ਰਖਿਆ॥ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸਹਿ ਗਏ ਹੋ? ਇਸ ਨਾਲ ਉਤੇਜਨਾ ਤਾਂ ਫੈਲੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੁਆਬਤੀ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿਤੇ॥

ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਝ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖੀ ਅਤੇ ਸਹਿ ਨ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸਤਕਰਕੇ ਕੇ। ਪਰਕਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੋਟੀਆਂ ਚਾਈਆਂ ਤੇ ਉਸ ਬੁਚੜਖਾਨੇ, ਵਿਚ ਬਕਾਂਸਾਰ ਕੇ ਜਾ ਧਮਕੇ॥ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗਊਆਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਵੱਢੇ ਤੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਢਿਆ ਫਿਰ ਉਥੇ ਦੇ ਬੁਚੜਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਫ਼ਰਾਰ ਹੋ ਗਏ॥

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਕ ਵਿਚ ਕਈ ਨਿਹੰਗ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਪਕੜ ਲਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਤਨੀ ਸਖ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਕਤਲ ਹੋਣਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ॥ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚਮੜਾ ਦਾ ਖੋਲ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕਤਲ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ॥ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਦ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਗਊਆਂ ਤਾਂ ਬਚਾਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਗਰੀਬ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਬਚਾਓ ਤੇ ਆਪਣਾ ਜੁਰਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਕੇ

ਜਾਂ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਟੰਗੇ॥ ~~ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰ~~ ਮਤਿਹਾਨ
ਕੀ ਕਿ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਮੌਜਾਤ ਤੁਸਾਂ ਦੀਤੀ॥ ਸੀਸ ਚੀਰਿਆ॥ ਫੜ ਕੇ
ਪੱਕਿਆ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਜੋ ਕੋਈ ਵੇ ਚੋਣਵ ਕੇਈ ਦੂਜਾ ਹੁਣ ਦੇ ਵੱ ਜਾਏ ਸੋ
ਜਾਵੇ ਤੇ ਸਭੇ ਪਕੜ ਕੇ ਫਾਹਾ ਦੇ ਜਾਵੇ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਹੁਣ ਪਾਰ ਰਾਜੀ
ਵਾਰ ਨੂੰ ਲੀਗਾ ਕਰੇ॥

ਦੂਜੇ ਉਥੋਂ ਜਿਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੰਗਤ ਜਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸੇ ਤੇਰਾਂ ੧੩ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ॥
ਜੱਜ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਪਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਬੰਦੇ
ਹਨ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਨ ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਦਯਾ
ਕਰ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਨੌਬਤ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਇਕਬਾਲ
ਕਰ ਲੈ ਹਨ॥ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ ਇਹ
ਦਰਦ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ॥ ਇਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦਰਦਨਾਕੀ
ਸਭੀ ਸੁਣਾ ਦਿਤੀ॥ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਸਨ॥ ਜਿਵੇਂ ਹਾਲਾਤ
ਵਾਪਰੇ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਜਿਸ ਢੰਗ ਸਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ
ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ॥ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਕੇ
ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿਆ
ਗਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਕਰੀਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ
ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ॥ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਉਸਤਾਦ
ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ

ਤੇਰਾਂ ਰਸਰ ਬਾਂਧ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਤਬ,

ਪਰਤ ਖਿਸਕੇ ਹਤਿਆਰੇ ਚੜਤ ਹੋਰ ਪੈ,

ਸੁਧਾ ਸਰ ਆਦਿ ਹੌਰ ਔਰ ਜਿਤੇ ਨਾਮੀ ਨਾਮੀ,

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨਹਿ ਕੇ ਦਖਿਆਰੇ ਦੀਨੇ ਔਰ ਪੈ,

ਦੇਸ ਖਾਤਰ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਸ਼ੇਰ ਕੂਕੇ ਤਕ

ਭਾਰਤ ਮਹੂਰਤ ਆਪ ਜੀਏ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "

(ਪੰਜਾਬਣ ਪਨਾ ੮੦)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਦਾ ਫ਼ਾਹ, ਜਦੋਂ ਜਾਣਦਾਂ ਜੇ ਇਸ ਬਦਲੀ ਫਾਂਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਰੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਹੱਸੇ ਮੰਗਵਾਏ ਜਾਣ" ਦੂਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ, ਕਰ ਕੇ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਦਾਰ ਕਰਨਾ। ਉਪਰੰਤ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਦੇ ਫਾਂਸੀ ਵਾਲੇ ਆਸਪਾਸ, ਤੇ ਜਾਣਾਂ ਜੇ ਸੋਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ, ਰਹਿਰਾਸ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ "ਤੇਰੀ ਸਰਨ, ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ - - - ," ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਾਂਸੀ ਰੱਸੇ ਖੁਦ ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਂਗੇ, ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾਵਾਂਗੇ ਕਿਸੇ ਜੱਲਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਛੂਹਣ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗੇ ਜੋ ਇਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮੰਨੀਆਂ ਇਹ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੱਸੇ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ ੧੮੭੨ ਸੰਨ ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਦਿਨ ਬਣ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ

੧ ਸੰਤ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

2 " ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਤਾਹਲਾ

3 " ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਮੰਡੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

੪ " ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨਾਰਲੀ ਜਿ: ਲਾਹੌਰ

ਇਸੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਲੇਪਾਣੀ

ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:—

੧. ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ

੨. ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ

੩. ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ

ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਾਲੇ ਵੀ ਭੁੱਖ ਨੇ ਘੇਰੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ~~ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦੀ ਸਹਾਇਤਾ~~ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:—

੧ ਸੰਤ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਜੈਪੁਰੇ

੨ ,, ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਟੱਲਾ

੩. ,, ਅੜਬੰਗ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਮੁਲਾਣਾ

ਇਸ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਗਈਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਾ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ:— ~~੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਕੋਟਲਾ ਸ਼ਹੀਦੀ~~

~~ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਥਾ ਕੂਕਾ ਮੋਰਚਾ ਹੋਇਆ~~ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਸਾਕਾ ~~ਇਸ~~ ਕਿਸੇ ਕੂਕਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਨਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਗਊ ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੂਕੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਿਖਰ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੂਕਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਇਕ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਰਲੱਥ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨਕਲਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਗਣਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਤੇ ਇਕ ਜੋ ਜਾਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਰਪਣ ਕੀ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕੁਝ ਹੋਣਾ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਦਲੇ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹੀਦ ਇਸ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਅਜੀਬ ਤਮਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਜਮਾਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਦਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਨ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ।

ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੋਗਿਆ ਤੇ ਖੰਡੇ ਖੰਡ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਤਾਂ
ਸਰੂਪ ਹੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਸਾਫ ਉਲਟ।

ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪਰ ਇਸ ਅਜੋਕ ਅੱਗ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ੀ
ਪੰਥ ਵਾਲੇ ਕੂਕੇ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਇੱਕ ਤੱਕ ਦੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਇਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ
ਸਮੇਂ ਅਜੋਕ ਨਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ
ਰਾਜ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਕੀਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਬਾਰਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ
[illegible] ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ੧੦੧ ਸਾਲਾਂ
ਦੇ ਮੌਕਾ ਪਾਲ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ੨੮ ਪੋਹ ੧ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੯੨੮ ਬਿਕਰਮੀ
ਤੱਕ ਅਨੁਸਾਰ ੧੧ ਅਤੇ ੧੨ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੯੭੨ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਮਨਾਇਆ
ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ
ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜੋੜ ਸੀ।
ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੂਬਾ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਰਦੇਸ਼
ਨੂੰ ਬਾਜੀ ਵਿਚ ਸਾਫ ਧਾਰਤ ਤਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
੧੧ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਲੋਹੜੀ ਅਤੇ ੧੨ ਨੂੰ ਮਾਘੀ ਸੀ। ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੇਲੇ ਦਾ
ਮੌਕਾ ਪੈਂਦਾ ਜਿਥੇ ਸੰਗਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਗਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੀਆਂ
ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਕੂਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਧਾਰਨਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਦੇ ਤਪ ਅਸਥਾਨ [illegible] ਪਾਸ ਸਰਦਾਰ [illegible] ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ
[illegible] ਸਿੰਘ ਸਰਵੇਣੀ ਇਸਥਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ
ਦਲ ਸਿੰਘ ਅਜੋਕ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਆਦਿ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ
ਆਗੂਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵੇਖਣੇ
ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਸਾਫ ਧਾਰਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ
[illegible] ਇਸਥਾਨ ਸਰੋਵਰਨਾ ਨੂੰ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਆ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਉਨ
ਦੀ ਘੜੀ ਦਾਤਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਇਕ ਪੱਖ ਉਤੇ
ਧਾਰਨਾ ਦੇਖੂ ਸਦਕੇ ਕਰਕੇ ਚੇਤਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੱਖ ਉਤੇ ਦੇਖੂ ਤਾਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕਆਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤੁ ਆਪ ਹੀ ਉਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਇਸਾਂ ਪੱਖ
ਸੋ ਕਰ ਕੇ ਕਰ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕੋਈ ਉਤਰ ਜਾ ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੇ ਸਮਾਗਮ
ਉਸਦਾ ਹੀ ਚੇਤਿਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਤ ਪਹੁੰਚੀ॥

ਜਿਸ ਤੇ ਜੈਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਠੋਡੇ ਨਿਕਲਿਆ ਦਿਸਿਆ। ਰੋਤਕ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਬੰਦ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਤਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੂ. ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦਾਸ ਸਰ ਪਤਾ ਲਿਆ ਕਿ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪੁਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਦਰਸ਼ ~~[illegible]~~ ਹੋਂਦਰ ਸੂ. ਗੀਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬ ਗਾਈ ਸਿੰਘਾਂ ਅਜੇਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਬੀਤਿਆ ~~[illegible]~~ ਵਿਸਾਰਥ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਤੇ ਸੁਜਾਗਤਾ ਨੇ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੂ. ਗੀਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਾਇਸ ਉਤੇ ਇਕ ਸਰੀਰ ਧਰਤ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਨ ਟੱਪੇ ਹੋ ਸੁਣੇ ਹੈ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਰੋਟੀ ਉਤੇ ਸੇ (180) ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਰੀਰ ਟੱਪ ਗਈ।

ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਲੇਰਕੋਟਲਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ~~[illegible]~~ ਸਾਹਬਜ਼ਾਦਾ ਦਾ ਪਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਹੋਰ ਰੁਕੋ। ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰੋ। ਅਗੋਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲਿਆਂ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਜਲਦ ਤੇ ਫੌਰਨ ਹੋ ਜਾਏ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੱਦਰੋ ਛੱਡਦੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸੂਬਾ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਥੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਕੂਕੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਉਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਅੰਡ.ਰਸਨ ਨੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਕਿ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਜਾਓ।

ਸੂ. ਗੀਤਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਮਲੋਧ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ~~[illegible]~~ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਆਦਿਕ ਦੇਣ ਤੋਂ ਉਕਾ ਹੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਹੋ ਪਈ। ਸੂ. ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਆਪ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਕੀਤੇ ਮਾਰ ਗਏ। ਨਾਲੇ ਦੋ ਕੂਕੇ ਵੀ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸੇ ਸਮਿਆਂ ਅੰਦਰ ਕੂਕੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੂਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਕਿ ਬਗਾਵਤ ਫੈਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਵਿਰੋਧ ਸਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਾਂ ਧੜਾ ਧੜ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਜੁਰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਤੌਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਮਦਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਰਾ ਰਿਆਸਤਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਹੁੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਪਾਣੀ ਰਿਆਸਤੀ ਆਧਾਰ ਸੀ। ਹਮਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਸਾਰ ਪੁਲੀਸ, ਫੌਜ, ਅਤੇ ਖੇਧਤਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਆ ਡਟੇ। ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤਲਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਆਦਿਕ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੂਕੇ ਕੀਰ ਪਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜੱਫਾ ਪੀਣਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਤਰੀ ਪਾਸਾਉ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਾ ਕੇ ਉਹ ਹੱਥ ਵਿਖਾਏ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਨੂੰ ਭਾਜ ਪਾ ਦਿਤੀ। ਜਦ ਸਿੰਘ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜਨ ਹੀ ਲੱਗੇ। ਤਾਂ ਰਿਆਸਤੀ ਦਲ ਨੇ ਫਿਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਮੁੜਕੇ ਟੱਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਵਿਖਾਈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਾਰ ਲੱਗ ਕੇ ਮੁੜ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਕੂਕੇ ਸੱਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕੇ ਫੱਟੜ ਹੋਏ। ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਅੱਠ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਤੇਰਾਂ ਫੱਟੜ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਦੀ ਹਾਲਤ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕੋਤਵਾਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ ਜਿਸ ਜਿਸਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਚੌਧਰ ਕਤਲ ਕਰਾਇਆ ਸੀ।

ਉਧਰ ਜਦ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਟੱਪੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਫੱਟੜਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ ਅਤੇ ਪਕੜੀ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆ ਗਏ

ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਤਰ ਕੇ ~~ਤੇਜ਼ ਵਲ~~ ਫੱਟੜਾਂ ਨੂੰ ~~ਤੇ~~ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਹਿਬ ਆਂ ਪਹਾੜ ਨੇ ਸੰਗਿਆ ਪੁਲਿਸਿਆਂ ~~ਲੋਕ~~ ਖੋਜ ਜੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਤੁੜਆ ਘੇਰਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਹਾ "ਸਿੰਘੋ ਪਕੜ ਹੋ ਜਾਓ, ਵਿਚਾਰਾ ਕਰੋ ਹੈ। ਕੀਤਾ ਸਿੰਘ ਕਿਥੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ" ਕੂ ਜੋਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਸਰਦਾਰਜੀ

ਉਹਨੇ ਘੋੜਾ ਜੋ ਭਜਾਇਆ ਤੇ ਸਰਦਾਰਾ ਜਾਣ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ। ਪਠਾਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਪਠਾਣਾ! ਆਖੀਂ ਨਾ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਦੇਵੀ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਰ ਤਾ ਕਰੂੰ" ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਪਠਾਣ ਨੇ ਤੁਰਤੀ ਨਾਲ ਸਰਦਾਰ ਸ੍ਰ. ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਰਦਾਰ ਸ੍ਰ. ਵੇਲ ਚੂਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਅੱਖੀ [illegible] ਕਰਕੇ ਵਾਰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਫਿਰ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਤਾਂ ਬਚ ਲਿਆ ਪਰ ਗੁਟ ਕਟਿਆ ਗਿਆ ਗੁਟ ਵਢਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਸ੍ਰ. ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਖਾਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿਰ ਧੜ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਕੇ ਗੇਂਦ ਵਾਂਗੂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗਾ। ਪਠਾਣ ਦਾ ਦੀਨ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤੇਘਾ ਤੇਘਾ ਕਰਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟੇ ਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਵੱਲ ਤੋਲਿਆ ਦੀ ਨਾਂ।

ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ— ਇਥੇ ਰਣ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਫੌਜ ਅੰਦਰ 'ਰੱਫੜ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।। ਇਥੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਤੇਗ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਥੇ ਦੇ ਤੇ ਤਪਿਆ ਤਾਂ ਖੂਨ ਖੌਲ ਗਇਆ।। ਫਿਰ ਸਾਥਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਹਿਆ, ਕਿ ਤੁਸੀ ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਪਰਿਣਾਮ ਹੈ ਉਹ ਭੁਗਤਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨੀ ਸਿਰਦੇਸ਼ ਨਾ [illegible] ਮਜ਼ਾ ਭੁਗਤੇ।। ~~[illegible]~~ ਦੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਹ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜੋ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ ਉਹ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਝ ਤਾ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਬਾਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਜੋ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੬੮ ਸੀ ਜਿਨ ਵਿਚ ਦੇ ਸਾਈਆਂ ਤੀ ਸਨ ਜੋ ਤੋਟੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀ ਸਭੇ ਨਾਲ ਆਈਆਂ ਸਨ।।

ਬੰਨ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੋ ਪ੍ਰ ਬਾਰੇ ਦਾ ਬਾਹੇਰਦ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਧਾਸ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ।। ਸ੍ਰ: ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਛੇਤੀ ਮੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਜਾ ਲੱਥ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੇ ਟੋਰਿਆ।। ਉਹ ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਰ ਗੜ੍ਹ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਨੇ ਉਹਨਾ ੬੮ ਸਿੰਘਾ ਨੂੰ ਸੋਰ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ੨੬ ਸਿੰਘ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ॥

ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ :— ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿ. ਕਾਵਨ ਨੇ ੧੫ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ੫੦੦ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਛੇਤੀ ਫੌਜ ਤੇ ਤੋਪਖਾਨਾ ਆਦਿ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ॥ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਾਵਨ ਆਪ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ ਤੇ ਨਾਭਾ ਦੀ ਫੌਜ ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਭੀ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਸਨ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਿੱਲੀ-ਅੰਬਾਲਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਭੀ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਤੋਪਖਾਨਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਕਿਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਭੀ ਕਬਜ਼ਾ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ॥

੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਨਾਜ਼ਮ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਇਹਨਾਂ ੬੮ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ॥ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਲਦ ਹੀ ਪਿੰਡ ਰੜ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅਜ ਤਕ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥ ਇਥੇ ਬਾ ਵਰਦੀ ਪਲਟਨਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਫੌਜ ਤੇ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਸਨ ਸਤ ਤੋਪਾਂ ਅੱਡੋ ਅੱਡੀ ਬੀੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਹੋਰ ਦੋ ਤੋਪਾਂ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਵਰਤਨ ਲਈ ਬਾਰੂਦ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ॥ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਾਏ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਫ਼ਾਈ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪੁਛੇ ਹੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ॥ ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਜੈਕਾਰੇ ਬੁਲਾਇਆਂ ਤੇ ਛਾਤੀਆਂ ਤਾਣ ਤਾਣ ਕੇ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣ ਲਗੇ॥ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹ ਉਕਾ ਹੀ ਝੂਠ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜੋ ਉਸ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈਣ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ

ਨੇ ਘੋੜੇ ਘੜੀ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਸਾਕਾ ਆਪੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਬਾਗ਼ੀ ਕਹਿ ਕੇ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ॥ ਅਤੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤੋਪ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ॥ ਇਕ ਜਦ ਤੋਪ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕਾਵਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੋਪ ਵਲ ਪਿਠ ਕਰ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਇਸ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਇਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਿਠ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਗੋਲੇ ਖਾਵਾਂਗੇ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਥੇ ਹੋਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਰਤਨ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਭੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਚਰਜ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ 'ਘੋੜੇ' ਤੋਂ ਪਿਛਾ ਘੜੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਸਿਦਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਭਿਆਂ ਨੂੰ ।। ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਤਾਹੀਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਭ ਸਚਾਈ ਹਾਂ॥ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਦੋਹਰਾ:- ਆਸ ਸਿਦਕੀ ਉਪਕਾਰੀਆਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਪਿਆਰ।
ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਭਿੱਜੇ ਰੰਗੀ ਰੁੱਤੀ ਨਾਲ॥
'ਘੋੜਾ' ਛੱਡਿਓ ਸਾਰ ਕੰਨਿ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸਭ ਅੰਗ॥
ਸਿਦਕ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਖੜੀਆਂ ਇਸ ਅਚਰਜ ਇਸ ਤੌਰ॥
ਜਦਾਂ ਪਹਿਲਾ ਤਾਂ ਸੱਚ, ਮੰਗਣ ਦੇ ਹੋ ਰਹਨ॥
ਉਨ ਭੀ ਸਿਦਕ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਰੱਬ ਆਂਸਦੀ ਦਰਨ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਦੋਹਰਾ ਉਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਲਿਖਿਤ ਇਤਬਾਰ ਮਾਹਿ।
ਹਮ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਮੇ ਲਿਖਤ ਹੈ ਅਬ ਸਾਰ ਸੁਨਾਏ॥

ਚੌਪਈ

ਸੰਮਤ ਉਨੀ ਸੈ ਅਠਾਈ । ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਸਿਦਕ ਤਪ ਧਾਈ ॥
ਜੋ ਬੂਚੜ ਗਊਆਂ ਦੇ ਘਾਤਕ । ਤਿਨਕੇ ਸਿੰਘ ਭਏ ਖਿਲਾਫਤ ॥
ਜਬ ਸਿੰਘਾ ਮਾਰਤ ਪਕੜੇ ਗਏ । ਢਕੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਆਏ ॥
ਉਨ ਨਿਤ ਹੁਕਮ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਹਿਓ। ਇਨ ਕਉ ਤੋਪਨ ਸੰਗ ਉਡਾਇਓ ॥
ਜਬ ਇਨ ਹੁਕਮ ਉਨ੍ਹੋਂ ਸੁਣ ਪਾਇਓ। ਖੁਸ਼ੀ ਭਏ ਅਤਿ ਜੀਅ ਹੁਲਸਾਇਓ ॥
ਮੁਖ ਪਰ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹੀ ਦਿਖੇਂਗੇ। ਗਾਵਤ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦ ਉਚਰੇਂਗੇ ॥
ਚੀਰੇ ਪਰ ਸਿਰ ਆਗੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਤਿਹ ਤੋਪਨ ਇਸ ਜਾਂਦੇ ਸੰਗੇ ॥
ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਤੂੰ ਰਾ ਸਾਰੇ । ਜਗ ਜਾ ਕੀਨੇ ਪਾਪ ਨਿਵਾਰੇ ॥
ਇਹ ਹਮਨੇ ਖੁਦ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੇ। ਦੇਖਤ ਹੀ ਜੋ ਭੀਗ ਆਪਾਰੇ ॥
ਤਿਨ ਕੀ ਸਿਫ਼ਤ ਪਾਰ ਉਚਾਰੇ। ਸੋ ਹੈਂਗਨ ਤਿਨ੍ਹੇ ਸਿਖ ਸਾਰੇ ॥ ....

~~ਇਹ ਸਿੰਘਾਨ~~

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਪੰਨਾ ੫੧੮-੧੯)

ਇਹਨਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਭ ਤੋਂ ਦੇ ਗਰੁਪ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗਰੁਪ ਵਿਚ ਜੋ ੫੦ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ: ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੋਪਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਾ ਖੜੇ ਹੋਏ॥ ਈਸਵਰ ਦਾ ਕਰਨਾ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦ ਤੋਪ ਚਲਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਤੋਪ ਚਲੀ ਹੀ ਨਾ ਉਹ ਪਲੀਤਾ ਛੱਡ ਗਏ॥ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਤੇ ਫਿਰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਭੀ ਤੋਪ ਨਾ ਚਲੀ ਸਗੋਂ ਪਲੀਤਾ ਛੱਟ ਗਈ ਤਾ ਸ: ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ~~ਕਿ~~ ਕਿਹਿਆ ਤੇਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਖੂਨਾਂ ਤੁਸਾਂ ਤੋਪ ਚਲਾਉ [ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ... illegible] ਚਲੇ ਗੀ॥ ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਤੋਪ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਉਡੇ॥ ਫਿਰ ਜੀ ਦੂਜਾ ਗਰੁਪ ਸਤ ਸਿੰਘ ਜੋਰ ਤੋਪਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਖੜੋਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਭਾਵ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੇਵਲ ੪੯ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ॥ ~~[illegible]~~

ਇਸ ਦਿਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਅਗੇ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ ੪੯ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਰ ਸੀ ਉਹ ਇਕ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਾ ~~[illegible]~~ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੀ॥ ਇਸ ਦੀ ਭੋਲੀ ਸੂਰਤ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਵਨ ਦੀ ਮੇਮ ਨੇ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ॥ ਕਾਵਨ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ॥ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੋਹ ਆ ਗਿਆ ਉਸਨੇ ਉਛਲ ਕੇ ਕਾਵਨ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਫੜ੍ਹ ਲਈ ਤੇ ਏਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਫੜੀ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ~~ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਵਢਿਆ ਗਿਆ ਤੇ~~ ~~[illegible]~~ ਪਾਸ ਖੜੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਕਟ ਦਿਤੇ ਤਦ ਕਾਵਨ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ॥ ਇਤਿਹਾਸ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ੫੦ ਦੱਸਦਾ॥

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲਾ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਿਥ ਭੀ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ॥ ਇਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤਾਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਮੈਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪੇ ਕਾਵਨ ਨੇ ਭੀ ਛੱਡੇ ਤੇ ਦੰਗੇ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿਤਾ ਸੀ॥ ਫੋਰਸਿਥ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਕਾਵਨ ਨੇ ਆਪ ਹੁਦਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹੇ ਭੀ ਪੁਛੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ~~[illegible]~~ ਕੇ ਭਾਰੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਫਿਰ ਭੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਮਨ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ॥

ਇਸ ਦਿਨ ~~[illegible]~~ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਸੀ ਜੋ ਸਧਾਰਨ ਪਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤੀ ਇਕ ਜੇਠ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਪਹੁੰਚ ਘਟੀ ਸੀ॥ ਕਾਵਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੱਦ ਛੋਟਾ ਹੈ ਤੋਪ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤੇਰੇ

ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤੁਲ ਸਕਦਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥ ਇਹ ਗੱਲ ਫਰਿਆਸ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ਾਲਤ ਨੇ ਕਹਿ ਸਕਿਆ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਫੋਟੋਆਂ ਚੁਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਧਰ ਲਈਆਂ ਤੇ ਉਤੇ ਖੜ੍ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਸਾਹਿਬਾ "ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਿਸਮ ਸਾਡਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿਥਿਆ ਹਵਾ ਹੋਵੇ।" ਇਸ ਤਰਾਂ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ੧੬ ਕੂਕੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿਤੇ ਗਏ॥

ਪਰਦੇਸ਼ ਗਮਨ :— ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੌਹੀਦੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ 'ਸਾਹਿਬ' ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ* ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਤੀ - ਛੇਵੀਂ ਆਦਿਕ ਪਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਇਹ ਅੱਜ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਪਰਦੇਸ ਜਾਣਾ ਹੈ॥ ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ, ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰੋਕੇ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਕੀ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ? ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ ਤੜਫ ਤੜਫ ਕੇ ਪਾਗਲ ਹਿਤੇ ਸਾਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ ਕੀ ਉਡੀਕਣਾ ਹੀ ਰਹੇ ਗਏ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕੇ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗ ਗਈ॥

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਮੈਂ ਆਪ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਛੋਟਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਵਰੀ ਭੀ ਆਪ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜ ਆਪ ਮੰਗੀਵੇਰਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰੋ॥ ਆਪ ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਜਗਾ ਮੈਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ॥ ਜੋ ਭੀ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਰਕਾਰ ਲਾਏ ਗੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤ ਲਵਾਂ ਗਾ॥ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਐਸੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾ ਦਿਉ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਦੇਸ ਜਾਣ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਗਿਆ ਦਿਉ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਇਹ ਰਸ ਮੰਗਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਬਿਨਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਫੈਲਣਾ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ॥ ...... ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—

" ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਿਆ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਵਾਰੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ...

ਨੋਟ : ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਿੰਡ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾਂ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਦਾ ਡਰ ਦੀਆਂ ਧਮਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਜਾਣ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮਰਦ ਆਦਿ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ॥ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰਦੇਸ ਜਾਣ ਦਾ॥

ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਾ ਪੰਜਾਬ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਪਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਜੋ ਲਹਿਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ~~ਨੇ~~ ਅੰਦਰ ਉਠੀ ਸੀ ਉਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਰਹਣੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਸਹਿਣ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੱਗੇ ਉੱਠੋ ਤੇ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜੀ। ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਜੋ ਸਰਦਾ ਹੈ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਥ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਕੁੱਖੋਂ ਜੂਝਣ। ਜਦ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚਰਿਤ ਰਹਿਣਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਪੰਥ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰੱਖਣਾ।

ਭਾਈ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ" ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਸਦਾ ਸੀ ਦਾਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਮੈਂ ਉਸ ਕਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੋਵਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੰਮੀ ਯਾਤਰਾ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ~~ਸੰਗਤਾਂ~~ ਹੋਈਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦੇਣੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਰਾਜੀ ਰੰਘੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਡੇ ਉਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਗਾਡੀ ਨੂੰ ਗੱਡਾ ਤੋਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਗੱਡਾ ਤੋਰਿਆ ਗਿਆ। ਸਭਨਾਂ ਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਥਾਂ ਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੇ ~~ਫਿਰਿਆ~~ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਅੱਗ ਵਿਚ ਗੱਡੇ ਦੀ ਆਖਰੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਬਰਕਤ ਸਿੰਘ ਗੱਡੇ ਉਤੇ ਨਾਲ ਸਵਾਰ ਸਨ। ਤੇ ਸੂਬਾ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ।

੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਤੜਕੇ ਹੀ ਚਾਰ ਵਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਬਰਕਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ੧੨ ਨੰਬਰ ਰੇਜਮੈਂਟ ਦੀ ਇਕ ਗਾਰਦ ਅਤੇ ਮਿ: ਕੋਵਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਸਪੈਸ਼ਲ ਟਰੇਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ~~ਅਲਾ~~ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਪੁਚਾ ਦਿਤਾ ~~ਗਿਆ~~। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯਾਗ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਉਧਰ ਤਾਂ ~~ਸ~~ਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਏਧਰ ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਉਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਟੁਟ ਪਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਤੇ ਫਾਂਸੀ ਆਦਿ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਸਰਕਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਪਾਣੀ ਸੰਗਤ ਉਸ ਪਹਰਾ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ~~ਸੀ~~ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ

ਕੈਦੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਭ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਘਰੀਂ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਜੋਰ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜੰਗ ਲਈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਸਿਰੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜੇਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਭਾ ਦਾ ਦਿਨ ਪ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਦੇਰ ਉਥੇ ਠਹਿਰੇ-ਗਾ। ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਕੱਠੇ ਕੂਕਾ ਆਪਣਾ ਇਕੱਠ ਜਾਂ ਦੀਵਾਨ ਆਦਿਕ ਨਹੀਂ ਸਜ ਸਕਦੇ।

ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਕੈਦੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਚੌਕੀ ਬਿਠਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ~~[illegible]~~ ਅਤੇ ਹਰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਕਿਸੀ ਪਾਬੰਦੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ~~ਕੂਕਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨੀ ਚਹੀ।~~

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਸੇ ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਰ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਦਿਸਣ ਲਗੀ ਕਿ ਉਹ ਬਰਮਾ ਵਿਚ ਰੰਗੂਨ ਵਿਖੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਦਨ ਜਾਣੀ ਜੇਲ ਦੇ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ।। ਪੰਜ ਦਿਨ ਹੋਰ ਇਹ ਵੱਡ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਲਾਵਤਨ ਕਰ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਿਧਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਲਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਮਿਲਟਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਖਤਾਂ, ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਗਵਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਰੂਰ ਬਗਾਵਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕੋਰੇ ਰਾਜਾ, ਜੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਆਮਦਨੀਆਂ ਵਧਾ ਰਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਨੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ੧੮੧੮ ਦੀ ਧਾਰਾ ੩ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ~~ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਦਨ, ਚਿਨਾਰ ਦੇਸੋਂ ਕੱਢੇ ਤੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿਤਾ।~~

ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਾਏ ਤੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਹਨ:—

੧. ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਜ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਬਰਮਾ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ॥ ਉਥੋਂ ਫਿਰ ੧੮ ਸਤੰਬਰ ਸਨ ੧੮੮੦ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਨਾਮ ਕਿਸ਼ਤੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਕਰਕੇ ਮਰਗੋਈ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤਾ।

੨. ਬਾਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ, ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਹਾੜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਦੇ ਕਿਲਾ ਆਸੀਰ ਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

੩. ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਖੇਮਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible] ਕਿਲੇ ਭੇਜੇ ਗਏ।

੪. ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੁਕਮਾ ਸਿੰਘ ਚੁਨਾਰ (ਯੂ:ਪੀ) ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ।

੫. ਬਾਬਾ ਸਾਹਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਦਨ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

~~[illegible] ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ — ਮਰਗੋਈ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ~~

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਪਿਛੋਂ:— ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕੂਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਜਾਣ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ॥ ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਉਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦਬੀਜਾ ਬੜਾ ਕਰੜਾ ਸੀ॥ ਹਰ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਕੂਕੇ ਹੀ ਸਾਬਤ ਕਦਮ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਵਾਰ ਛੱਡੇ ਸਨ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ~~[illegible]~~ ਘਟਨ ਲਗੀ॥ ਆਖਰ ਜੀ ਫਿਰ ਇਕ ਮਿਸਤਰੀ ਬਾਬ ਕਰਮ ਦੀ ਸੋਚ ਨੇ ਬਾਬਾ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਰੰਗੂਨ ਬਰਮਾ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬੰਗਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ~~[illegible]~~ ਦਿਲੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫ਼ਰ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਸੀ॥ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਣ ਤੇ ਅਨੇਕ (੨) ਠਾਰ ਦਈ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਹਰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਦੁਖ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਝੱਲ ਕੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਨ ਬਣਾਇਆ॥ ਕਈ ਕੂਕੇ ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਭੇਸ ਬਦਲ ਬਦਲ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜੇ ਸਨ॥

[illegible]

ਇਸ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹਰੀ ਰਖੇਗਾ ॥ ਮੇਰੇ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਉਹ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਸਕੇ ਗਾ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੱਕੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਾ ਸਕਾਂਗਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੮ ਤੇ) ਇਸ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਸੀ ॥ ਕਿਤਾਬ ਸਫ਼ਾ ਨੰ: ੯੮ ਤੇ (2)

ਗੋਲਮੇਜ਼ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ——— ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕੂਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ~~[illegible]~~ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਮਰਗੋਈ ~~[illegible]~~ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ॥ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਕਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ॥ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਰਾ ਤਾਂ ਹੈ ਸੀ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਟੋਕ ਮੇਲ ਜੋਲ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ॥ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੯੪੪ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ॥ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗ ਸਕਿਆ ॥ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੯੪੪ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਗੋਲਾ ਮਰ ਗਿਆ ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੈਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ~~[illegible]~~ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਤ੍ਰਿਆਸਭਾ ਵਿਚ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਸਮਾਧ ਬਣਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ॥ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਫ਼ਰੇਬ ਸੀ ॥ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੋਥੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪੋਥੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰੀ ਜੋੜੇ ਕਪੜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਉਹ ਵੇਖਣਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਜੀਉਂਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਸੰਗ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਕੜਾ ਸੀ ॥ ਇਹ ਕਪੜੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮੇਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਬਾਰੇ ਸ: ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ~~[illegible]~~ S.D.O.

ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੮੮੦ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਦੇ [illegible] ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜੇ [illegible] ਗਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੇ [illegible] ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਆਪਣੇ

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਣ॥ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਫੁਰਮਾਬਰਦਾਰੀ ਤੇ ਸ: ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਸਾਹ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ॥

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਕਈ ਗੱਦਾਰੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਾ ਮਿਲਦੇ ਵਿਸਾਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੇਹੜੀ ਜੇਹੜੀ ਗੱਲ ਫੁਰਮਾਏ ਸਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਹਰ ਇਕ ਸੱਚੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੋਈ ਹੈ:-

ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ:- ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਦਾ ਕੌਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਅੱਸੂ ਦੇ ਤੀਜੇ ਨਵਰਾਤ੍ਰੇ ਸੰਮਤ ਬਿ: ੧੮੭੬ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ॥ ਆਪ ਬੜੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸਨ॥ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਤਾਂ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ॥ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਂਦੇ॥ ਆਪ ਨੇ ~~[illegible]~~ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰਦੇਸ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪੰਥ ਉਤੇ ਭਾਰੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਝੱਖੜ ਝੁਲਿਆ॥ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੜਾ ਹੀ ਰੋਮਾਂਚਕਾਰੀ ਤੇ ਹਿਰਦਾ ਵੇਧਕ ਹੈ॥ ~~[illegible]~~ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਪਰਬਤ ਵਾਂਗੂ ਅਡੋਲ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਥ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਗੋਵਰਧਨ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਉਂਗਲੀ ਤੇ ਚੁਕ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਬ੍ਰਿੰਦਾਬਨ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ॥ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬਾਗੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਕੂਕਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਮੂਲ ਤੋਂ ਉਖਾੜ ਦੇਵੇ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾ ਨੇ ~~[illegible]~~ ਨਾ ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣ ਦੀ

ਪਰੇਰਨਾ ਵਿਚੋਂ ਸਗੋਂ ਅਜੋਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਸਕਣਾ ਆਪ ਦੀ ਬੜੀ ਵਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥

ਆਪ ਬੜੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਬੜੇ ਔਖੇ ਨਾਲ ਸਭ ਸੰਕਟਾਂ ਸਹਿਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੈਦੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਸੀ॥ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈ ਹੀ ਸੀ ਸੁਸੀਲਾ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਤਾਅਨੇ, ਮੇਹਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਬਾਜ਼ੀ॥ ਸੂਬੇ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਵਲੋਂ ਝੂਠੀਆਂ ਤੋਹਮਤਾਂ, ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਮਿ: ਵਾਰਬਰਟਨ ਵਲੋਂ ਆਏ ਦਿਨ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਧਾੜ ਨਾਲ ਵੀ ਦੰਗੜ ਦੰਗੜ ਕਰਦਿਆਂ ਘਰ ਵੜਨਾ ਅਤੇ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜ ਉਸ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਰਖਣਾ ਪੜੀਆਂ ਸਾਧਾਰਣ ਗਲਾਂ ਸਨ॥ ਪਰ ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦੇ॥ ਇਤਨੀ ਕਠਨਾਈ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਸੁਚੱਜ ਨੀਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤੜਕੇ ਦੀ ੨੧ ਮਾਲਾ ਪੱਕੀਆਂ ਫੇਰਦੇ ਭਗਉਤੀਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਨੇੜ ਪਾਠ ਇਹ ਨੀਯਮ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਸੀ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਵਾਰਾ ਚਲਾਇਆ ਲੰਗਰ (ਸਦਾਵਰਤ) ਪੂਰਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ॥ ਹਰ ਆਇਆ ਗਿਆ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਿਆਰ ਭੋਜਨ ਮਿਲਦਾ॥ ਆਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲੰਗਰ ਤੇ ਭੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਘੜੀ ਆ ਗਈ। ਸੰਮਤ ੧੯੫੬ ਬਿਕਰਮੀ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ, ਕੰਗਾਲਤਾ ਦੇ ਭੁਖੇ ਲੋਗ ਅੱਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਦਰ ਦਰ ਭਟਕਣ ਲਗੇ॥ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੰਗਰ ਤਾਂ ਪਰਸਿਧ ਸੀ॥ ਇਸ ਲੰਗਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਫੀ ਕੋਈ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ

ਆਕਾਸ਼ ਪੰਥੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੈਂ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਵੇਖ ਆਨ ਲਾਇਆ॥ ਫਕੀਰ ਦੇ ਮਗੀਤਾਂ ਤੇ ਭੀ ਦਯ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਹ ਦੁਖੀ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚੋਣੀ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਗਏ॥

ਅਨੋਖਾ ਫ਼ੈਸਲਾ:-- ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੂਕੇ ਲੋਕ ਤਰਕਾਰੀ ਵਿਚ ਰਜਵਾੜਾਂ ਅਕਾਸ਼ਪੰਥੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜੀਠਿਆ ਬਖਸ਼ੀ ਤੋਂ ਜਨ ਦੇ ਜੋ ਹਨ ਤਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ 'ਕੂ' ਤੈਂ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁਜਾ॥ ਉਸ ਕਹਿਆ "ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਇਨ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦ ਤਕ ਖਿਲਾਓਗੇ?" ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿਜ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ "ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਅਨਾਜ ਹੈ" ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਜਦ ਅਨਾਜ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਕਿਆ ਕਰੋਗੇ?" ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ "ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਭੀ ਏਨਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰ ਦਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜਿਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਮਿਲੇਗਾ ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ" ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਬੜਾ ਅਸਰ ਪਿਆ॥ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇਕਰ ਦੇ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਰੱਬੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜਗੀਰ ਦਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਨਾਜ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਹਿਬ! ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਲੈ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤੁਹਾਡੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੰਗਰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਂਝੀ ਹਨ ਦਾਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਅਨਾਜ ਇਸ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ॥

ਇਸ ਤੇ ਉਨ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ 'ਸੈਂਸਪੁਰ' ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੂਕੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ ਜਦ ਇਹ ਕਦੀ ਭੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ *Encyclopedia Britannica* ਐਨਸਾਈਕਲੋ-ਪੀਡੀਆ ਬ੍ਰਿਟੈਨਿਕਾ ਐਡੀਸ਼ਨ 1902 ਦੀ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੱਸਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਥ ਸਾਫ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ:—

1. ਕੂਕਾ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ।
2. ਕੂਕਾ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ।
3. ਕੂਕਾ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।
4. ਕੂਕਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਿੱਖ ਹੈ।
5. ਕੂਕਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਹੋਣਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸਭ ਕੇ ਭੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਤੇ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਸ਼ਾਂਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਫਿਰ ਭੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣ ਰਾਜਸੀ ਸੋਚ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੰਨ ਦਿੱਤਾ॥ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਰਮ ਅਨੁਯਾਈ ਬਾਬਾ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਦਾ ਰੂਸ ਤੇ ਕਾਬਲ ਆਦਿ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਆਪ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਥੋਂ ਜਵਾਬ ਭੀ ਲਿਆਉਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ॥ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ॥ ਆਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਂਗਲੀਆਂ ਉਤੇ ਗਿਣਾਈ ਜਾ ਸਕੀਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਏਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਰਨਣ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਦੀ ਸਮਝ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ॥ ਆਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਐਸੇ

ਕਈ ਸਿਖ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੁਆਰਾ ~~ਬਣਾਈਆਂ~~ ਗਈਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਨਾ ਹੀ ਸੜਕਾਂ ਕਿਨਾਰੇ ਲਾਏ ਗਏ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਛਾਂਵੇਂ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ~~ਨਹੀਂ~~ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹਥ ਲਾਕੇ ਨਹੀਂ ਛੂਹਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਰੇਲ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਬਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਅੰਦਰ ਕਿਤਨਾ ਭਾਰੀ ਜਜ਼ਬਾ ਸੀ।

ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਕ, ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਕੀ ਸੀ ਇਹ ਭੀ ਵਿਚਾਰ ਆਵਸ਼ਕ ਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ ਨੀਵੀਂ ਰਖਦੇ ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰਦਨ ਝੁਕ ਹੀ ਗਈ। ਆਪ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਦਾ ਵਿਯੋਗ ਦੀ ਜਲ ਧਾਰਾ ਚਲਦੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੀ ਗਈ ਤੇ ਅਖੀਰ ਆ ਕੇ ਜੋਤਿ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਆਪ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਹਿਤ ਕਈ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਵਾਏ।

ਆਪ ਦੇ ਘਰਿ ਤਿਨ ~~ਪੁ~~ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ~~ਜਿਨ੍ਹਾਂ~~ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ :-

੧. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
੨. ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
੩. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ

ਆਪ ਜੇਠ ਸੰਮਤ ੧੯੯੩ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਵਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ :- ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰਿ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਚੇਤਰ ਦਸੀ ਤੀਜ ਸੰਮਤ ੧੯੪੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

ਆਪ ਜੀ ਸੁੰਦਰ, ਸੁਡੌਲ, ਲੰਮੇ, ਦੇਖਣ ਜੋਗ ਹਸਮੁਖ ਤੇ ਮਿਠ ਬੋਲੜੇ ਸਨ। ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਜਲਾਲ ਮੂਹਰੇ ਵੈਰੀ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ। ਆਪ ਚੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਮਾਹਰ, ਕਵੀ, ਚੋਟੀ ਦੇ ਗਵਈਏ ਤੇ ਸ਼ਾਹਸਵਾਰ ਸਨ। ਆਪ ਘੋੜ ਪਾਲਕ ਤੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਖਾਤਰ ਸਿਆਸ

(ਥਾਈਲੈਂਡ) ਤੇ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਦੌਰੇ ਕੀਤੇ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁਣ ਪਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ਵਿਖਾਉਣਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵੀ ਮਸਤਕ ਝੁਕਾ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਜਿਸ ਰਾਗ ਅਤੇ ਸੁਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ~~[illegible]~~ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਲੱਗਿਆਂ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਆਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਜਕਲ੍ਹ ਰਾਗ ਤੇ ਸੁਰ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਸੋਚ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਮਸ਼ੀਨ ਯੁਗ ਵਿਚ ਦਰਸ ਦਰਸ ਉੱਤੇ ਰਾਗ ਤੇ ਸੁਰ ਦੇ ਕਦਰਦਾਨ ਹੋਏ ਹਨ।

ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ (ਕਈ) ਪਾਠ ~~[illegible]~~ ਸੰਪਾਦਨ ਤੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਵਾਏ ਹਨ।

ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ਵਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਤ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਕੂਕੇ ਹੋਣ ~~[illegible]~~ ਵਧ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਕੇ ਕਈ ਗਲਾਂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੈਦ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਦੇ ਆਦਮੀ ਭੂਮੀਆਂ ਆਦਿ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਭੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੋਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਕਦੀ ਭੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਰਖੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੇ

ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ਕੈਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਬੌਛਾੜ ਕਰਾਂਦੀ ਤੇ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹੀਆਂ ॥

ਆਪ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਨ ॥ ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁਧ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ॥ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਹਿਤ ਜੋ ਭੀ ਸੰਗਠਨ ਬਣੀ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ॥ ਆਪ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਾਮੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਕਈ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਏਕਤਾ' 'ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ' ਤੇ 'ਗਊ ਰਖਿਆ' ਸਭ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸੰਪਰਦਾਇ ਕਾਨਫ੍ਰੰਸਾਂ ਆਦਿ ॥

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕੁਹਰਾਮ ਮਚ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਾਰਵਾਈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਾ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ॥ ਇਸ ਬਾਦ ਅਵਧੀ ਤੇ ਗੌਂਡਰਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਜੋਸ਼ ਭਰ ਗਿਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਯੱਗ [illegible] ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪਾਠ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਸੀ ॥ ਇਹ ਯੱਗ ੧੩ ਦਿਨ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੌਂਕੜਾ ਇਕ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਇਕ ਟੀਨ ਸ਼ੁਧ ਘਿਉ ਦੀ ਆਹੂਤੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ॥ ਇਸ ਯੱਗ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਆ ਗਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ [illegible] ਪੰਥਕ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ॥ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਤੋਖ ਪਹੁੰਚੇ ॥

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣੀ ਸੰਨ ੧੯੨੩ ਵਿਚ ਉਠਾ ਲਈ ਗਈ। ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੋਈ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਕਰਕੇ

ਇਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਲੀਸ ਚੌਕੀ ਫੌਰਨ ਉਠਾ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਲਗੀਆਂ [ਲਾਗੀਆਂ] ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਪਸ ਲਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਇਕ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਪੁਲੀਸ ਚੌਕੀ ਆਪ ਹੀ ਉਠਾ ਲਵੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਥੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾਓ ਮਿਲਵਰਤਣ ਕਰ ਬਾਹਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਸਖ਼ਤ ਸੰਤ ਨੇ ਵਧਾ ਸਾਮੂਹਿਕ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਲੀਸ ਚੌਕੀ ਵੀ ਉਠਾ ਲਈ। X ਇਹ ਜੁਰਮਾਨਾ ਰੂਪ ਏਸ ਮਗਰ ਉਠੋ ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੋ ਮਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਯੁਧ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਸੰਨ ੧੯੧੪ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ੧੯੩੯ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁਧ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੂਕੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣਗੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਤੁਹਾਡਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਰਾਜਨੀਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਨੇ ਸਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਹੀ ਇਕ ਦੇਸੀ ਜਮਾਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੰਡਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰੀਬ ਪੰਜ ਸੌ ਘੁਮਾ ਜ਼ਮੀਨ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ (ਅੱਜ ਕੱਲ ਹਰਿਆਣਾ) ਵਿਚ ਧਰਤ ਜਮੀਨ ਮੁੱਲ ਤੇ ਖਰੀਦ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੌਮ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਉਜੜਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਸੌਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਵਾਸਤੇ ਗਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ
ਤੁਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਦੇ ਆਵਣ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਿਆਲ
ਗਏ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਲਈ॥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਰਨ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹਾਲਾਤ ਨ ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਨ
ਨੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਸਰਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪਾਰੋਂ ਵਿਚ ਫੜ
ਦੇ ਪਹੁੰਚਾਏ ਗਏ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਤਿ ਕਠਨਾਈ ਨਾਲ ਤੁਰਤ ਦੇ ਰਹਿਣ
ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਰਗ ਰਾਹਤ, ਵੱਡ ਸਾਥ ਦਾ ਅੱਗਾਂ
ਸਾਥ ਵਿਚ ਭਾਗ ਨਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਤੌਣ ਦਾ ਸਾੜੀ
ਨਿਰਾਦਰ ਨਾਲ ਤਰੇ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ ਨਾਲ ਤੇ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ
ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ
ਤੇ ਉਪਯੋਗਤਾ ਪੂਰਵਕ ਭਿਨਨ ਦੇ ਲੰਗਰ, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ ਇਲਾਜ ਆਦਿ
ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ॥ ਨਵੇਂ ਦੇ ਦੀਨ ਦਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਮੰਤਰੀ ਜਨਾਬ ਸੀਤਲ ਤੇ
ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਛੋਡ ਦਿੱਤੀ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ
ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ
ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਜ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਜੁਲੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹਨ॥

ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਮਾਤਾ ਵਿਦਿਆਲਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ
ਸਗੋਂ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਆਦਿ ਵੀ ਮੁਫ਼ਤ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ॥ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਮਦਦ
ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਆਦਿ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸਗੋਂ
ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥
ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਮਾਤਾ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ

ਆਪ ਚਿੰਤੀਆਂ ਤੁਰੀਅਰ ਰਸੀ ਮਹਿਲ, ਦੂਰਕਾ ਮੌਣ ਦੀ
ਵੈਸ਼ਨੋਆਂ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਦੇ ਆਪ "ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦਿਵਸਿਆਂ"
ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਪ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵਿਚ ਵਸੀ ਹਰੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਗਤ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨੀਆਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਵਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸ਼ੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਗਤ ਤੇ ਅਨੁਗਾਮੀ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਬ ਪੱਖੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਸਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਆਪ ਅਨੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਨ।

ਆਪ ੫ ਮਹਿ ੬ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਹਤ ਤੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਆਪ ਦੇ ਅੰਤਮ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਆਸੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿੱਖ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਤੇ ਬਿਨਾ ਅਨੇਕ ਮੰਤਰੀ ਗਣ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਂਸਦ ਆਦਿ ਭੀ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਏ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਹਰ ਮਨ ਪਿਆਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ — ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਤਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਦਸਤ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ ੧੯੭੭ ਬਿ: ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਸਾਦਗੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਮੁਜੱਸਮੇਂ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਧੀਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਹਨ।

ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਣ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਵਧੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਆਪ ਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ॥ ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਹੋਣਹਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਯੋਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਯੋਗ ਸਿਖਿਆ ਦਿਵਾ ਰਹੇ ਹਨ॥ ਆਪ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੌਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਾਸਾਹਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਹਨ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਰੰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਹਿਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ॥ ਆਪ ਨਸ਼ੇ, ਫੈਸ਼ਨਪ੍ਰਸਤੀ, ਮੰਦੇ ਭੜਕਾਊ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਅਸ਼ਲੀਲ ਗੀਤ ਗਾਣੇ, ਨਾਚ, ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੇਸਾਂ ਕਟਾ, ਸਿਗਰਟ ਆਦਿ ਵਿਅਸਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪ, ਦਾਜ ਦਹੇਜ ਠਾਕੇ ਮੰਗਣੀ ਤੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਦਿ ਰਸਮਾਂ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਕਰੜਾਈ ਨਾਲ ਰੋਕਦੇ ਹਨ॥

ਆਪ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ॥ ਆਪ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਉਚਾ ਸਥਾਨ ਦੇਣ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ॥ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਖੇਡੀ ਬਲ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਖੇਡ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਭਾਰਤ ਭਰ ਵਿਚ ਇਕ

ਸਰਵਣ ਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਨਾਮਸਨਾ ਖਟਿਆ ਹੈ,

ਆਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਂਤੀ ~~[illegible]~~ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਆਮਨ ਚੈਨਲ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ॥

ਆਪ ਅਨੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਹਨ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ~~[illegible]~~ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਦਰਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਛੱਤਰ ਛਾਇਆ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਬਣਾਈ ਰਖੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹੀਏ।

[illegible]